

ISSN 2616-7611 (Print)
ISSN 2616-762X (Online)

ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 14

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО ЛЬВІВСЬКОГО
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
2023

Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Щур Б. В., Кельман М. С., Котуха О. С. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2023. – Вип. 14. – 74 с. – (Юридичні науки).

Збірник наукових праць

Випуск 14

Вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична перейменовано у Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки.

Згідно наказу МОН України № 157 (Додаток 4) від 09.02.2021 вісник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії “Б”.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ від 16.06.2016 р. Серія КВ № 22164-12064 ПР. Друкується за ухвалою Вченої ради Львівського торговельно-економічного університету. Протокол засідання Ради № 7 від 28 грудня 2023 року.

Редакційна колегія:

Щур Б. В., д.ю.н., проф., заслужений юрист України (головний редактор);

Кельман М. С., д.ю.н., проф.;

Котуха О. С., к.ю.н., проф.;

Лемеха Р. І., к.ю.н., доц.;

Мальський М. М., д.ю.н.;

Медвідь А. Б., д.ю.н., проф.;

Монаснко А. О., д.ю.н., проф., заслужений юрист України;

Подорожна Т. С., д.ю.н., проф.;

Тильчик О. В., д.ю.н., проф.;

Федоров М. П., к.ю.н., доц.;

Хайтас Даніел, PhD (Угорщина).

Видання індексується у наукометричних базах:

Vernadsky National Library, Ulrich’s Periodicals, Index Copernicus, Google Scholar, ROAD, WorldCat

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN: 2616-7611 (Print), 2616-762X (Online)

DOI: 10.36477/2616-7611

Електронна версія: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law>

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ Й ПРАВА

Андрусяк І. П.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ, КОТРІ СТАЛИ
ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....4

Гелемей Ю. М.

ПРАВО НА ГІДНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ.....11

Колтун Ю. М.

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....16

Савуляк Р. В.

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ З УКЛАДЕННЯ ТЕРЕЗІАНСЬКОГО
КОДЕКСУ 1766 Р.....21

Сидорович Р. М.

ВИМОГИ ДО АДАПТИВНОСТІ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....28

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Камишанський В. І.

ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ34

Кулик О. І.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР З ВИКОРИСТАННЯМ
ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....43

Трегуб О. А., Гудіма Т. С.

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ
У КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....50

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Медвідь А. Б., Медвідь Ю. О.

КОНВЕНЦІЙНА ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ
ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ
СВОБОДИ ЛЮДИНИ.....58

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Чабан О. М., Горецька Х. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ
КУПВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ.....67

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

Andrusiak I. P.

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE SITUATION
OF ELDERLY PEOPLE WHO BECAME VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE..... 4

Helemey Yu. M.

THE RIGHT TO DIGNITY OF PRISONERS OF WAR: PROBLEMS
OF IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS OF MODERN WAR.....11

Koltun Yu. M.

PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS AND FREEDOMS
IN THE ADMINISTRATIVE JUDICIARY IN THE CONDITIONS
OF INFORMATIZATION OF SOCIAL REALITY.....16

Savuliak R. V.

THE PECULIARITIES OF THE CODIFICATION PROCESS
OF THE CONCLUSION OF THE CODEX THERESIANUS OF 1766.....21

Sydorovich R. M.

REQUIREMENTS FOR THE ADAPTABILITY OF THE CIVIL SERVICE INSTITUTE:
EUROPEAN INTEGRATION TRENDS.....28

COMMERCIAL LAW OF UKRAINE

Kamyshanskyi V. I.

PRINCIPLES OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC POLICY IN THE CONTEXT
OF DIGITAL TRANSFORMATION: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS.....34

Kulyk O. I.

LEGAL REGULATION OF GAMBLING WITH THE USE OF VIRTUAL ASSETS..... 43

Trehub O. A., Hudima T. S.

STRENGTHENING THE PROTECTION OF PERSONAL DATA IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY.....50

CONSTITUTIONAL LAW OF UKRAINE

Medvid A. B., Medvid Yu. O.

CONVENTION AND CONSTITUTIONAL REGULATION OF THE SUBJECT COMPOSITION
AND SUBJECT OF JUDICIAL VERIFICATION OF THE LEGALITY OF DEPRIVATION
OF HUMAN LIBERTY..... 58

INTERNATIONAL LAW

Chaban O. M., Horetska Kh. V.

FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF THE INTERNATIONAL PURCHASE
AND SALE OF GOODS..... 67

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ Й ПРАВА

УДК 343.288

Андрусак І. П.,

iryua.p.andrusiak@lpnu.ua, ORCID ID: 0000-0001-6887-0510

к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії права і конституціоналізму,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ, КОТРИ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. У статті проводиться аналіз становища літніх людей, котрі стали жертвами домашнього насильства у контексті теоретико-правової науки. Вказано, що домашнє насильство відбувається на фізичному й психічному стані літніх людей у найбільш вразливий період їхнього життя. Фізичні травми, такі як переломи, пошкодження органів чи подряпини, можуть викликати серйозні наслідки для їхнього фізіологічного стану, а в деяких випадках навіть загрозувати життю. Однак не менш важливий є вплив домашнього насильства на психологічний аспект життя літніх людей. Системне психологічне та душевне травмування може призвести до появи депресії, тривоги та пост-травматичного стресового синдрому, можуть спричинити загрозу їхньому загальному психічному здоров'ю, впливаючи на якість їхнього життя та можливість самореалізації.

Літні люди, унаслідок особливостей їхнього становища, виявляються особливо вразливими до домашнього насильства. Фізична залежність, специфічні медичні потреби та відсутність фінансової незалежності підвищують їхню вразливість. В умовах складнощів, пов'язаних із військово-політичними реаліями в Україні, обмежений доступ до медичної допомоги та психологічної підтримки ще більше ускладнює ситуацію. Необхідно надати комплексну допомогу, враховуючи унікальні потреби цієї групи, та вжити заходи для запобігання та виявлення випадків насильства в сімейному середовищі. Загалом, боротьба з домашнім насильством проти літніх людей є необхідною складовою сучасного гуманітарного підходу до захисту прав людини та створення безпечного й справедливого суспільства.

Комплекс пропонує заходів щодо політики запобігання та протидії домашньому насильству серед людей літнього віку виокремлено чотири вагомні напрямки: підвищення рівня свідомості суспільства щодо недопущення домашнього насильства та активній протидії цьому негативному явищу; зміцнення правового захисту, механізми підтримки літніх людей, робота щодо гармонізації сімейних стосунків.

В ідеалі стратегії попередження насильства мають відбуватися від рівня особистості та її стосунків до суспільної політики та структур вищого рівня. Стратегії повинні включати принципи здорового старіння шляхом оптимізації фізичного, соціального та психічного здоров'я людей похилого віку та надання їм можливості залишатися незалежними та брати участь у своїх громадах.

Ключові слова: домашнє насильство, особи літнього віку, правова політика, інклюзивне суспільство, психологічна підтримка, органи державної влади, механізми підтримки.

Andrusiak I. P.,

iryua.p.andrusiak@lpnu.ua, ORCID: 0000-0001-6887-0510

Ph.D., Associate Professor; Associate Professor at the Department of Theory of Law and Constitutionalism,

Lviv Polytechnic National University, Lviv

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE SITUATION OF ELDERLY PEOPLE WHO BECAME VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

Abstract. *The article analyzes the situation of elderly people who have become victims of domestic violence in the context of theoretical and legal science. It is indicated that domestic violence affects the physical and mental state of the elderly in the most vulnerable period of their lives. Physical injuries, such as fractures, organ damage or scratches, can cause serious consequences for their physiological state, and in some cases even be life-threatening. However, the impact of domestic violence on the psychological aspect of the life of the elderly is no less important. Systemic psychological and mental trauma can lead to the appearance of depression, anxiety and post-traumatic stress syndrome, can cause a threat to their general mental health, affecting their quality of life and the possibility of self-realization.*

Elderly people, due to the peculiarities of their situation, are especially vulnerable to domestic violence. Physical dependence, specific medical needs and lack of financial independence increase their vulnerability. In the conditions of difficulties related to the military-political realities in Ukraine, limited access to medical care and psychological support complicates the situation even more. It is necessary to provide comprehensive assistance, taking into account the unique needs of this group, and to take measures to prevent and identify cases of violence in the family environment. In general, the fight against domestic violence against the elderly is a necessary component of the modern humanitarian approach to the protection of human rights and the creation of a safe and just society.

The complex of proposed measures regarding the policy of prevention and counteraction of domestic violence among the elderly has been singled out in four important directions: raising the level of public awareness regarding the prevention of domestic violence and active counteraction to this negative phenomenon; strengthening of legal protection, support mechanisms for the elderly, work on the harmonization of family relations.

Ideally, violence prevention strategies should proceed from the level of the individual and their relationships to public policy and higher-level structures. Strategies should incorporate the principles of healthy aging by optimizing the physical, social and mental health of older people and enabling them to remain independent and participate in their communities.

Key words: domestic violence, elderly people, legal policy, inclusive society, psychological support, state authorities, support mechanisms.

JEL Classification: K42, J16

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-01

Постановка проблеми. Домашнє насильства є серйозною соціальною проблемою, яка зачіпає різні вікові групи. На жаль, цей з найбільш вразливих груп у цьому контексті є літні люди. Проблема домашнього насильства серед старших громадян вимагає серйозної уваги та системних заходів для запобігання та захисту жертв, суспільна відповідальність постає в тому, щоб забезпечити всім громадянам, незалежно від віку, безпечність та гідність.

Як вказують американські експерти, насильство часто сприймається як проблема молоді, але воно зберігається в подальшому житті та має серйозний вплив на літніх людей. На жаль, на сьогоднішній день дослідники приділяли мало уваги насильству у літніх людей, особливо політики чи постачальники соціальних послуг, медичні працівники та проблема існує у сфері кримінального правосуддя [1]. Проблема є поширена у будь якій країні і прямо не залежить від географічних чи

фінансових чинників, демократичних процедур чи національних особливостей. Хоча безумовно, вказане має незначний вплив на поширеність проблематики.

Також вказане проблема актуалізується у зв'язку з наступними чинниками: зростання кількості літніх людей (за останні роки кожен демографічний зсув у багатьох країнах, що призводить до збільшення кількості літніх громадян, за прогнозованим збільшенням частки літнього населення віком понад 60 років буде становити суттєвий скачок з 8% у 2015 році до 19% у 2050 році та 34% до кінця століття [2]); суспільство стає все більш освіченим та чутливим до питань насильства, зокрема домашнього. І це охоплює всі вікові групи, включаючи літніх громадян; проблеми латентності, оскільки літні люди часто не розповідають про факти насильства через страх, відчуття сорому чи невпевненості у можливості отримати допомогу; фізична

та психологічна вразливість, оскільки ця група зазвичай є більш вразливою, що ускладнює їх захист від насильства; багато літніх людей залежать від інших членів сім'ї чи опікунів, що може зробити їх більш вразливими до можливого насильства; літні люди можуть стикатися з проблемами у доступі до правового захисту та підтримки, що може ускладнити їх ускладнення.

З урахуванням цих факторів вивчення та розуміння проблем домашнього насильства проти літніх людей є критично важливим для розробки ефективних стратегій запобігання та захисту жертв. Крім того, це сприятиме створенню більш безпечного та важливого середовища для всіх членів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гендерної рівності, домашнього насильства, дотримання прав і свобод людини як принципу діяльності органів публічної влади набуває особливої уваги у колі науковців та практиків, зокрема питання досліджували І. Хомишин, І. Жаровська, Ф. В. Веніславський, С. П. Погребняка, Н. П. Бортник, А. А. Вознюк та інші. Проте питання має особливу вагомість та потребує предметного аналізу особливостей протидії та захисту від домашнього насильства окремих груп.

Постановка завдання. Метою статті є проведення теоретико-правового аналізу становища літніх людей, котрі стали жертвами домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домашнє насильство дуже поширене саме серед досліджуваної групи. Вказане можемо пояснити тим, що для літніх людей дім є чи не єдиним місцем їхнього перебування, більше того, вони стають часто залежними від членів родини, оскільки потребують догляду та піклування. Згідно з даними правоохоронних органів США 50 відсотків літніх жертв насильницького злочину зазнали нападу з боку члена сім'ї [3].

За віком багато літніх людей мають специфічні медичні потреби та захворювання захворювання. Це може вимагати додаткової допомоги та підтримки, і в той же час, робити їх більш вразливими до можливого зловживання.

Часто також існує фізична залежність від інших членів родини (наприклад, від харчування, одягання, користування туалетом). Літні люди часто мають меншу фізичну стійкість та меншу можливість встояти перед фізичним насильством, вказане може бути пов'язане з природним старінням, деякими хворобами, а також

зі зменшенням м'язової маси та сили. Питання фізичного та ментального здоров'я тут визначає вагомий роль, оскільки саме ці фактори можуть провокувати кривдника до насильницьких дій, наприклад насильство, вчинене по відношенню до літніх членів родини з деменцією, котра визначається як захворювання мозку, що спричиняє тривале поступове зниження пізнання та пам'яті (хвороба Альцгеймера є найпоширенішим типом деменції). Поведінка літніх осіб часто є неконтрольованою, яка у свою чергу суттєво провокує на агресивні дії членів родини.

Для військово-політичних реалій в яких нині перебуває Україна призводить до скорочення персоналу довгострокового догляду, медичного персоналу, психологічної підтримки, а також призупинення відвідувань інших членів родини, посилення ізоляції мешканців, де й без того високий ризик насильства та зневаги.

Літні люди можуть бути економічно залежними від своїх опікунів чи членів родини, що робить їх менш самостійними та може ускладнювати вихід із складних сімейних ситуацій, а усі суспільні стереотипи щодо літніх людей можуть призвести до недооцінки їхнього становища та потреби у допомозі. Деякі форми насильства можуть бути особливо важкими для літніх людей, наприклад, вони можуть стати жертвами фінансового використання, а також мати обмежені можливості фізичного втечі від насильства. Знову ж таки, з фізичних, економічних чи інших причин літні люди можуть мати обмежені можливості для пошуку допомоги та отримання необхідної підтримки.

До переліку особливостей цієї групи осіб як жертв домашнього насильства варто відмітити й те, що вони можуть переживати почуття самотності, відчуття та важкість адаптації до змін у своєму соціальному оточенні, вказане робить їх більш вразливими до емоційного та психологічного насильства. Звернемо увагу, що перелік аспектів вразливого становища такої групи жертв домашнього насильства не є вичерпним.

Узагальнюючи вказує на те, що розуміння та вирішення проблем домашнього насильства серед літніх людей вимагає комплексного підходу, який враховує їхні унікальні потреби та особливості.

Домашнє насильство відбивається на фізичному й психічному стані літніх людей у найбільш вразливий період їхнього життя. Фізичні травми, такі як переломи, пошкодження органів чи подряпини, можуть викликати серйозні наслідки для

їхнього фізіологічного стану, а в деяких випадках навіть загрожувати життю. Однак не менш важливий є вплив домашнього насильства на психологічний аспект життя літніх людей. Системне психологічне та душевне травмування може призвести до появи депресії, тривоги та посттравматичного стресового синдрому. Ці стани, у свій час, можуть спричинити загрозу їхньому загальному психічному здоров'ю, впливаючи на якість їхнього життя та можливість самореалізації.

Сприяння собі як жертви насильства може призвести до відчуження літньої людини від сім'ї та суспільства загалом, спричиняючи негативний вплив на їхню соціальну адаптацію та можливість мати підтримку та комфорт у своєму оточенні.

Ідеологічно-етичний аспект проявляється порушені основних прав та гідності особи, що є неприпустимим у будь-якому суспільстві, яке вважає себе правовим і гуманітарним принципами справедливого суспільства вимагають активних заходів для запобігання та припинення насильства над літніми людьми. У світі вказаного важливо реалізувати комплексний підхід до проблеми домашнього насильства проти літніх громадян. Це включає в себе надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, забезпечення їхньої правової захисту, освіти та підвищення обізнаності громадськості щодо цього серйозного проблематичного явища.

Комплекс пропонованих заходів щодо політики запобігання та протидії домашньому насильству серед людей літнього віку, на нашу думку, доречно виокремити в чотири вагомні напрямки.

Підвищення рівня свідомості суспільства щодо недопущення домашнього насильства та активній протидії цьому негативному явищу. Важливо підвищувати свідомість суспільства про проблему літнього домашнього насильства через освітні кампанії, тренінги та публічні заходи. Організація спеціальної навчальної програми для різних цільових груп, включаючи сім'ю, медичних працівників, соціальних працівників та інших зацікавлених сторінок, сприяє розумінню проблем та надає інструменти для її запобігання.

Європейська практика демонструє, що розробка програм та ініціатив, спрямованих на підтримку літніх людей, які стали жертвами насильства, включаючи надання психологічної та юридичної допомоги, тому впровадження ефективних механізмів для виявлення огляду літнього домашнього насильства, а також швидкої реакції на них, є максимально затребуваним кроком, зокрема слід активізувати такі методи як вклю-

чати навчання медичних та соціальних працівників, а також інших професіоналів, як правильно виявляти та реагувати на випадки насильства.

Всесвітня організація здоров'я у 2020 році з цього приводу надала рекомендації щодо поведінки медичного персоналу та представників соціальних служб: слухати співпереживаючи та без засудження, запитувати про потреби та проблеми, перевіряти стан та почуття постраждалих, підвищення безпеки, комунікація постраждалих з службами підтримки, забезпечення медичної допомоги всім особам, пов'язаним із домашнім насильством, організація спостереження за пацієнтами, які зазнали насильства, надання пріоритету відвідуванням вдома та прийому з уразливими особами, зокрема літніми люди та ставлення з з особливою увагою до їх безпеки та становища, особливо вдома, виявлення чи відстеження таких випадків [4, с. 8].

Співпраця з медичними установами, правоохоронними організаціями, службами соціального захисту та іншими установами може забезпечити комплексний підхід до розв'язання проблем.

Нагальним заходом є формування платформи для відкритого обговорення та обміну інформацією щодо проблем домашнього насильства проти літніх людей за допомогою виявлення ситуацій та реагування на них. Проблема повинна бути висвітлена в медійній сфері, шляхом використання засобів масової інформації, таких як телебачення, газети та соціальні мережі, для поширення інформації про проблему може допомогти привернути увагу широкого загалу та змінити ставлення до домашнього насильства.

Зміцнення правового захисту є важливою складовою стратегією в протидії домашньому насильству проти літніх громадян, включаючи вдосконалення політики, що стосуються захисту прав цієї вразливої категорії насильства від насильства. Важливо показати спеціальні потреби та особливості літніх людей у законодавчих актах, у тому числі включати в себе забезпечення швидкого та ефективного реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства, а також накладення суворих покарань на винних осіб. Також вже давно назріла потреба комплексного акту щодо вікової дискримінації, за аналогією із нормативними гарантіями, що здійснені відповідно до гендерних проблем, акцент законодавця на проблемі статусу та становища осіб літнього віку є особливо необхідним враховуючи аспекти старіння населення та ідеологічної парадигми створення інклюзивного суспільства.

У 2017 році штат Нью-Йорк вніс поправки до свого закону про людей похилого віку («Виявлення та повідомлення про випадки недбалості, жорстокого поводження та поганого поводження в закладах охорони здоров'я»), який включає в тому числі обов'язкову вимогу до державних установ, надавати постачальникам медичних послуг моніторинг (аналіз, скринінг) літніх людей щодо їх гіпотетичного становища як жертви домашнього насильства. Крім того, багато відділів поліції [5] та прокуратури [6] створили підрозділи, які зосереджуються виключно на насильстві над літніми людьми.

Також важливо надати літнім людям можливість отримати правову допомогу та консультації у випадку насильства, забезпечення доступу до правового захисту може включати в себе створення безоплатних юридичних консультацій, а також надання фінансової підтримки особам, які не мають можливості оплатити послуги адвоката.

Крім того, важливо проводити постійний моніторинг та оцінку ефективності правових механізмів, спрямованих на захист літніх людей від домашнього насильства. Це дозволяє вчасно виявляти недоліки та вносити кількість корективів для покращення системи захисту прав.

У цілому зміцнення правового захисту є суттєвим кроком у протидії домашньому насильству проти літніх громадян, що дозволяє забезпечити їм безпеку та гідність у їхній оселі та суспільстві загалом.

Важливо створити *механізми підтримки літніх людей*, які стали жертвами насильства, включаючи консультування, психологічну допомогу та доступ до притулків. Важливим кроком є забезпечення можливості літніх людей отримати притулок та розміститися в безпечному середовищі, де їм надається всебічна допомога та підтримка, можливість відновити своє соціальне життя, відновити контакти та знайти підтримку серед рідних та друзів та надати доступ до інструментів та знань, що дозволяють їм уникати досить небезпечних ситуацій та протистояти насильству. Ці кроки спрямовані на створення відкритого та підтримуючого середовища для літніх людей, які постраждали від домашнього виховання, та надають можливість відновити своє фізичне, психологічне та соціальне благополуччя.

У цьому напрямку за свідченням представників іноземної школи права (Макагун Л., Тейлор Л., Розен Т.) слід технічно реконструювати притулки для жертв домашнього насильства та організа-

ційно розширити спектр їхніх послуг для обслуговування людей похилого віку, також використовувати протоколи для оцінки людей похилого віку та втручатися в тих, кому загрожує насильство, оскільки вони живуть у родині з потенційним насильником [7].

Робота зі сімейними відносинами. Важливо пропагувати здорові та важливі сімейні відносини, а також навчити всіх членів сім'ї вирішувати конфлікти без використання насильства. Робота зі сімейними відносинами є ключовою у профілактиці домашнього насильства проти літніх людей, передбачає цілеспрямовану діяльність з формування здорових та підтримуючих відносин у сім'ях та в навчанні всіх її членів розв'язувати конфлікти без застосування насильства. На нашу думку є потреба створення Державної програми гармонізації сімейних стосунків. Ця Програма повинна бути спрямована на підтримку, навчання та надання ресурсів для сімей із наданням зміцнення взаєморозуміння, відкритого спілкування та взаємопідтримки, сприяючи створенню здорового та гармонійного оточення для кожного члена сім'ї. Серед різного слід виокремити й сферу запобігання домашньому насильству. Пропонуємо наступні заходи в цьому напрямку:

- сприяння комунікації через збільшення уваги до важливості відкритого та ефективного спілкування між членами сім'ї, виховання навиків для вираження почуттів, думок та потреб;
- навчання навичкам конфліктів через пропагування навичок конструктивного конфлікту, які можуть уникати насильства та зміцнювати стосунки;
- підтримка партнерства та взаєморозуміння, що включатиме розвиток відчуття партнерства та взаєморозуміння між партнерами в сім'ї, що сприяє покращенню сімейних відносин.
- соціальна інклюзія та рівність шляхом підкреслення важливості рівності та включеності у сімейному контексті, незалежно від віку та статі;
- освіта з питань насильства, зокрема надання членам сім'ї інформації щодо наслідків та насильства, а також навчання розпізнавати його ознаки та ефективно реагувати на них;
- сприяння психологічному здоров'ю та забезпечення доступу до психологічної допомоги та підтримки для всіх членів сім'ї, які можуть пережити стрес чи конфлікти.

Важливо пам'ятати, що попередження домашнього насильства починається з формування здорових та поважних відносин у сім'ї, а також з усвідомлення всіма членами сім'ї

важливості розв'язання конфліктів без застосування фізичного, психологічного та емоційного насильства.

Висновок. Літні люди, унаслідок особливостей їхнього становища, виявляються особливо вразливими до домашнього насильства. Фізична залежність, специфічні медичні потреби та відсутність фінансової незалежності підвищують їхню вразливість. В умовах складнощів, пов'язаних із військово-політичними реаліями в Україні, обмежений доступ до медичної допомоги та психологічної підтримки ще більше ускладнює ситуацію. Необхідно надати комплексну допомогу, враховуючи унікальні потреби цієї групи, та вжити заходи для запобігання та виявлення випадків насильства в сімейному середовищі. Загалом, боротьба з домашнім насильством проти літніх людей є необхідною складовою сучасного гуманітарного підходу до захисту прав людини та створення безпечного й справедливого суспільства.

Комплекс запропонованих заходів щодо політики запобігання та протидії домашньому насильству серед людей літнього віку виокремлено чотири вагомні напрямки: підвищення рівня свідомості суспільства щодо недопущення домашнього насильства та активній протидії цьому негативному явищу; зміцнення правового захисту, механізми підтримки літніх людей, робота щодо гармонізації сімейних стосунків.

В ідеалі стратегії попередження насильства мають відбуватися від рівня особистості та її стосунків до суспільної політики та структур вищого рівня. Стратегії повинні включати принципи здорового старіння шляхом оптимізації фізичного, соціального та психічного здоров'я людей похилого віку та надання їм можливості залишатися незалежними та брати участь у своїх громадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rosen T., Makaroun L.K., Conwell Y., Betz M. Violence In Older Adults: Scope, Impact, Challenges, And Strategies For Prevention. Health Affairs, 2019. Vol. 38. № 10. URL: <https://www.healthaffairs.org/doi/10.1377/hlthaff.2019.00577>.
2. Mondal B., Dubey J. D. Gender discrimination in health-care expenditure: An analysis across the age-groups with special focus on the elderly. Social Science & Medicine. 2020. Vo. 258, 113089.
3. Smith E. Violent crime against the elderly reported by law enforcement in Michigan, 2005–2009. Washington (DC): Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics; 2012

URL: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vcerlem0509.pdf>

4. World Health Organization World Health Organization, Addressing violence against children, women, and older people during the COVID-19 pandemic: key actions. 2020. P. 8. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep28197.pdf>

5. Payne B.K., Berg B.L., Toussaint J. The police response to the criminalization of elder abuse: an exploratory study. *Policing*. 2001 Vol. 24(4) P. 605–626.

6. Heisler C.J., Stiegel L.A. Enhancing the justice system's response to elder abuse: discussions and recommendations of the "Improving Prosecution" Working Group of the National Policy Summit on Elder Abuse. *J Elder Abuse Negl*. 2004. Vol. 14(4) P. 31–54.

7. Makaroun L.K., Taylor L., Rosen T. Veterans experiencing elder abuse: improving care of a high-risk population about which little is known. *J Am Geriatr Soc*. 2018 Vol. 66(2). P. 389–393.

REFERENCES:

1. Rosen T., Makaroun L.K., Conwell Y., Betz M. (2019) Violence In Older Adults: Scope, Impact, Challenges, And Strategies For Prevention. Health Affairs. Vol. 38, N. 10. URL: <https://www.healthaffairs.org/doi/10.1377/hlthaff.2019.00577>.
2. Mondal B., Dubey J. D. (2020) Gender discrimination in health-care expenditure: An analysis across the age-groups with special focus on the elderly. Social Science & Medicine. Vol. 258, 113089.
3. Smith E. (2012) Violent crime against the elderly reported by law enforcement in Michigan, 2005–2009. Washington (DC): Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics URL: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/vcerlem0509.pdf>.
4. World Health Organization World Health Organization (2020), Addressing violence against children, women, and older people during the COVID-19 pandemic: key actions. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep28197.pdf>.
5. Payne B.K., Berg B.L., Toussaint J. (2001) The police response to the criminalization of elder abuse: an exploratory study. *Policing*. Vol. 24(4). P. 605–626.
6. Heisler C.J., Stiegel L.A. (2004) Enhancing the justice system's response to elder abuse: discussions and recommendations of the "Improving Prosecution" Working Group of the National Policy Summit on Elder Abuse. *J Elder Abuse Negl*. Vol. 14(4) P. 31–54.
7. Makaroun L.K., Taylor L., Rosen T. (2018) Veterans experiencing elder abuse: improving care of a high-risk population about which little is known. *J Am Geriatr Soc*. Vol. 66(2). P. 389–393.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2023

УДК 341.3

Гелемей Ю. М.,

utkeveq@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-0869-9713

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

ПРАВО НА ГІДНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу забезпечення права на гідність військовополонених в умовах російсько-української війни.*

Констатовано, що хаотична природа війни, нехтування міжнародними нормами деякими сторонами та еволюція характеру збройних конфліктів створюють труднощі в забезпеченні послідовного дотримання декларованих прав військовополонених. Становище військовополонених в прaxeологічному та нормативно-визначеному аспекті мають абсолютний дисонанс, що демонструє той факт, що саме сфера правового захисту військовополонених є тією, що репрезентує апогей проблеми в сфері міжнародного гуманітарного права.

Вказано, що право на гідність визначається доктриною конституціоналізму і верховенства права як первинна сутнісна детермінанта. Право на гідність особи є невід'ємною складовою гуманності та основоположним принципом в сучасному суспільстві, що визнає необхідність поваги до людської гідності та забезпечення умов, що сприяють особистісному розвитку та самовизначенню.

У висновку відзначено, що порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України є серйозною та обурливою проблемою, що викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. Основні аспекти цього порушення визначаються в рамках цього наукового дослідження. По-перше, існує поширення ситуацій незаконного утримання в полоні, порушуючи право на свободу та безпеку військовополонених. По-друге, виникають негідні умови тримання, що порушують стандарти гуманного поводження та право на гідність. По-третє, фізичне та психічне насильство стає невід'ємною частиною війни, включаючи побиття, тортури та недостатню медичну допомогу. Це загрожує не лише гідності, а й праву на життя. По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб, таких як харчування та медична допомога, порушує права на гідність та людську гідність. По-п'яте, обмеження зв'язку зі сім'єю та невизначеність стану військовополонених погіршують їхню психічну стійкість та загострюють гуманітарну ситуацію. Ці проблеми вимагають негайного уваги та дій для захисту прав та гідності тих, хто потерпає внаслідок цього конфлікту.

Ключові слова: *право на гідність, військовополонений, правовий статус, захист, міжнародне право, міжнародне гуманітарне право, міжнародні інституції, жорстоке поводження, права людини.*

Helemei Yu. M.,

utkeveq@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-0869-9713

*graduate student of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

THE RIGHT TO DIGNITY OF PRISONERS OF WAR: PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN THE CONDITIONS OF MODERN WAR

Abstract. *The article is devoted to the analysis of ensuring the right to dignity of prisoners of war in the conditions of the Russian-Ukrainian war.*

It was established that the chaotic nature of the war, the disregard of international norms by some parties and the evolution of the nature of armed conflicts create difficulties in ensuring the consistent observance of the declared rights of prisoners of war. The position of prisoners of war in the praxeological and normative aspect has an absolute dissonance, which demonstrates the fact that it is the field of legal protection of prisoners of war that represents the apogee of the problem in the field of international humanitarian law.

It is indicated that the right to dignity is determined by the doctrine of constitutionalism and the rule of law as the primary essential determinant. The right to personal dignity is an integral part of humanity and

a fundamental principle in modern society, which recognizes the need to respect human dignity and ensure conditions conducive to personal development and self-determination.

The conclusion noted that the violation of the right to dignity of prisoners of war in the context of Russia's war against Ukraine is a serious and outrageous problem that causes general concern in the international arena. The main aspects of this violation are determined within the framework of this scientific study. First, there is a proliferation of situations of illegal detention, violating the right to freedom and security of prisoners of war. Secondly, there are indecent detention conditions that violate the standards of humane treatment and the right to dignity. Third, physical and mental abuse becomes an integral part of war, including beatings, torture, and inadequate medical care. This threatens not only dignity, but also the right to life. Fourth, failure to provide basic needs such as food and medical care violates the rights to dignity and human dignity. Fifth, the limitation of contact with the family and the uncertainty of the condition of prisoners of war worsen their mental stability and aggravate the humanitarian situation. These issues require immediate attention and action to protect the rights and dignity of those affected by this conflict.

Key words: right to dignity, prisoner of war, legal status, protection, international law, international humanitarian law, international institutions, cruel treatment, human rights.

JEL Classification: K3, J15

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-02

Постановка проблеми. Статус військовополонених становить складну та актуальну проблему, яка вимагає уваги та вирішення на нормативно-правовому рівні. Основними аспектами, які взято під контроль міжнародного співтовариства, є захист прав військовополонених відповідно до міжнародних конвенцій і забезпечення їхньої гідності та безпеки. Військовополонені мають право на гуманне та справедливе поводження, що гарантується різними міжнародними документами, зокрема Женевськими конвенціями.

Проте, в сучасних конфліктах виникають численні проблеми, пов'язані зі зловживанням прав військовополонених, включаючи їхнє незаконне утримання, погані умови тримання та порушення основних прав та свобод. Становище військовополонених в практикологічному та нормативно-визначеному аспекті мають абсолютний дисонанс, що демонструє той факт, що саме сфера правового захисту військовополонених є тією, що репрезентує апогей проблеми в сфері міжнародного гуманітарного права. Декларованість норм і їх реальна недієвість чітко прослідковується у сфері гарантування прав військовополонених. Експерти також зазначають, що «положення щодо поводження з військовополоненими справді заслуговують похвали, але можуть бути недосяжними на практиці в багатьох державах» [1]. Хаотична природа війни, нехтування міжнародними нормами деякими сторонами та еволюція характеру збройних конфліктів створюють труднощі в забезпеченні послідовного дотримання декларованих прав військовополонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми правового статусу військовополонених піднімалися науковцями, що досліджували проблеми дієвості міжнародного гуманітарного права, зокрема І. Жаровська, М. Сірант, В. Репецький, Н. Мадзігон, А. Крусян та інші. Проте повномасштабне вторгнення посилює увагу до визначеної проблематики, що зумовило потребу ширшого аналізу статусу військовополонених не тільки через міжнародні механізми, але й національне галузеве регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз забезпечення права на гідність військовополонених в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військовополонені в контексті війни держави-агресорки проти України стикаються з серйозними та складними проблемами, які стосуються не лише їхньої безпеки, але й дотримання міжнародних стандартів щодо обходження з військовополоненими в часи конфлікту. Основні аспекти цієї проблематики включають: порушення міжнародного гуманітарного права, адже згідно з Женевськими конвенціями, які регулюють статус військовополонених, кожна сторона конфлікту повинна забезпечувати їхнє гуманне та справедливе поводження, проте, інформація та звіти свідчать про порушення цих норм з боку російських збройних сил; неналежне утримання в полоні та умови тримання, що порушують право на людську гідність, що підтверджується численними моніторинговими звітами; психосоціальна підтримка та реінтеграція, оскільки військовополонені, після звільнення або обміну

полоненими, стикаються з викликами психосоціальної підтримки та процесом реінтеграції у цивільне життя; низький рівень міжнародного тиску та відповідальність, бо необхідним є безперервний моніторинг міжнародних інституцій для дотримання міжнародних стандартів у поводженні з військовополоненими та притягнення відповідальні за порушення.

Всі ці аспекти підкреслюють важливість відзначення та вирішення проблем, пов'язаних із статусом військовополонених у контексті конфлікту росії проти України для забезпечення захисту їхніх прав та гідної обробки відповідно до міжнародних норм і стандартів.

Первинно узгодимо теоретичні аспекти проблеми. Право на гідність визначається доктринаю конституціоналізму і верховенства права як первинна сутнісна детермінанта. Фахівці у галузі міжнародного права погодили, що концепцію людської гідності можна розглядати як основоположний блок і стовп міжнародного права прав людини [2]. Доведено, що поняття людської гідності означає, що кожна людина має однакову цінність. «Ця незаперечна, але глибока концепція походить від закону про гідність, який розвинувся після закінчення Другої світової війни на міжнародному, регіональному, національному та субнаціональному рівнях, де гідність стала центральною віссю, навколо якої обертається право» [3].

Право на гідність особи є невід'ємною складовою гуманності та основоположним принципом в сучасному суспільстві, що визнає необхідність поваги до людської гідності та забезпечення умов, що сприяють особистісному розвитку та самовизначенню. У кожної особи є право на свободу та незалежність, які є основою для збереження її гідності, що означає відсутність неправомірних втручань у приватне життя та визнання права на вільний вибір свого шляху життя. Гуманне та справедливе поводження є невід'ємною частиною права на гідність, кожна людина має право на ставлення до неї з повагою та людяністю, уникаючи будь-якого форми фізичного чи психічного насильства.

Рівність та недискримінація є ключовими аспектами гідності, в цьому аспекті кожна особа повинна мати право на рівні можливості та бути вільною від будь-якої форми дискримінації, будь то за расовою, гендерною, релігійною чи іншою ознакою. Особистісна недоторканість та захист від неправомірного втручання визначаються як необхідні компоненти гідності, включаючи право на гарантування сфери приватності. Самовизна-

чення та свобода вибору є важливими аспектами гідності. Кожна особа має право на самостійне визначення свого майбутнього та вільний вибір у всіх аспектах свого життя, незалежно від соціальних чи культурних норм.

Науковці доводять існування п'яти ключових аспектів збереження та захисту гідності: (1) визнання особистості; (2) визнання людей індивідами, які приймають рішення у своєму житті; (3) реалізація права на доступ до інформації; (4) збереження права на приватне життя; та (5) усунення або мінімізація перешкод для доступності та інклюзії [4].

Отже, «гідність слід визначати як внутрішню цінність людини, яка може служити як інструментом, так і місцем призначення прав людини» [5], а право на гідність є невід'ємною складовою усіх прав людини, визначаючи основу для побудови справедливого, гуманного та рівноправного суспільства.

Сфера дегуманізації апіорі притаманно військовим конфліктам. Тут слід погодитися з сербським правником Д. Станаром, в тому що «дегуманізація, необхідна частина вбивства за допомогою постмодерністських військових технологій, передбачає зведення людей до менших сутностей (неживі предмети, тварини тощо) і, отже, заперечення притаманної їм людської гідності, що підносить їх над усіма іншими сутностями. Будучи основою прав людини, людську гідність не можна захищати будь-якою ціною, особливо в моральних труднощах такі часи, як на війні» [6, с. 513].

Порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України становлять серйозну та обурливу проблему, яка викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. В межах цього наукового дослідження визначимо основні аспекти, що вказують на порушення права на гідність військовополонених.

По-перше, поширення ситуацій незаконного утримання в полоні. Наразі існують відомості та докази незаконного утримання в полоні військовополонених, яке порушує їхнє право на свободу та безпеку, що може включати в себе незаконне захоплення військовополонених, викрадення чи тримання їх в умовах, які не відповідають міжнародним стандартам.

По-друге, негідні умови тримання. Отримана інформація свідчить про те, що в деяких випадках військовополонені перебувають в умовах тримання, які не відповідають стандартам гуманного поводження та порушують їхнє право на гідність.

По-третє, фізичне та психічне насильство щодо військовополонених є незмінним елементом сучасної війни з боку держави-агресорки. Фізичне та психічне насильство, яке може включати в себе побиття, тортури, недостатню медичну допомогу та інші форми недопустимого поводження з полоненими. Однак проблема є суттєвішою, полон загрожує праву на життя, так в міжнародних звітах вказано, що доведеним є факт сумарної страти 15 українських військовополонених невдовзі після захоплення російськими збройними силами [7], хоча міжнародні стандарти загальної дії (ст. 7 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права) вказують на заборону катування чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню.

В міжнародних звітах знаходимо вражаючу інформацію: «на початку квітня в Маріуполі російські військовослужбовці піддали катуванню, а потім стратили офіцера Національної гвардії України, після того як він відмовився надати пароль до радіостанції, яку використовували Українські збройні сили. 26 червня військові та безпекові контрактники «Групи Вагнера» захопили в полон шістьох українських військовослужбовців і доставили їх для допиту на Миронівську ТЕС у Донецькій області. Один з військових та безпекових контрактників застрелив полоненого після того, як той повідомив, що добровільно приєднався до Українських збройних сил після початку збройного нападу Російської Федерації на Україну. 11 вересня 2022 року біля села Миколаївка на південь від Бахмута в Донецькій області близько 20 військових та безпекових контрактників «Групи Вагнера» захопили в полон двох поранених українських військовослужбовців 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар». Незабаром після цього один із військових та безпекових контрактників «Групи Вагнера» стратив одного із цих військовополонених, тому що той стогнав від болю через отримані поранення. Він вистрілив йому тричі в груди й один раз у голову» [8, с. 8].

По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб. Військовополонені-українці стикаються з відсутністю адекватного харчування, води, медичної допомоги та інших основних потреб, що є порушенням їхніх прав на гідність та людську гідність.

По-п'яте, порушення права на зв'язок зі сім'єю та невідомість стосовно стану військовополонених може впливати на їхню психічну стійкість та загострювати гуманітарну ситуацію.

Всі ці аспекти є серйозними порушеннями міжнародних гуманітарних норм та конвенцій, зокрема Женевських конвенцій, які регулюють поводження з військовополоненими в часи війни. Міжнародна спільнота взяла на себе зобов'язання вимагати від військових сторін конфлікту дотримання цих стандартів та вживання заходів для притискання на порушників прав військовополонених. Проте нині ми не можемо констатувати ефективність роботи міжнародних спеціалізованих інституцій в цій сфері.

Висновок. Загальна мета вирішення проблеми статусу військовополонених полягає в удосконаленні міжнародного правового регулювання, зміцненні механізмів моніторингу та ефективних санкцій для порушників, а також в забезпеченні відповідного захисту прав військовополонених у всіх умовах війни чи конфлікту.

Порушення права на гідність військовополонених у контексті війни Росії проти України є серйозною та обурливою проблемою, що викликає загальне занепокоєння на міжнародній арені. Основні аспекти цього порушення визначаються в рамках цього наукового дослідження. По-перше, існує поширення ситуацій незаконного утримання в полоні, порушуючи право на свободу та безпеку військовополонених. По-друге, виникають негідні умови тримання, що порушують стандарти гуманного поводження та право на гідність. По-третє, фізичне та психічне насильство стає невід'ємною частиною війни, включаючи побиття, тортури та недостатню медичну допомогу. Це загрожує не лише гідності, а й праву на життя. По-четверте, відсутність забезпечення основних потреб, таких як харчування та медична допомога, порушує права на гідність та людську гідність. По-п'яте, обмеження зв'язку зі сім'єю та невизначеність стану військовополонених погіршують їхню психічну стійкість та загострюють гуманітарну ситуацію. Ці проблеми вимагають негайного уваги та дій для захисту прав та гідності тих, хто потерпає внаслідок цього конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Olu Rufus O., Eniola Praise O. The paradox in the treatment of prisoners of war. *Ajayi Crowther University Law Journal*. 2021. Vol. 5. № 1. P. 1–20
2. Binder C. Human Dignity in International Human Rights Law. In: Donath, P.B., Heger, A., Malkmus, M., Bayrak, O. (eds) *Der Schutz des Individuums durch das Recht*. Springer, Berlin, Heidelberg. 2023. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-662-66978-5_15

3. May J. R., Daly E. Dignity Rights for a pandemic. *Law, Culture and the Humanities*, 2020 <https://doi.org/10.1177/1743872120944515>

4. Chapman K., Dixon A., Ehrlich C., Kendall E. Dignity and the Importance of Acknowledgement of Personhood for People With Disability. *Qualitative Health Research*. 2023. doi:10.1177/10497323231204562

5. Waagstein P.R. Unpacking Dignity for Death Row Inmates in Southeast Asia. In: Petcharamee, S., Capaldi, M.P., Collins, A. (eds) *Unpacking the Death Penalty in ASEAN*. Springer, Singapore. 2023 https://doi.org/10.1007/978-981-19-8840-0_4

6. Stanar D. The right to die with dignity: soldiers in post-modern warfare yearbook human rights protection the right to human dignity. *Novi Sad* 2020 N. 3, P. 513–531.

7. UN Human Rights Ukraine released reports on treatment of prisoners of war and overall human rights situation in Ukraine. Press Release, 24 March 2023 URL: <https://ukraine.un.org/en/224744-un-human-rights-ukraine-released-reports-treatment-prisoners-war-and-overall-human-rights>

8. Управління Верховного комісара ООН, поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у воєнних діях, в контексті збройного нападу російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року – 23 лютого 2023 року, 24 березня 2023 року.

REFERENCES:

1. Olu Rufus O., Eniola Praise O. (2021) The paradox in the treatment of prisoners of war. *Ajayi Crowther University Law Journal*. Vol 5. No 1. P. 1–20

2. Binder C. (2023) Human Dignity in International Human Rights Law. In: Donath, P.B.,

Heger, A., Malkmus, M., Bayrak, O. (eds) *Der Schutz des Individuums durch das Recht*. Springer, Berlin, Heidelberg. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-662-66978-5_15

3. May J. R., Daly E. (2020) Dignity Rights for a pandemic. *Law, Culture and the Humanities*, <https://doi.org/10.1177/1743872120944515>

4. Chapman K., Dixon A., Ehrlich C., Kendall E. (2023) Dignity and the Importance of Acknowledgement of Personhood for People With Disability. *Qualitative Health Research*. doi:10.1177/10497323231204562

5. Waagstein P.R. (2023) Unpacking Dignity for Death Row Inmates in Southeast Asia. In: Petcharamee, S., Capaldi, M.P., Collins, A. (eds) *Unpacking the Death Penalty in ASEAN*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8840-0_4

6. Stanar D. (2020) The right to die with dignity: soldiers in post-modern warfare yearbook human rights protection the right to human dignity. *Novi Sad* N. 3, P. 513–531.

7. UN Human Rights Ukraine released reports on treatment of prisoners of war and overall human rights situation in Ukraine. *Press Release*, 24 March 2023 URL: <https://ukraine.un.org/en/224744-un-human-rights-ukraine-released-reports-treatment-prisoners-war-and-overall-human-rights>.

8. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON (2023), povodzhennia z viiskopolonenymy ta osobamy, yaki prylynyly uchast u voiennykh diiakh, v konteksti zbroinoho napadu rosiiskoi federatsii na Ukrainu 24 liutoho 2022 roku – 23 liutoho 2023 roku, 24 bereznia 2023 roku.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023

УДК 342.591.92

Колтун Ю. М.,

ORCID ID: 0009-0007-5456-8143

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проведено дослідження гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина в адміністративному судочинстві в умовах інформатизації суспільної реальності.

Вказано, що адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів. Роль та значення адміністративного судочинства полягають в забезпеченні правового захисту громадян та юридичних осіб у відносинах з державними органами.

Автором позиціоновано електронне правосуддя як використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в правовій системі з метою поліпшення доступу до правосуддя, автоматизації судових процедур та підвищення ефективності судового розгляду справ

Електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судового процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Згруповано основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система адміністративне судочинство в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій: технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком; питання доступності також може стати перешкодою, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету; питання захисту особистих даних та конфіденційної інформації та удосконалення заходів кібербезпеки.

Ключові слова: захист прав і свобод, гарантії, принципи, адміністративне судочинство, електронне правосуддя, інформаційно-комунікаційні технології, європейські стандарти, кібербезпека, доступність правосуддя.

Koltun Yu. M.,

ORCID ID: 0009-0007-5456-8143

Postgraduate Student at the Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University, Lviv

PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE ADMINISTRATIVE JUDICIARY IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF SOCIAL REALITY

Abstract. The article researches the guarantees of protection of human and citizen rights and freedoms in administrative proceedings under the conditions of informatization of social reality.

It is indicated that administrative justice plays an important role in the legal system, ensuring the protection of the rights and interests of citizens and guaranteeing the legal responsibility of public bodies. The role and

significance of administrative proceedings is to ensure legal protection of citizens and legal entities in relations with state bodies.

The author positions electronic justice as the use of modern information and communication technologies in the legal system with the aim of improving access to justice, automating court procedures and increasing the efficiency of judicial proceedings

Electronic justice works in accordance with established norms and standards, ensuring fairness, transparency and accessibility for all participants in the legal process. At the same time, the e-justice system must support basic principles such as the presumption of innocence, the right to a fair trial, equality before the law, and others that ensure the observance of rights and citizens in the virtual court environment. Therefore, the electronic justice system, while bringing a number of significant advantages, in particular, the simplification of document flow and the possibility of remote access by participants in the court process, nevertheless presents additional challenges for rulemakers and law enforcers.

The main problems that the modern system of administrative justice may face in the context of the introduction of the latest information technologies are grouped: technical problems and shortcomings, which may include insufficient reliability of information systems, the possibility of technical failures and communication problems; the issue of accessibility can also become an obstacle, since not all citizens can have easy access to electronic systems, this is especially important for those who do not have access to IT devices or the Internet; issues of protection of personal data and confidential information and improvement of cyber security measures.

Key words: protection of rights and freedoms, guarantees, principles, administrative proceedings, electronic justice, information and communication technologies, European standards, cyber security, access to justice.

JEL Classification: J15, K 33

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-03

Постановка проблеми. Захист прав та свобод людини є невід'ємною складовою правового та соціального ландшафту будь-якої держави. Це фундаментальне завдання не лише внутрішні відносини, а й принципи зовнішньої політики країни. Реалізація цієї задачі дозволяє державам продемонструвати свою готовність дотримуватися міжнародних норм і стандартів, що впливає на їх міжнародний статус та сприяння співробітництву на міжнародному рівні.

Захист є основним обов'язком і призначенням держави, які визначені на рівні конституційної доктрини і практики, так ч. 2 ст 3 Конституції України декларує, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Адміністративне судочинство як суттєва діяльність держави визначає порядок та процедури розгляду справ, пов'язаних з діяльністю публічних органів та органів місцевого самоврядування. Роль та значення адміністративного судочинства полягають в забезпеченні правового захисту громадян та юридичних осіб у відносинах з державними органами. Відповідно ст 2 КАС України визначає, що «завданням адміністративного судочинства є справедливие, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних

осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [1]. Адміністративне судочинство створене та функціонує з метою захисту прав людини від свавілля органів публічної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками питання дотримання прав і свобод людини як принципу діяльності судової системи набуває особливої доктринальної уваги. Аналіз проблеми принципів права, що певним чином пов'язано з принципом дотримання прав і свобод людини, частково здійснено деяких науково-теоретичних розробках, зокрема, В.А. Бабица, Ф.В. Веніславського, С.П. Погребняка, І.М. Жаровської, Н.П. Бортник, О.В. Скочиляс-Павлів та інших.

Проте питання особливостей захисту в сфері адміністративного судочинства в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій ще не нашло повного дослідження в науковій літературі.

Метою статті є дослідження гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина в адміністративному судочинстві в умовах інформатизації суспільної реальності.

Виклад основних положень. Роль та значення адміністративного судочинства репрезентована в тому, що судочинство надає можливість оскаржувати дії та рішення органів влади, які можуть

вплинути на права, свободи та законні інтереси людини та громадянина, при цьому виконуючи функцію нагляду за правомірністю та обґрунтованістю рішень та дій органів влади, що сприяє уникненню можливих зловживань та недоліків. Через розгляд справ адміністративні суди допомагають забезпечити відкритість та відповідність дій державних органів вимогам закону. Компенсаторна роль адміністративного судочинства вбачається в тому, що адміністративні суди призначають санкції та компенсації за порушення прав та інтересів осіб, отож будь які зловживання з боку публічних інституцій та її представників не залишаються поза увагою держави і суспільства. Вказане демократизує владу та в подальшій перспективі створює довірливі комунікаційні відносини між нею та громадянським суспільством.

Таким чином, адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів.

В сучасному світі кожна особа має право на гідне життя та особистість свободи, захист прав і свобод людини є єдиною з істотних функцій будь-якої держави. Ця проблема має особливе значення у зв'язку з постійним розвитком технологій, глобалізацією та ростом соціальних викликів. В епоху інформатизації суспільства змінюються всі правові явища, серед них судочинство не є винятком, тому суттєвим питанням є забезпечення прав громадян в системі електронного судочинства.

Електронне правосуддя – це використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в правовій системі з метою поліпшення доступу до правосуддя, автоматизації судових процедур та підвищення ефективності судового розгляду справ. Це означає, що судові процеси, включаючи подання скарг, документування, комунікації та прийняття рішень, відбуваються в електронній формі за допомогою спеціальних електронних платформ та програм. Електронне правосуддя спрощує та прискорює судовий процес, забезпечуючи більш швидке та ефективне вирішення справ. Також це сприяє зменшенню паперової документації та полегшує доступ до правосуддя для громадян, особливо в ситуаціях, коли вони не можуть особисто відвідати судові установи.

Євроінтеграційні прагнення України поставили перед нами потребу у новому підході до інституту прав та свобод людини. Це означає, що

норми регіонального (європейського) і міжнародного права активно впливають на національну правову систему, приносячи із собою значний прогрес. Українське суспільство, хоч і вільно, формує демократичну правосвідомість та систему правовідносин, що базуються на принципах гідності людини, визнання та захисту її основних прав і свобод, а також наділенні пріоритету загальнолюдським цінностям. Тому вагомими є не тільки норми процесуального характеру, а основні керівні начала всього судочинства. Варто погодися з Н. Бортник та іншими науковцями, в тому що «Принципи вирішення адміністративного спору можна розглядати як керівні засади процесуальної діяльності держави та уповноважених осіб для розв'язання адміністративного спору, зумовлені соціально-економічним і політичним розвитком держави та суспільства, закріплені в нормах адміністративного права» [2, с. 98].

Втілення правових загальних принципів у системі електронного правосуддя є критичним. Це гарантує, що електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судового процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Слід звернути увагу, що на рівні європейських стандартів також відсутні чіткі усталені принципи, оскільки електронне адміністративне судочинство є тією сферою, що лишень починає розвиватися. Науковці фінської школи права стверджують, що загальне регулювання захисту даних Європейського Союзу має важливе значення для визнання автоматизованого прийняття рішень, більшість правових гарантій у рамках належної адміністративної процедури має забезпечити національний законодавець. Пропонується, щоб усі країни мали переглянути свої правила належної адміністративної процедури з метою приведення їх у відповідність до вимог автоматизованого прийняття рішень. Яким би чином не було сформульоване законодавство,

ключовими питаннями є те, що особи, які розробляють алгоритм і код, а також особи, які керують або мають справу з програмним забезпеченням у державних органах, знають про превентивні гарантії законності в контексті автоматизованого прийняття рішень – запровадження не лише реактивних гарантій, створених процедурами подання скарг, а й те, що існують правові механізми, згідно з якими ці особи можуть бути притягнуті до відповідальності та відповідальності за рішення, вироблені шляхом автоматизованого прийняття рішень [3].

Пандемічна криза спровокувала поширення електронного судочинства, оскільки заходи боротьби з загрозою призвели до введення надзвичайних заходів. Обмеження прав людини (як наслідок надзвичайних заходів) були введені та виправдані як виняткові заходи для охорони здоров'я населення, тому у більшості країн звичайні слухання, які фізично проводяться в залі суду стали неможливими тому форма відеоконференції стала можливим заходом боротьби з проблемою та дала можливість продовжувати провадження, особливо у невідкладних справах.

Однак історія розвитку електронного судочинства має певні форми і допандемічної епохи. Наприклад, Італії як технічне рішення в конкретних ситуаціях використовувалося в судочинстві щодо неповнолітні, коли заслуховувалися як свідки у справах про сексуальне насильство, або щодо ув'язнених, які свідчили в інших справах застосовувалися такі технології.

Звернемося до рішення ЄСПЛ, так 5 жовтня 2006 р. у справі № 45106/04 «Марчелло Віола проти Італії» розглядався казус про те, що процесуальне італійське законодавство вимагає досягнення певних «результатів». і, зокрема, «ефективної» участі обвинуваченого в провадженні з метою забезпечення належної реалізації його права на захист, а також контакт між обвинуваченим і його захисником, присутніми там, де підсудний перебуває з можливістю щоб спілкуватися один з одним. Зрештою, Суд не виявив порушення статті 6 (1) ЄКПЛ, оскільки той факт, що нові положення відійшли від «традиції», не порушив балансу та динаміки судового процесу, який, навпаки, залишився по суті незмінним.

Найкраща практика, яка вже склалася в судах, надає перевагу використанню відеоконференцій якомога більше за згодою сторін, а не за рішенням суду. Принаймні у адміністративному судочинстві більшість сторін зацікавлені у швидкому проходженні слухань, і такий гнучкий інстру-

мент, як відеоконференція, безумовно, є варіантом. Обсяг сеансу відеоконференції чітко полягає в тому, щоб дозволити учасникам бути якомога ближче до звичайної практики у фізичному залі суду. Однак систематичне та невибіркове використання цього засобу може не бути нейтральним і може вплинути як на результат, так і на сприйняття рішення громадськістю.

Певні принципи захисту прав громадян отримують додаткові можливості в контексті електронного судочинства. Так в науковій літературі знаходимо наступний приклад. Згідно зі статтею 8:78 Голландського закону про загальне адміністративне право, судові рішення повинно бути винесене публічно, це є основоположним принципом, викладеним у різних договорах про права людини (стаття 14(1) Міжнародного пакту ООН про громадянські та політичні права та стаття 6(1) Європейської конвенції з прав людини). Було визнано, що Інтернет пропонує можливості дати більш сучасне тлумачення вимоги публічного оприлюднення рішення. Рада правосуддя Нідерландів визнала, що публікація повного тексту судових рішень в Інтернеті (через www.rechtspraak.nl) забезпечив легкий доступ до них для зацікавлених сторін і тому не порушує, а навпаки розширює гарантії захисту [4].

Практику ЄСПЛ і національні тлумачення окремих держав слід сприймати особливо позитивно в контексті порівняльно-правового правознавства. В Україні також діє принцип відкритості, зокрема ст 10 КАС України унормовує, що «Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито», отож слід розуміти, що електронне адміністративне судочинство є додатковою гарантією і не приходить на зміну «класичному» процесу. Про це зазначено у КАС України, зокрема п.8, 9 ст 18 що регулює питання про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Проте слід розуміти, що як всі новітні тренди, електронне судочинство несе певні недоліки, можливі похибки у контексті захисту прав і свобод громадян. Виокремимо основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система права та адміністративне судочинство зокрема.

По-перше, технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком. В час військових загроз, інформаційної війни, хакерських атак, ворожих ракетних атак на енергетичну інфраструктуру проблема набуває сутте-

вого значення, оскільки забезпечити схоронність інформації, своєчасність та належну електронну комунікацію між учасниками процесу досить складно.

По-друге, питання доступності також може стати перепоною, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету. Також, розширюючи цю сферу, можна говорити про питання дискримінації громадян за рівнем інформаційної освідченості та наявності технічних знань. Отож, здебільшого літні люди залишаються поза межами новітніх інформаційних технологій, що в широкому розумінні можек тлумачися як проблема доступу до суду, що гарантована ст 6 Європейської конвенції прав людини.

По-третє, захист особистих даних та конфіденційної інформації набуває значення суттєвого проблемного питання. Кібербезпека в електронному адміністративному судочинстві є критичним аспектом для забезпечення надійності, конфіденційності та цілеспрямованості електронних судових процедур і документів. Судові системи повинні бути захищені від можливих кібератак, включаючи віруси, шкідливі програми, атаки DDoS та інші загрози та усі дані, які передаються або зберігаються в електронних судових системах, повинні бути зашифровані для запобігання несанкціонованому доступу. Також важливо встановити ефективні механізми для перевірки ідентичності користувачів і надання їм відповідних рівнів доступу до системи. Кіберзагрози постійно еволюціонують, тому важливі механізми для постійного оновлення та удосконалення заходів кібербезпеки.

Висновок. Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи захист прав та інтересів громадян і гарантуючи правову відповідальність публічних органів.

Електронне правосуддя працює відповідно до встановлених норм і стандартів, забезпечуючи справедливість, прозорість та доступність для всіх учасників правового процесу. При цьому система електронного правосуддя повинна підтримувати основні принципи, такі як презумпція невинуватості, право на справедливий судовий процес, рівність перед законом та інші, що забезпечують дотримання прав і громадян у середовищі віртуального суду. Отож, система електронного правосуддя приносячи ряд суттєвих переваг, зокрема спрощення документообігу та можливість віддаленого доступу учасників судо-

вого процесу, все ж надає додаткові виклики для нормотворців та правозастосувачів.

Згруповано основні проблеми, з якими може стикатися сучасна система адміністративне судочинство в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій: технічні проблеми та недоліки, що може включати в себе недостатню надійність інформаційних систем, можливість виникнення технічних збоїв та проблем зі зв'язком; питання доступності також може стати перепоною, оскільки не всі громадяни можуть мати легкий доступ до електронних систем, вказане особливо важливо для тих, хто не має доступу до інформаційно-технічних пристроїв чи Інтернету; питання захисту особистих даних та конфіденційної інформації та удосконалення заходів кібербезпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37, ст. 446
2. Бортник Н., Парпан У., Сkochиляс-Павлів О. Принципи позасудового вирішення адміністративних спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2019. Вип. 24. С. 96–103.
3. Suksi M. Administrative due process when using automated decision-making in public administration: some notes from a Finnish perspective. *Artif Intell Law* 2021. Vol. 29. P. 87–110.
4. Gori P., Pahladsingh A. Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court. *ERA Forum* 2021. Vol. 21. P. 561–577.

REFERENCES:

1. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV*. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2005, № 35-36, № 37, st. 446.
2. Bortnyk N., Parpan U., Skochylias-Pavliv O. (2019) *Pryntsypy pozasudovoho vyrishennia administratyvnykh sporiv*. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky". Serii : *Yurydychni nauky*. Vyp. 24. S. 96–103.
3. Suksi M. (2021) *Administrative due process when using automated decision-making in public administration: some notes from a Finnish perspective*. *Artif Intell Law* Vol. 29, P. 87–110.
4. Gori P., Pahladsingh A. (2021) *Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court*. *ERA Forum* Vol. 21, 561–577.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2023

УДК [94(439.5)]:[340.137.2+347]

Савуляк Р. В.,

rsavuliak@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7680-0766

к. ю. н., докторант кафедри історії держави, права та політико-правових учень,

Львівський національний університет ім. Івана Франка,

суддя судової палати з розгляду цивільних справ,

Львівський апеляційний суд, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ З УКЛАДЕННЯ ТЕРЕЗІАНСЬКОГО КОДЕКСУ 1766 Р.

Анотація. Автором розглянуто особливості майже 15-річного кодифікаційного процесу з укладення Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. в Габсбурзькій монархії. Притому насамперед проаналізовано стан наукового дослідження означеної проблеми як в українській історико-правовій науці, так і в науці історії австрійського права, причому і XIX ст., і сучасній. У статті розкрито передумови укладення Проекту Терезіанського кодексу. Головну увагу у дослідженні зосереджено на висвітленні етапів довготривалих кодифікаційних робіт над цим Проектом, на кожному з яких було вироблено інакше редакцію Проекту Терезіанського кодексу. Отож, автором з'ясовано причини і специфіку діяльності кількох кодифікаційних комісій з розробки Проекту Терезіанського кодексу. Відтак, у статті охарактеризовано особливості змісту редакцій цього Проекту, укладених Компіляційною комісією у Брно, Законотворчою комісією на чолі з Йозефом Аццоні та Законотворчою комісією під керівництвом Хофрата Ценкера. А саме, автором встановлено, що Компіляційна комісія (середина 1753 р. – середина 1756 р.) уклала першу частину Проекту «Про право осіб» та частково розробила другу частину «Про речове право»; Законотворча комісія під головуванням Й. Аццоні (середина 1756 р. – кінець 1760 р.) уклала нову редакцію першої і другої частин Проекту; і, врешті, Законотворча комісія під очільництвом Х. Ценкера (кінець 1760 р. – кінець 1766 р.) схвалила остаточний Проект Терезіанського кодексу. Притому автором виявлено певні відмінності у структурі цих редакцій Проекту. Також у статті викладено причини незатвердження Терезіанського кодексу внаслідок низки його недоліків. На підсумок автором обґрунтовано історико-правове значення Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. та констатовано тяглість австрійської цивільно-правової доктрини від нього до Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р.

Ключові слова: Проект Терезіанського кодексу 1766 р., Компіляційна комісія у Брно, Законотворча (Законодавча) комісія, Йозеф Аццоні, Хофрат Ценкер, кодифікація, цивільний кодекс, Австрійська монархія.

Savuliak R. V.,

rsavuliak@ukr.net, ORCID ID:0000-0001-7680-0766

PhD, doctoral student at the Department of history of the state,

law and political and law teachings,

Lviv National University of Ivan Franko,

the judge of the court chamber for consideration of the civil cases,

the Court of Appeal of Lviv region, Lviv

THE PECULIARITIES OF THE CODIFICATION PROCESS OF THE CONCLUSION OF THE CODEX THERESIANUS OF 1766

Abstract. The author considered the peculiarities of the almost 15-year codification process of concluding the Draft of Codex Theresianus of 1766 in the Habsburg Monarchy. At the same time, first of all, the state of scientific research of the specified problem was analyzed both in the Ukrainian historical and legal science and in the science of the history of Austrian law, as well in the 19th century, so in the present. The article discloses the prerequisites for concluding the Draft of Codex Theresianus. The main focus of the research is on highlighting the stages of long-term codification work on this Draft, each of which produced a different version of the Draft of Codex Theresianus. Therefore, the author clarified the reasons and specifics of the

activity of several codification commissions for the development of the Draft of Codex Theresianus. Therefore, the article describes the peculiarities of the content of the revisions of this Draft concluded by the Compilation Commission in Brno, the Legislative Commission headed by Josef Azzoni and the Legislative Commission headed by Hofrat Zenker. Namely, the author established that the Compilation Commission (mid-1753 – mid-1756) concluded the first part of the Draft "On the Law of Persons" and partially developed the second part "On Property Law"; the Legislative Commission chaired by J. Azzoni (mid-1756 – late 1760) concluded a new edition of the first and second parts of the Draft; and, finally, the Legislative Commission headed by H. Zenker (end of 1760 – end of 1766) approved the final Draft of the Codex Theresianus. Moreover, the author found certain differences in the structure of these editions of the Draft. The article also outlines the reasons for the non-approval of the Codex Theresianus due to a number of its shortcomings. In conclusion, the author justified the historical and legal significance of the Draft of the Codex Theresianus of 1766 and established the continuity of the Austrian civil law doctrine from it to the General Civil Code of the Austrian Empire in 1811.

Key words: the Draft of Codex Theresianus of 1766, Brno Compilation Commission, Legislative Commission, Josef Azzoni, Hofrat Zenker, Codification, Civil Code, Austrian Monarchy.

JEL Classification: K 11, K 12, K 13

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-04

Постановка проблеми. В Австрійській монархії у середині XVIII ст. під впливом ідей освіченого абсолютизму розпочалися кодифікаційні роботи з уніфікації права багатонаціональної держави, яка мала б посприяти централізації управління підвладними територіями [1, с. 46]. Як зазначає професор Є. О. Харитонов, ці правотворчі процеси були зумовлені проведенням імператрицею Марією-Терезією корінної реформи врядування Австрійською імперією, метою якої було об'єднання усіх спадкоємних володінь у державу сучасного типу, чому доволі перешкождали несхожість і заплутаність права різних частин монархії [2, с. 251]. Австрійський дослідник К. Нешвара також вказує на значення кодифікації з огляду на переструктурування між-крайових зв'язків за часів правління Марії-Терезії, які планово мали бути перебудовані в єдину федеративну монархічну державу з просвітницько-абсолютистською системою правління [3, с. 11]. А отже, необхідність у проведенні кодифікації та модернізації права була спричинена також розвитком буржуазних капіталістичних відносин, який вимагав перегляду та якісного оновлення старого законодавства [4, с. 68].

Відтак, у 1753 р. на вимогу імператриці була створена кодифікаційна комісія із завданням скасувати партикуляризм у праві та створити єдині кодекси, у т. ч. цивільний [1, с. 46]. А саме, 3 травня 1753 р. Марія-Терезія призначила Компіляційну комісію у Брно з провідних юристів Нижньої і Верхньої Австрії, Сілезії, Богемії, Моравії та Штирії на чолі з професором з Праги Йозефом фон Аццоні із завданням виробити точне і єдине для всієї Австрії цивільне право [4, с. 71]. Наголошувалося, що Комісія не повинна була вигадувати

нове приватне право, а мала скопіювати (звідси і її назва. – *Примітка Р. С.*) вже існуюче у провінціях право і заповнити прогалини «відповідно до загальних принципів права здорового глузду» (тобто природного права. – *Примітка Р. С.*) [5, с. 13]. Проте метою було створити не просту компіляцію гармонізованого права земель, а систематизований, узгоджений з раціональним правом Кодекс приватного права включно з цивільно-процесуальним правом [3, с. 12]. Отож, Комісія уніфікувала наявне законодавство, враховуючи елементи звичаєвого, римського і природного права [2, с. 251].

Відтак, роботу над укладенням компілятивного кодексу під назвою “Codex Theresianus” («Терезіанський кодекс», названий так за ім'ям імператриці Марії-Терезії [1, с. 47]; не плутати із затвердженим у 1768 р. Кримінальним кодексом, котрий ще називають Терезіана, або теж Терезіанський кодекс. – *Примітка Р. С.*) було завершено у 1766 р. Такий тривалий, майже 15-річний, кодифікаційний процес мав кілька етапів, на кожному з яких було вироблено інакшу редакцію Проекту кодексу, котрі потребують окремого охарактеризування з метою виявлення їхніх особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській юридичній науці відсутні дослідження, присвячені вивченню Терезіанського кодексу 1766 р. Щоправда, багато дослідників історії українського права, зокрема О. Блажівська, І. Бойко, Х. Думич, В. Кульчицький, І. Левицька, М. Никифорак, М. Пиртко, Р. Стефанчук, Б. Тищик, Г. Федущак-Паславська, Є. Харитонов та ін., у своїх працях коротко згадують про тривалі кодифікаційні роботи з розробки цього Кодексу. Однак, особливості етапів цього коди-

фікаційного процесу українські вчені не вивчали, що, очевидно, по-перше, можна пояснити тим, що Проект Терезіанського кодексу 1766 р. був укладений у Габсбурзькій монархії ще до входження до її складу західноукраїнських земель, а, по-друге, він так і не набув чинності. Попри це, звернемо увагу, що ми вже висвітлювали передумови укладення, специфіку та значення Терезіанського кодексу [4, с. 68–73].

Натомість, детальну увагу опрацюванню цього Проекту приділили дослідники історії австрійського права. А саме, найретельніше питання розробки названого Кодексу вперше дослідив австрійський суддя і професор Віденського університету Філіпп Харрас Ріттер фон Гаррасовський (1833–1890) у праці 1868 р. з історії кодифікації австрійського цивільного права [6, с. 30–125]. Її було перевидано у 1968 р. у Франкфурті-на-Майні, а копію, що знаходиться у Гарвардському університеті, оцифровано вже в наші дні, завдяки чому вона стала доступною широкому загалу та науковцям зокрема.

А крім того, вивченням матеріалів підготовчої роботи Компіляційної комісії з укладення цього Проекту детально займався сучасний дослідник історії австрійського права Крістіан Нешвара. А саме, він опублікував попередній текст Проекту кодексу, укладений головою цієї кодифікаційної комісії Йозефом Аццоні (колишній празький адвокат; професор кафедри римських Інституцій і Дигест та декан юридичного факультету Празького університету, а з 1755 р. ректор університету [7]), із примітками і зауваженнями до нього члена комісії Йозефа Фердинанда Хольгера [8] (представник австрійського уряду; професор кафедри інститутів римського права і декан юридичного факультету Віденського університету, а згодом ректор університету [7]). А також у Вступі до цього видання К. Нешвара розглянув передумови створення Проекту Терезіанського кодексу та розкрив його значення для подальших кодифікацій Австрійської імперії у 2-ій пол. XVIII ст. [8, с. 15–47]. Крім того, австрійський науковець присвятив окрему статтю дослідженню роботи Компіляційної комісії у Брно з розробки цього Проекту у 1753–1756 рр., а також висвітленню змісту укладеного нею Вступу до цього Кодексу [9, р. 2–12].

Постановка завдання. Відтак, з огляду на відсутність національних досліджень та, натомість, наявність першоджерел і вагомого зарубіжного дослідницького матеріалу з означеної проблематики, вважаємо за необхідне вперше приділити

увагу вивченню цього питання в українській історико-правовій науці. А тому метою статті є розглянути особливості етапів кодифікаційних робіт з укладення Терезіанського кодексу 1766 р. та охарактеризувати редакції Проекту кодексу, вироблені на кожному з них.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спершу висвітлимо порядок укладення Проекту на етапі роботи Компіляційної комісії у Брно.

У лютому 1753 р. верховний канцлер граф Фрідріх Вільгельм Хаугвіц оголосив Верховному суду, що Марія-Терезія постановила заснувати комісію для вироблення спільного кодексу для усієї імперії. Комісія була скликана у Брно 1 травня 1753 р. Її Президентом був призначений голова Представництва і Палати у Брно (центр Моравії. – Примітка Р. С.) барон Індрих Кастан фон Блюмеген [10]. Саме тому Брно було обрано місцем перебування Комісії, всупереч аргументації її членів про те, що якби Комісія засідала у Відні, то її діяльності посприяла б близькість бібліотек і архівів, а також це полегшило б її зв'язок з центральними установами. Натомість, у Відні було проведено лише кілька сесій для визначення плану всієї роботи Комісії [6, с. 45].

Найвидатнішу участь у роботі Комісії взяли згадувані вище представник від Богемії Й. Аццоні, якого було включено до неї замість адвоката Шуцбрета фон Шуцверта, та представник від Австрії Й.-Ф. Хольгер, котрі, відтак, представляли провінційні закони Богемії й Австрії, які були протиставлені один одному у ході кодифікаційних робіт [6, с. 43].

На першому засіданні Компіляційної комісії 3 травня 1753 р. обговорювалися класифікація матеріалу у Проекті кодексу та порядок діловодства. Звернемо увагу, що Терезіанський кодекс, на пропозицію Й. Аццоні, мав складатися не з трьох, а з чотирьох частин, присвячених правам осіб, речовому праву, зобов'язальному праву та судовому процесу [6, с. 45]. Ці частини мали бути укладені послідовно одна за одною, притому спершу передбачалося, що окремі розділи кожної частини розроблятимуться одночасно – кожен іншим членом Комісії. Принципи кожної частини мали бути визначені резолюціями Комісії, прийнятими до опрацювання тексту, притому очікувалося, що гармонізація між окремими частинами буде здійснена після завершення всієї роботи. Відтак, членам Комісії було доручено скласти детальний план її роботи [6, с. 46].

На засіданні 9 червня 1753 р. під головуванням верховного державного канцлера було схвалено

загальний (генеральний) план роботи Комісії, котрий відображав проєкт поділу Кодексу, поданий Й. Аццоні [6, s. 46–48]. Передбачалося, що кожна частина Кодексу мала містити розділи: перша частина включала 9 розділів, друга – 15, третя – 14, четверта – 22 [6, s. 51–58]. Кожен розділ поділявся на підрозділи, а ті – на окремі параграфи [6, s. 50]. Щоправда, у ході подальших кодифікаційних робіт було вирішено відокремити процесуально-правову частину Кодексу від матеріально-правової [6, s. 59]. А саме, у Патенті про промульгацію Терезіанського кодексу було висловлено рішення не вважати порядок судочинства невід'ємною частиною цього Кодексу [6, s. 99]. Відтак, надалі цивільне право та процес розглядалися австрійськими законодавцями цілком незалежно одне від одного [6, s. 59], що зумовило постійний поділ на матеріальне та процесуальне право в системі права Австрійської імперії та, відповідно, відобразилося у подальших кодифікаціях цивільного і цивільно-процесуального права.

Проте, задля пришвидшення роботи Комісії та узгодженості її діяльності було вирішено призначити одного доповідача як головного спікера, якому інші члени мали подавати зібрані ними матеріали. Така зміна принципу роботи Комісії була зумовлена застереженням, що внаслідок представлення окремих розділів Кодексу різними членами постраждає не лише уніфікованість усіх положень Проєкту, а й, вірогідно, окремі члени будуть обізнані лише у матеріалі, який вони були уповноважені опрацювати. Тому, натомість, під час остаточного обговорення, яке відбулося після схвалення генерального плану, було прийнято рішення доручити кожному члену Комісії представити на її розгляд виклад законодавства своєї провінції [6, s. 46], оскільки своїм першочерговим завданням Компіляційна комісія вважала забезпечення уніфікації законодавства, яке вона спершу сподівалася вирішити шляхом компіляції існуючих прав окремих земель Австрійської імперії [6, s. 49]. З цих напрацювань усіх членів Комісії на сьогодні збереглися лише матеріали Йозефа Фердинанда Хольгера про Нижню Австрію, Індриха Ксавера Хайека Вальдштедтена про Моравію та фрагмент праці Йозефа Аццоні про Богемію, у яких вони мали на меті представити відхилення національного права від римського права [6, s. 59].

9 квітня 1755 р. була створена Віденська ревізійна комісія, уповноважена здійснити перегляд розробленого Компіляційною комісією тексту

Проєкту кодексу [6, s. 67, 69]. Проте, оскільки робота обидвох кодифікаційних комісій велася дуже повільними темпами, за наказом імператриці Марії-Терезії Комісію у Брно було розпущено 9 липня 1756 р., а Віденську комісію перетворено на Законотворчу комісію [6, s. 72]. До її складу було включено колишніх членів Компіляційної комісії Й. Аццоні та Й.-Ф. Хольгера, котрі були водночас надвірними радниками при Віденському верховному суді [7], причому Й. Аццоні було доручено самостійно розробити Проєкт кодексу, а Й. Хольгеру – збирати необхідні матеріали та подавати свої зауваження Й. Аццоні, після чого текст Проєкту мав бути поданий на обговорення усій Законотворчій комісії [6, s. 73]. Відзначимо, що ці співавтори Проєкту були головними репрезентантами, відповідно, чеського та австрійського земельного права, протистоячи один одному ще під час компіляційних робіт. Притому перемогла позиція Й. Аццоні, тож кодифікація базувалася майже виключно на чеському праві [10].

Врешті, у червні 1758 р. Законотворча Комісія представила імператриці остаточно завершену перероблену першу частину Кодексу «Про право осіб», дещо змінивши послідовність і зміст її розділів. Варто зазначити, що частково збереглися матеріали чернеток, доповідей, зауважень, протоколів консультацій і обговорень кодифікаційної комісії, з яких виникла ця частина Проєкту, котрі дають уявлення про погляди й зусилля того часу [6, s. 74].

Після завершення першої частини Проєкту Законотворчій комісії було доручено відновити роботу над другою частиною «Про речове право», яка раніше вже була розпочата Компіляційною комісією у Брно, котра розробила розділи про речі взагалі, про власність, про дарування, а також вела підготовчу роботу над розділами, що стосувалися спадкового права [6, s. 87]. Укладення Законотворчою комісією під очільництвом Й. Аццоні розділів про спадкове право тривало від кінця 1758 р. два роки. Відтак, було схвалено поділ спадкового права на три розділи: спадкування за заповітом, законне спадкування, загальні положення про два види спадкування [6, s. 90].

Внаслідок хвороби і невдовзі смерті Й. Аццоні у листопаді 1760 р. Хофрату Ценкеру, колишньому члену Компіляційної комісії, який керував доповіддю про розділ про опіку під час перегляду першої частини Проєкту, було доручено розробити третю частину Кодексу. А в 1761 р. його було уповноважено продовжити укладення другої час-

тини та здійснити перегляд (що полягав фактично лише у скороченні тексту) першої частини Проєкту. Натомість співробітнику Й. Аццоні Й. Хольгеру було доручено присвятити себе виключно роботі в кримінальній комісії [6, s. 96–97]. Слід наголосити, що під час обговорення Комісії в роботу Х. Ценкера було внесено не дуже багато змін, оскільки його погляди вважалися дуже впливовими [6, s. 98].

Робота Законотворчої комісії під очільництвом Х. Ценкера тривала аж до кінця 1766 р., коли остаточний Проєкт Терезіанського кодексу був завершений і переданий імператриці Марії-Терезії разом із проєктом Промульгаційного патенту [6, s. 97], який встановлював відкладення дії Кодексу на один рік після промульгації [6, s. 99].

Звернемо увагу, що структура Терезіанського кодексу, укладеного Х. Ценкером, дещо відрізнялася від структури Проєкту Й. Аццоні. Кожна частина поділялася на глави, які включали параграфи (замість підрозділів) (загалом Кодекс охоплював 8358 параграфів), котрі містили абзаци (статті). Нумерація абзацив була наскрізною для кожної глави і починалася заново у кожній наступній главі [6, s. 100; 11].

Переробка Законотворчою комісією під керівництвом Х. Ценкера першої частини Кодексу «Про право особи», яка розпочалася ще під головуванням Й. Аццоні, мала на меті, по суті, лише скорочення тексту; щоправда, розділ про опіку був детально обговорений Комісією [6, s. 97]. Врешті, було укладено 7 глав замість 9 розділів, передбачених генеральним планом роботи Компіляційної комісії [11]. Послідовність викладу глав була аналогічною, як у редакції Проєкту Законотворчої комісії, очолюваної Й. Аццоні, лише були викинуті передбачені нею два розділи (третій і четвертий) про панів і підданих. Проте кількість і зміст параграфів в остаточному варіанті першої частини Проєкту Терезіанського кодексу дещо відрізнялися від підрозділів у двох попередніх редакціях [6, s. 51–53].

Друга частина Кодексу під уточненою, порівняно з попередніми редакціями комісій, назвою «Про речі та речові права» мала суттєво змінену структуру. Так, замість 15 розділів, визначених загальним планом Компіляційної комісії, вона охоплювала аж 30 глав [11]. Притому, можемо простежити, що фактично вона містила ідентичний перелік цивільно-правових інститутів, що й генеральний план Компіляційної комісії, однак послідовність їхнього викладу була доволі від-

мінною, а також вагомо відрізнявся обсяг та зміст її глав і, відповідно, параграфів [6, s. 53–55].

У розподілі матеріалу в третій частині «Про особисті зобов'язання» Терезіанського кодексу Х. Ценкер доволі істотно відступив від структури загального плану роботи Компіляційної комісії. Так, замість пропонованих планом 14 розділів вона охоплювала аж 24 глави [11]. Проте, на підставі аналізу змісту положень структури цієї частини можемо стверджувати, що передбачений нею перелік видів зобов'язань фактично тотожний переліку, визначеному загальним планом Компіляційної комісії [6, s. 56–58].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На підставі проаналізованих у статті кодифікаційних робіт з укладення Терезіанського кодексу 1766 р. можемо підсумувати, що вони відбувалися в кілька етапів, на кожному з яких була розроблена інакша редакція Проєкту Кодексу, котрі відрізнялися як особливостями структури Проєкту, так і, відповідно, його деякими положеннями.

Так, Компіляційна комісія у Брно упродовж трьох років (з середини 1753 р. до середини 1756 р.) уклала першу частину Проєкту «Про право осіб» та частково розробила другу частину «Про речове право». Законотворча комісія під очільництвом Й. Аццоні (з середини 1756 р. до кінця 1760 р.) уклала нову редакцію першої і другої частин Проєкту. І, врешті, Законотворча комісія під керівництвом Х. Ценкера (з кінця 1760 р. до кінця 1766 р.) схвалила остаточний Проєкт Терезіанського кодексу, обсяг, структура, а також зміст окремих положень якого доволі відрізнялися від попередніх напрацювань.

Слід звернути увагу, що хоча проєкт Промульгаційного патенту встановлював відкладення дії Кодексу, як вже вказувалося вище, на один рік після промульгації, натомість у 1768 р. було вирішено приступити до детального розгляду всього Проєкту кодексу. З цією метою подані різними сторонами зауваження і коментарі були представлені у 1769 р. кодифікаційній комісії для оцінки, а водночас Проєкт був переданий Державній раді на експертизу. Ця робота над переглядом набувала все більшого масштабу зі збільшенням кількості зауважень, відповідей на них та відповідей на відповіді. У Державній раді спершу переважало прагнення лише скоротити текст Проєкту, і була зроблена попередня спроба такого скорочення [6, s. 124]. Однак, врешті, Терезіанський кодекс не отримав схвалення і затвердження ні з боку Державної ради, ні самої імператриці.

Зокрема, канцлер Венцель Антон фон Кауніц-Рітберг вважав його недосконалим, оскільки він не надався до практичного застосування в юриспруденції [12, р. 182] внаслідок низки недоліків: величезної громіздкості (8 фоліантів і понад 8000 статей), притаманного йому багато в чому характеру радше підручника, а не нормативного акта [2, с. 251], важкості сприйняття, архаїчності деяких положень; а також безпосередньої прив'язки до римського права, зокрема пандектного, через що, щоб могли користуватися ним необхідно було досконало знати норми римського права, а таких фахівців на той час серед суддів було обмаль [13, с. 43].

Відтак, В.-А. Кауніц запропонував спростити деякі положення Кодексу і чіткіше класифікувати правові поняття, що згодом й виконала створена у 1772 р. на підставі патенту Марії-Терезії нова кодифікаційна комісія на чолі з Йоганном Бернгардом Гортеном [12, р. 182] для переробки Терезіанського кодексу в аспекті його більшої чіткості, зрозумілості, доступності та лаконічності. І врешті, перероблений нею текст Кодексу отримав назву «Йозефінський кодекс законів» (“Josefinisches Gesetzbuch”), оскільки його затвердив вже наступник Марії-Терезії імператор Йосиф II; та з 1 січня 1787 р. був уведений в дію у німецьких спадкових землях Австрійської монархії, а з 1 травня 1787 р. і в Галичині [1, с. 47]. Притому, Йозефінський кодекс становив скорочення першої частини (право осіб) Проекту Терезіанського кодексу з 1 500 параграфів до 300. А невдовзі багато положень Терезіанського кодексу були відображені у Цивільному кодексі для Галичини 1797 р. та, зрештою, у Загальному цивільному уложенні Австрійської імперії 1811 р.

А тому вважаємо, що для всебічного пізнання і наукового осмислення історії становлення цивільного права Габсбурзької монархії та, зокрема, історії українського права, оскільки західноукраїнські землі перебували у її складі упродовж 1772–1918 рр., необхідне глибше вивчення передумов виникнення уніфікованого кодифікованого цивільного законодавства в цю епоху, дослідження особливостей довготривалого кодифікаційного процесу та, відтак, простеження історичної тяглості австрійської цивільно-правової доктрини від Проекту Терезіанського кодексу 1766 р. до Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кульчицький В., Левицька І. Джерела, структура, основні положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 46–51. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.
2. Харитонов Є. О. Прийняття нового Цивільного кодексу України і досвід кодифікації цивільного законодавства Австрії. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Том 1. Одеса: Юридична література, 2002. 328 с. С. 250–257. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19010/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba.%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81.%20%d0%bd%d0%b0%d1%86.%20%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4.%20%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b4.%20%d0%a2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Передмова / К. Нешвара. *Цивільний кодекс Галичини, 1797*: [проект Карла-Антон Мартіні / передм. К. Нешвара; вступ В. А. Васильєва; пер. з нім.: М. Мартинюк, О. Павлишинець]. Івано-Франківськ: Вавилонська бібліотека; Юрид. компанія «Моріс Груп», 2017. 271 с. С. 10–29.
4. Савуляк Р. В. Кодифікації цивільного права в Австрійській монархії у другій половині XVIII ст.: кодифікаційні роботи, загальна характеристика та значення. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 48): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 9–10 березня 2023 р.)* / редкол.: О. Яремко та ін. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б. 81 с. С. 68–78. URL: <https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file/1681906813.pdf>.
5. Flossman U. *Österreichische Privatrechtsgeschichte*. Wien; Neu-York: Springer-Verlag, 1983.
6. Harrasowsky Philipp Harras Ritter. *Geschichte der Codification des österreichischen Civilrechtes*. Wien: G. J. Manz'schen Buchhandlung, 1868. XII, 167 s. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044056941719&view=lup&se>.
7. Členové kompilační komise. *Codex Theresianus. Multimediální elektronický výukový materiál* / Drahoslav Sojka; ed.: Jaromír Tauchen. 1 vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. URL: <https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/ps09/codex/web/pages/clenove-kompilacni-komise.html>.
8. Die ältesten Quellen zur Kodifikationsgeschichte des österreichischen ABGB: Josef Azzoni, Vorentwurf zum Codex Theresianus – Josef Ferdinand Holger, Anmerkungen über das österreichische Recht

(1753) / Herausgegeben von Christian Neschwara. Wien; Köln; Weimar: Böhlau verlag, 2012. 338 s. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/34350/1/437229.pdf>.

9. Neschwara Christian. Die Brüner Compilationskommission und ihr Entwurf für die Einleitung zum Codex Thesianus. Ein Beitrag im Hinblick auf "300 Jahre Maria Theresia". *Journal on European History of Law*. 2017. Vol. 8. Issue 2. P. 2–12. URL: http://www.historyoflaw.eu/english/JHL_02_2017.pdf.

10. Úvodem. *Codex Thesianus. Multimediální elektronický výukový materiál* / Drahoslav Sojka; ed.: Jaromír Tauchen. 1 vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. URL: <https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/ps09/codex/web/index.html>.

11. Codex Thesianus: digitalisiertes Inhaltsverzeichnis mit Verlinkung zum Faksimile: Speer 2016. URL: http://repertorium.at/ns/codex_thesianus_inhalt.html.

12. Szabo F. Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780. New York: Cambridge University Press, 1994. 380 p.

13. Стефанчук Р., Блажівська О. Історичні аспекти створення Галицького цивільного кодексу 1797 року. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 42–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_9.

REFERENCES:

1. Kulchytskyi, V. & Levytska, I. (2009) "Dzherela, struktura, osnovni polozhennia Avstriiskoho tsyvilnoho kodeksu 1811 r.", *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna*, 48, s. 46–51. Dostupno za adresoiu: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.

2. Harytonov, Ye. O. (2002) "Pryiniattia novoho Tsyvilnoho kodeksy Ukrainy i dosvid kodyfikatsii tsyvilnoho zakonodavstva Avstrii", *Naukovi pratsi Odeskoi natsionalnoi yurydychnoi akademii*, 1, s. 250–257. Dostupno za adresoiu: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19010/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba.%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81.%20%d0%bd%d0%b0%d1%86.%20%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4.%20%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b4.%20%d0%a2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Neshvara, K. (2017) "Peredmovna", u *Tsyvilnyi kodeks Halychyny, 1797*. Ivano-Frankivsk: Vavylonska biblioteka; Yuryd. kompaniia "Moris Grup", s. 10–29.

4. Savuliak, R. V. (2023) "Kodyfikatsii tsyvilnoho prava v Avstriiskii monarkhii u druhii polovyni

XVIII st.: kodyfikatsiini roboty, zahalna kharakterystyka ta znachennia". *Aktualni doslidzhennia pravovoi ta istorychnoi nauky (48): materialy Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii (m. Ternopil, Ukraina – m. Perevorsk, Polshcha)*, 9–10 bereznia 2023 r., s. 68–78. Dostupno za adresoiu: https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1681906813.pdf.

5. Flossman, Ü. (1983) *Österreichische Privatrechtsgeschichte*. Wien; Neu-York: Springer-Verlag.

6. Harrasowsky, Philipp Harras Ritter. (1868) *Geschichte der Codification des österreichischen Civilrechtes*. Wien: G. J. Manz'schen Buchhandlung. Доступно за адресою: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044056941719&view=lup&se>.

7. Sojka, Drahoslav. (2009) "Členové kompilační komise", v Jaromír Tauchen (ed.). *Codex Thesianus. Multimediální elektronický výukový materiál*. Brno: Masarykova univerzita. Доступно за адресою: <https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/ps09/codex/web/pages/clenove-kompilacni-komise.html>.

8. Neschwara, Christian (hrsg.). (2012) *Die ältesten Quellen zur Kodifikationsgeschichte des österreichischen ABGB: Josef Azzoni, Vorentwurf zum Codex Thesianus – Josef Ferdinand Holger, Anmerkungen über das österreichische Recht (1753)*. Wien; Köln; Weimar: Böhlau verlag. Доступно за адресою: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/34350/1/437229.pdf>.

9. Neschwara, Christian. (2017) "Die Brüner Compilationskommission und ihr Entwurf für die Einleitung zum Codex Thesianus. Ein Beitrag im Hinblick auf "300 Jahre Maria Theresia". *Journal on European History of Law*, 8 (2), p. 2–12. Доступно за адресою: http://www.historyoflaw.eu/english/JHL_02_2017.pdf.

10. Sojka, Drahoslav. (2009) "Úvodem", v Jaromír Tauchen (ed.). *Codex Thesianus. Multimediální elektronický výukový materiál*. Brno: Masarykova univerzita. Доступно за адресою: <https://is.muni.cz/elportal/estud/praf/ps09/codex/web/index.html>.

11. Speer, H. (2016) *Codex Thesianus: digitalisiertes Inhaltsverzeichnis mit Verlinkung zum Faksimile*. Доступно за адресою: http://repertorium.at/ns/codex_thesianus_inhalt.html.

12. Szabo, F. *Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753-1780*. New York: Cambridge University Press, (1994). 380 p.

13. Stefanчук, R. & Blazhivska, O. (2014) "Istorychni aspekty stvorennia Halychskoho tsyvilnoho kodeksu 1797 roku", *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 4, s. 42–48. Dostupno za adresoiu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_9.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2023

УДК 340.12(043)

Сидорович Р. М.,

sudor2023@ukr.net, ORCID ID: 0009-0002-1447-0583

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

ВИМОГИ ДО АДАПТИВНОСТІ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. У статті проводиться аналіз вимог до адаптивності інституту державної служби в контексті євроінтеграційних тенденцій України.

Констатовано, що суттєвим принципом і вимогою європейських стандартів у зв'язку з тенденціями глобалізації, трансформації та інформатизації суспільної реальності є адаптивність досліджуваного інституту. Він стає не просто функціональним апаратом, але і живим організмом, який адаптується до вимог часу та інтегрує європейські цінності в основі своєї діяльності, розвиток державної служби відбувається паралельно з вибором суспільства в європейському майбутньому, що надає йому стратегічний вектор для вдосконалення та самореалізації. Принцип адаптивності інституту державної служби підкреслює значення гнучкості та готовності правової системи до змін, що є основним фактором для забезпечення справедливості, стабільності та розвитку суспільства.

Оновлення нормативно-правового регулювання створює потребу у постійному процесі аналізу та адаптації нормативів до поточних потреб суспільства, особливу увагу при цьому приділяють таким аспектам, як технологічний прогрес, зміни в соціально-економічних умовах та нові суспільні потреби.

Узагальнено, що адаптивність інституту державної служби включає чотири ключові напрямки: систематичне оновлення нормативно-правового поля функціонування державної служби, яке забезпечує можливість та готовність правової системи змінювати чи доповнювати нормативи для врахування сучасних реалій та викликів суспільства; гармонізацію внутрішнього законодавства з міжнародними джерелами прав та умовами, щоб забезпечити захист прав та інтересів громадян у змінених умовах та врахувати їхні потреби; швидке реагування на кризові ситуації та екстрені події полягає в тому, що інститут державної служби повинен бути готовими миттєво реагувати на непередбачувані події, кризові ситуації та надавати додаткові механізми та інструменти для управління у вказаних умовах; стимулювання розвитку та інновацій, що включає розробку та вдосконалення правових інструментів та механізмів, спрямованих на сприяння розвитку технологічним та організаційно-управлінським позитивним тенденціям задля забезпечення соціального прогресу.

Ключові слова: інститут державної служби, органи державної влади, європейські стандарти, адаптація, інновації, імплементація, оновлення законодавства.

Sydorovich R. M.,

sudor2023@ukr.net, ORCID ID: 0009-0002-1447-0583

*graduate student of the Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

REQUIREMENTS FOR THE ADAPTABILITY OF THE CIVIL SERVICE INSTITUTE: EUROPEAN INTEGRATION TRENDS

Abstract. The article analyzes the requirements for the adaptability of the civil service institute in the context of the European integration trends of Ukraine.

It was established that the adaptability of the studied institute is an essential principle and requirement of European standards in connection with the trends of globalization, transformation and informatization of social reality. It becomes not just a functional apparatus, but also a living organism that adapts to the requirements of the time and integrates European values into the basis of its activity, the development of the civil service takes place in parallel with the choice of society in the European future, which provides it with a strategic vector for improvement and self-realization. The principle of adaptability of the civil service institute

emphasizes the importance of the flexibility and readiness of the legal system for changes, which is the main factor for ensuring justice, stability and development of society.

The updating of legal regulations creates a need for a constant process of analysis and adaptation of regulations to the current needs of society, with special attention being paid to such aspects as technological progress, changes in socio-economic conditions and new social needs.

It is summarized that the adaptability of the civil service institution includes four key areas: systematic updating of the normative-legal field of civil service functioning, which ensures the possibility and readiness of the legal system to change or supplement regulations to take into account modern realities and challenges of society; harmonization of domestic legislation with international sources of rights and conditions to ensure the protection of the rights and interests of citizens in changed conditions and to take into account their needs; rapid response to crisis situations and emergency events is that the public service institution must be ready to respond instantly to unforeseen events, crisis situations and provide additional mechanisms and tools for management in the specified conditions; stimulation of development and innovation, which includes the development and improvement of legal instruments and mechanisms aimed at promoting the development of technological and organizational-management positive trends to ensure social progress.

Key words: civil service institute, state authorities, European standards, adaptation, innovations, implementation, updating of legislation.

JEL Classification: J1, K2

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-05

Постановка проблеми. Вивчення і розуміння феномену державної служби є актуальним завданням у контексті сучасних глобальних трансформацій та викликів, які залишають під сумнів традиційні концепції та установи. Упровадження нових технологій, зміни в економічних моделях та постійна еволюція політичних процесів створюють унікальну обстановку, яка вимагає глибокого аналізу та переосмислення сутності та функцій державної служби.

У сучасному інформаційному суспільстві державна служба має бути не тільки ефективною, але й адаптивною до технологічних змін. Юридичне обґрунтування цього процесу вимагає, які цінності та етичні стандарти повинні керувати застосуванням новітніх технологій у сфері державної служби.

Теоретико-правове дослідження інституту державної служби є суттєвим завданням у забезпеченні сталого розвитку та функціонування сучасної держави, дозволяє ідентифікувати ключові цінності та цілі, які лягають в основу такої діяльності, та адаптувати їх до змінних умов. Вивчення правових аспектів нормативного визначення принципів державної служби сприяє створенню більш ефективних та сучасних підходів до управління та відповідає вимогам сучасного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації, адаптації державної служби, імплементації позитивних стандартів в національне право ставало предметом розгляду представників національної теоретико-право-

вої, адміністративної, конституційної доктрини, зокрема питання досліджували І. Жаровська, Н. Бортник, Б. Мельниченко, І. Личенко, В. Ковальчук, Н. Панова, І. Хомишин, В. Мельник та інші. Однак новітні виклики та загрози вимагають оновленого погляду на проблему, розкриття філософсько-правової, теоретико-правової, практиологічної сутності правової природи цього питання в світлі євроінтеграційних прагнень України.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз вимог до адаптивності інституту державної служби в контексті євроінтеграційних тенденцій України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євроінтеграційні прагнення України стали неабиякою каталізатором суспільних, політичних та економічних змін у країні. Однією з ключових складових успішного євроінтеграційного процесу є ефективна та професійна державна служба, яка змінює значущу роль у втіленні європейських стандартів та цінностей. Державна служба в умовах євроінтеграції перетворюється на ключовий інструмент стратегічної трансформації суспільства., вона стає не тільки механізмом реалізації публічної політики, але й осередком, де формуються та реалізуються європейські цінності, які застосовують принципи справедливості, прозорості та відкритості.

Європейська інтеграція вимагає високого рівня професіоналізму в державній службі, як вказує В. Стахл, така правова екосистема

вважається безпосередньо відповідальною за етичні та соціальні наслідки своїх складових частин [1]. В. Хонг в свою чергу доводить, що правова політика держави щодо державних службовців відіграє важливу роль у формуванні та в сучасному та перспективному розвитку [2].

Суттєвим принципом і вимогою європейських стандартів у зв'язку з тенденціями глобалізації, трансформації та інформатизації суспільної реальності є адаптивність досліджуваного інституту. Він стає не просто функціональним апаратом, але і живим організмом, який адаптується до вимог часу та інтегрує європейські цінності в основі своєї діяльності, розвиток державної служби відбувається паралельно з вибором суспільства в європейському майбутньому, що надає йому стратегічний вектор для вдосконалення та самореалізації.

Принцип адаптивності означає здатність сутностей, організмів, систем або суспільств адекватно реагувати на зміни у своєму оточенні, забезпечуючи власну життєздатність та стійкість, і в філософсько-правовому аспекті включає ряд концептуальних тез. Зокрема гносеологічні концептуальні парадигми еволюції, котрі відображають той факт, що організми, які найкраще пристосовані до змін у середовищі, мають більші шанси на виживання та розмноження. Принцип адаптивності набуває важливого значення в прагматичній філософії, що підкреслює практичну корисність та придатність сутностей до вирішення конкретних завдань і проблем, а у системній методології адаптивність розглядається як одна з ключових властивостей системи, яка може змінювати свою структуру та функціонування для відповідності на нові умови, ставати більш стійкою та життєздатною. У контексті екзистенціалістичної філософії права принцип адаптивності може розглядатися як здатність індивідууму, інституції або суспільства адаптуватися до змін у власному існуванні та вирішувати екзистенційні проблеми.

Адаптивність, таким чином, є ключовим елементом для розуміння та оцінки відносин сутності з їх оточенням, а також для розгляду їхнього розвитку та життєздатності, показує фундаментальну владність багатьох систем, яка є необхідною для їхнього життя та розвитку в незрівнянно змінному світі. У контексті права принцип адаптивності відображає потребу та здатність правової системи та її нормативні акти змінюються та застосовуються до нових умов, вимог та викликів, що виникають у суспіль-

стві, інститут державної влади не є винятковим у цьому аспекті.

Загалом вимоги адаптивності інституту державної служби включають чотири ключові напрямки. Розглянемо їх детальніше.

Систематичне оновлення нормативно-правового поля функціонування державної служби, оскільки принцип адаптивності забезпечення можливості та готовності правової системи змінювати чи доповнювати нормативи для врахування сучасних реалій та викликів, таких як технологічний прогрес, зміни соціально-умов, нові суспільні потреби. Цей принцип забезпечує можливість та готовність правової системи реагувати на зміни у суспільстві та навколишньому середовищі, виявляється у здатності служби до внесення змін, адаптації та вдосконалення правових норм та положення з призначення врахування сучасних реалій та викликів.

Оновлення нормативно-правового поля означає постійний процес аналізу та адаптації нормативів до поточних потреб суспільства, особливу увагу при цьому приділяють таким аспектам, як технологічний прогрес, зміни в соціально-економічних умовах та нові суспільні потреби. Наприклад, розвиток інформаційних технологій вимагає оновлення правових норм, що регулюють сферу цифрового простору та інтернет-комунікацій.

Забезпечення можливості оновлення нормативно-правового поля є необхідною умовою для того, щоб правова система залишалася актуальною та ефективною в сучасному суспільстві, це також важливий механізм для запобігання застою та забезпечення відповідності норм права реальним потребам та цінностям громадян.

Сучасне право нерідко має адаптуватися до міжнародних норм та стандартів, що може включати у себе *гармонізацію внутрішнього законодавства з міжнародними джерелами права*, конвенціями та угодами, гарантуючи, що функціонування інституту державної служби може ефективно захищати права та інтереси громадян у змінних умовах та урахувати їхні потреби.

Гармонізація внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами державної служби є кроком для країни, що передбачає інтеграцію в міжнародне співтовариство та відповідати міжнародним нормам у сфері державного управління, процес включає в себе визнання та врахування міжнародних стандартів щодо державної служби в якості важливого компонента правового регулювання. Нині активно розвивається регіональне право, зокрема європейське зако-

нодавство про державну службу [3]. Закони та інші нормативно-правові акти, що стосуються державної служби, повинні бути адаптовані до вимог та стандартів міжнародних та регіональних договорів та конвенцій, важливим аспектом гармонізації є визначення відповідальності за невиконання міжнародних зобов'язань у сфері державної служби, також необхідно встановити ефективні механізми моніторингу та контролю за виконанням міжнародних стандартів щодо державної служби. Гармонізація вимагає оновлення системи підготовки державних службовців, щоб вони могли ефективно виконувати свої обов'язки відповідно до міжнародних стандартів, цей процес є кроком до підвищення якості державного управління, сприяє підвищенню довіри до державних інституцій та створює умови для ефективного функціонування державного апарату.

Швидке реагування на кризові ситуації та екстрені події полягає в тому, що державна система, її правові, соціальні, політичні та культурні гарантії повинні бути готовими швидко реагувати на непередбачувані події, кризові ситуації та надавати додаткові механізми та інструменти для управління ними, наприклад, як зазначають литовські науковці «ситуація, спричинена кризою, зробила електронне лідерство обов'язковим через впровадження дистанційної роботи» [4].

Реагування на кризові ситуації та екстрені події в правовій системі є критичним аспектом забезпечення безпеки, захисту громадського порядку та відновлення нормального функціонування суспільства під час надзвичайних ситуацій. Цей аспект забезпечує необхідність готовності публічної служби до швидкого та ефективного реагування на непередбачувані події, які загрожують безпеці та стабільності суспільства.

Реагування на кризові ситуації та екстрені події в правовій системі є критичним місцем для забезпечення безпеки та захисту громадян, а також для відновлення нормального життя після непередбачуваних подій. Забезпечення ефективного та вичерпного правового регулювання є продуктом елементом стабільності та довіри до державної влади в умовах кризових ситуацій. Це забезпечує найголовніше завдання – визначення та захист прав громадян у кінцевому моменті їхнього життя. Особливу увагу необхідно приділити встановленню чітких норм та положень, які гарантують право на евакуацію, медичну допомогу, житло, соціальний захист тощо. Ці гарантії залишаються найбільш

актуальними та життєво важливими саме в найважчі часи кризи.

Адаптивність державної служби до кризових умов є аспектом ефективного функціонування державного апарату в непередбачуваних ситуаціях та надзвичайних ситуаціях. Цей процес забезпечує здатність та готовність державних органів та служби швидко адаптуватися до нових умов, реагувати на кризу та забезпечувати необхідні послуги та заходи для забезпечення безпеки, стабільності та захисту інтересів громадян.

Загалом адаптивність інституту державної служби при кризових соціально політичних обставинах включає: гнучкість та швидкість реагування (важливим аспектом адаптивності є здатність державних структур оперативно реагувати на кризові ситуації, що може включати швидке прийняття рішень, активацію кризових комісій та координацію дій між кращими органами влади); готовність до впровадження спеціальних заходів у тому числі превентивність розроблення планів та стратегій готовності до кризових ситуацій; координація з іншими структурами публічно-правового та громадського секторів (в цьому аспекті вагомою є теорія спільного виробництва, що має на меті створення інноваційних рішень для покращення стійкості та легітимності шляхом включення та розширення можливостей усіх інтересів у проектах, будь то розвиток громади, інтеграція біженців, соціальний захист, освіта чи щось інше [5], а в аспекті кризових ситуацій взаємодія державного сектору і інститутів громадянського суспільства створюють ефективну систему подолання проблеми); комунікація та інформування громадськості, оскільки адаптивність державної служби також включає в себе ефективну комунікацію з громадськістю та забезпечення доступу до необхідної інформації під час кризових ситуацій.

В контексті сучасної геополітичної реальності України, адаптація інституту державної служби до військових умов є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки та ефективного управління в умовах війни. Вона вимагає спеціальних заходів, планування та підготовки, щоб забезпечити найвищий рівень захисту інтересів держави та громадян.

І останній напрям – *стимулювання розвитку та інновацій*, оскільки принцип адаптивності розвитку нових правових інструментів та механізмів, що сприяють інноваціям, розвитку економіки та соціального прогресу. Принцип адаптивності в даному контексті означає готов-

ність та ефективність правової системи швидко реагувати на сучасні виклики та можливості, які відображаються в економіці та суспільстві, що включає в себе розробку та вдосконалення правових інструментів та механізмів, спрямованих на сприяння інноваціям, розвитку бізнесу та соціального прогресу.

Прогрес у цифровій трансформації, штучному інтелекті, інформаційних обчисленнях, Інтернеті речей, блокчейні, великих даних, інтелектуальній роботі, сумісності інформаційних систем тощо змінюють природу зв'язку між технологіями та сферою публічної служби [6]. В умовах стрімкого технологічного розвитку правова система повинна бути готова до регулювання нових технологій та інновацій, забезпечуючи їх безпеку та етичність, сприяючи розвитку науки та сталому розвитку та покращенню життя громадян. У цьому контексті інновації в інституті державної служби стають ключовим фактором для забезпечення ефективності та адаптованості державного апарату до викликів сучасності, так «штучний інтелект використовується в державному секторі для автоматизованого прийняття рішень, для чат-ботів для надання інформації та порад, а також для громадської безпеки» [7].

Однією з першочергових інновацій є впровадження цифрових технологій та електронного урядування. Це відкриває широкі можливості для забезпечення швидкого та зручного доступу громадян до державних послуг, а також покращує моніторинг та аналіз ефективності державного управління. Додатковим кроком, на нашу думку, слід визначити розвиток систем електронних реєстрів та баз даних, які дозволяють автоматизувати обробку інформації та забезпечити її надійність та конфіденційність, стимулюючи збільшення ефективності прийняття рішень та зменшення адміністративних витрат.

Невід'ємною частиною інновацій є розвиток гнучких форм організації роботи, що дозволяє пристосувати державний апарат до конкретних завдань та завдань, необхідно акцентувати також увагу на розвитку кадрового потенціалу, впровадження нових методів та технологій вимагає наявності висококваліфікованих спеціалістів, здатних ефективно використовувати ці інструменти.

Штучний інтелект в контексті інноваційної адаптивності відіграє суттєву роль, тут слід підкреслити напрямок, узятий державами-членами ЄС, підписавши ще в 2018 році Декларацію про співробітництво в галузі штучного інтелекту

[8], яка містить зобов'язання об'єднати зусилля та залучитися до спільного політичного підходу, використовувати досягнення та інвестиції в штучний інтелект європейської дослідницької та бізнес-спільноти, водночас належним чином вирішуючи відповідні соціальні, економічні, етичні та правові питання. М. Куземські та Дж. Місурака доводять, що ці зусилля підтверджують твердий намір європейських країн бути головними дійовими особами в регулюванні використання штучного інтелекту в суспільстві та стимулювати його розвиток, наприклад, більш чіткою дисципліною доступу до наборів публічних даних [9]. Долучення України до нових європейських стандартів має суттєве значення як для інноваційної, так й адаптивності інституту державної служби.

Висновок. Принцип адаптивності інституту державної служби підкреслює значення гнучкості та готовності правової системи до змін, що є основним фактором для забезпечення справедливості, стабільності та розвитку суспільства. Адаптивність інституту державної служби включає чотири ключові напрямки: систематичне оновлення нормативно-правового поля функціонування державної служби, яке забезпечує можливість та готовність правової системи змінювати чи доповнювати нормативи для врахування сучасних реалій та викликів суспільства; гармонізацію внутрішнього законодавства з міжнародними джерелами прав та умовами, щоб забезпечити захист прав та інтересів громадян у змінених умовах та врахувати їхні потреби; швидке реагування на кризові ситуації та екстрені події полягає в тому, що інститут державної служби повинен бути готовими миттєво реагувати на непередбачувані події, кризові ситуації та надавати додаткові механізми та інструменти для управління у вказаних умовах; стимулювання розвитку та інновацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Stahl B.C. Embedding responsibility in intelligent systems: from AI ethics to responsible AI ecosystems. *Sci Rep* 2023. Vol. 13, 7586 URL: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-34622-w>
2. Hong V.V. The State's Legal Policy and Management on Civil Servants: The Current Situation and Issues Raised. *International Journal of Early Childhood Special Education* 2022. Vol. 15(3)
3. Bradley K. European Union Civil Service Law. In Hofmann H. Rowe G., Turk A. H (eds), *Specialized Administrative Law of the European Union: A Sectoral Review*. Oxford University Press, 2018.

4. Toleikienė R., Rybnikova I., Juknevičienė V. Whether and how does the Crisis-Induced Situation Change e-Leadership in the Public Sector? Evidence from Lithuanian Public Administration. *Toleikienė*. 2020. Special Issue: Public Administration's Response to the COVID-19 Pandemic. P. 149–166.

5. Nielsen N. J. Governance or Interpellation? An Elaboration of Civil Servant Practice(s), *Ethnologia Europaea*. 2022. Vol. 52(1) P. 1–22. doi: <https://doi.org/10.16995/ee.3004>.

6. Casalino N., Saso T., Borin B., Massella E., Lancioni F. Digital Competences for Civil Servants and Digital Ecosystems for More Effective Working Processes in Public Organizations. *Digital Business Transformation*, 2020, Vol. 38. P. 315–326.

7. Henman P. Improving public services using artificial intelligence: possibilities, pitfalls, governance, *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 2020. Vol. 42:4. P. 209–221, DOI: 10.1080/23276665.2020.1816188.

8. Communication from the commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions. Artificial Intelligence for Europe. SWD(2018) 137 final.

9. Kuziemski M., Misuraca G. AI governance in the public sector: Three tales from the frontiers of automated decision-making in democratic settings Telecommunications Policy. 2020. Vol. 44, Is. 6, 101976.

REFERENCES:

1. Stahl B.C. (2023) Embedding responsibility in intelligent systems: from AI ethics to responsible AI ecosystems. *Sci Rep*. Vol. 13, 7586 URL: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-34622-w>.

2. Hong V. (2022) The State's Legal Policy and Management on Civil Servants: The Current Situation

and Issues Raised International Journal of Early Childhood Special Education. Vol. 15(3).

3. Bradley K. (2018) European Union Civil Service Law. In Hofmann H. Rowe G., Turk A. H (eds), *Specialized Administrative Law of the European Union: A Sectoral Review*. Oxford University Press.

4. Toleikienė R., Rybnikova I., Juknevičienė V. (2020) Whether and how does the Crisis-Induced Situation Change e-Leadership in the Public Sector? Evidence from Lithuanian Public Administration. *Toleikienė*. Special Issue: Public Administration's Response to the COVID-19 Pandemic. P. 149–166.

5. Nielsen N. J. (2022) Governance or Interpellation? An Elaboration of Civil Servant Practice(s), *Ethnologia Europaea* Vol. 52(1), 1–22. doi: <https://doi.org/10.16995/ee.3004>.

6. Casalino N., Saso T., Borin B., Massella E., Lancioni F. (2020) Digital Competences for Civil Servants and Digital Ecosystems for More Effective Working Processes in Public Organizations. *Digital Business Transformation*, Vol. 38. P. 315–326.

7. Henman P. (2020) Improving public services using artificial intelligence: possibilities, pitfalls, governance, *Asia Pacific Journal of Public Administration*, Vol. 42:4 P. 209–221, DOI: 10.1080/23276665.2020.1816188.

8. Communication from the commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions. (2018) Artificial Intelligence for Europe. SWD(2018) 137 final.

9. Kuziemski M., Misuraca G. (2020) AI governance in the public sector: Three tales from the frontiers of automated decision-making in democratic settings Telecommunications Policy. Vol. 44, Is. 6, 101976.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2023

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО УКРАЇНИ

УДК 346.1

Камишанський В. І.,

vladkam39@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4220-8339,

Researcher ID: JDV-9858-2023

молодий науковий співробітник,

здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова

Національної академії наук України», м. Київ

ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто важливість визначення принципів зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації. Здійснено аналіз і обґрунтування необхідності включення таких принципів до стратегії відповідної політики, оскільки вони визначають загальний напрямок дій країни в міжнародному економічному середовищі. Встановлено, що формулювання принципів зовнішньоекономічної політики в рамках міжнародних угод про цифрову торгівлю не є ефективним підходом, оскільки кожна країна має власні особливості та інтереси, які намагається лобіювати. Це може призвести до відмінностей підходів між країнами-партнерами відносно визначення правових засад зовнішньоекономічної політики та порушити ефективність реалізації такої політики на національному рівні.

На підставі зарубіжного досвіду запропоновано класифікацію принципів зовнішньоекономічної політики України. Зокрема обґрунтовано їх поділ на загальні (основні) принципи: національних інтересів, активного формування мультилатералізму, підтримки відкритої та регульованої торгівлі, надання пріоритету ключовим партнерам, стратегічної диверсифікація, сприяння екологічній та соціальній стійкості, підвищення рівня прозорості та участі, гнучкості та адаптивності, а також узгодженості з внутрішньою політикою. Аргументована доцільність чіткого визначення передумов, які є запорукою соціальної стійкості в рамках реалізації зовнішньоекономічної політики, та забезпечення балансу між ними є важливим завданням для успішної реалізації відповідного принципу в Україні.

Крім цього, запропоновано виокремити принцип інтеграції цифрової економіки як ключовий принцип зовнішньоекономічної політики в умовах цифровізації.

Дослідження робить важливий внесок у розуміння сучасних викликів і можливостей в галузі зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації. Відомості, надані в статті, надають підстави для розробки ефективних стратегій розвитку країни в глобальному економічному середовищі. Напрями подальших досліджень можуть включати вивчення конкретних практичних кроків для реалізації та конкретизації змісту виокремлених принципів, а також їх впливу на міжнародні відносини та економічний розвиток країни.

Ключові слова: принципи, правові засади, зовнішньоекономічна політика, цифрова трансформація, соціальна та екологічна стійкість, угоди, захист прав людини.

Kamyshanskyi V. I.,

vladkam39@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4220-8339,

Researcher ID: JDV-9858-2023

Junior researcher, PhD student (Law),

SO «V. Mamutov Institute of economic and legal research of NAS of Ukraine», Kyiv

PRINCIPLES OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC POLICY IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

Abstract. *The article explores the importance of defining principles of foreign economic policy in the context of digital transformation. An analysis is conducted, justifying the necessity of incorporating such principles into the strategy of relevant policies, as they determine the general direction of a country's actions in the international economic environment. It is established that formulation of such principles within the framework of digital trade agreements is not an effective approach, because each country possesses its own unique characteristics and interests, that it seeks to lobby for. This can lead to differences in approaches between partner countries in determining the legal framework of foreign economic policy and disrupt the effectiveness of the implementation of such policy at the national level.*

Drawing from international experience a classification of principles for Ukraine's foreign economic policy is proposed. This classification includes general (fundamental) principles such as national interests, active multilateralism, support for open and regulated trade, prioritizing key partners, strategic diversification, promotion of ecological and social sustainability, human rights protection, increased transparency and participation, flexibility and adaptability, as well as alignment with domestic policy. It is argued that a clear definition of the prerequisites for social sustainability in the implementation of foreign economic policy and ensuring a balance between them is an important task for the successful implementation of the relevant principle in Ukraine.

Furthermore, it is suggested to single out the principle of integrating the digital economy as a key principle of foreign economic policy in the context of digitalization.

The research makes a valuable contribution to understanding the contemporary challenges and opportunities in the field of foreign economic policy within the framework of digital transformation. The information provided in the article offers a basis for the development of effective strategies for the country's development in the global economic environment. Future research directions may include an examination of specific practical steps for implementing the highlighted principles and their impact on international relations and the country's economic development.

Key words: principles, legal framework, foreign economic policy, digital transformation, social and environmental sustainability, agreements, human rights protection.

JEL Classification: K 40

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-06

Постановка проблеми. Цифрова трансформація, яка характеризується інтеграцією цифрових технологій у всі сфери економіки, започаткувала еру безпрецедентних змін. Вплив цих процесів на зовнішньоекономічну політику сучасних країн дедалі стає все більш відчутним та визначальним. У такому динамічному ландшафті необхідність реформування принципів відповідної політики набуває особливого значення. Вони повинні відповідати можливостям і викликам, які створює епоха цифрових технологій.

Слід зазначити, що в Україні до сьогодні не приділяється достатня увага відповідному питанню. Більше того, на рівні законодавства, зокрема стратегічних та концептуальних документів, відсутнє

чітке визначення принципів зовнішньоекономічної політики. Безперечно, їх можна віднайти та виокремити в різних нормативно-правових актах, присвячених деяким аспектам такої політики, або відповідної діяльності. Зокрема, стаття 11 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» визначає засади, в тому числі зовнішньоекономічної політики, серед яких: забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою

повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку. В свою чергу, статтею 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» закріплено принципи зовнішньоекономічної діяльності. Втім такі принципи не в повній мірі враховують особливості цифровізації зовнішніх економічних відносин. Водночас чітко їх розуміння, особливо в умовах цифрової трансформації та їх визначення на законодавчому рівні є важливим для: (1) інтеграції України у світовий простір, адже цифрова трансформація перетворює глобальну економіку; (2) забезпечення конкурентоспроможності; (3) захисту національних інтересів; (4) зміцнення міжнародного співробітництва; (5) прозорості і стабільності тощо. Іншими словами, чітко визначені принципи є важливою основою для розробки стратегії будь-якої політики. Вони мають відповідати викликам та вимогам часу та бути спрямованими на допомогу країні адаптуватися до нових реалій світової економіки, зокрема в умовах цифрової трансформації. Зазначене актуалізує проведення досліджень у відповідному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі, як на міжнародному так і на національному рівні можна зустріти низку праць, в яких приділяється увага принципам цифровізації економіки країни [1; 2; 3, 70; 4] або визначаються принципи цифровізації зовнішньої торгівлі [5; 6].

Серед іншого, вчені досліджують принципи зовнішньоекономічної діяльності. Цікавою у відповідному напрямі є робота Завгороднього А. В. «Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри». Автор визначає 3 групи принципів такої діяльності: загальні (до яких віднесено науковість, системність і взаємовигідність), специфічні (які закріплені у відповідних міжнародних актах, зокрема Білій книзі Європейського Союзу, і є обов'язковими для виконання усіма державами, які їх підписали) та національні (закріплені у відповідних нормативних документах України). Крім цього, в роботі запропоновано групування принципів зовнішньоекономічної діяльності національного рівня: юридичної рівності та недискримінації, верховенства закону, свободи зовнішньоекономічного

підприємництва, суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів, захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [7].

Водночас комплексному дослідженню принципів зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації не приділено достатньої уваги на науковому рівні. Це актуалізує проведення досліджень у відповідному напрямі.

Постановка завдання. Мета даної статті полягає у визначенні принципів зовнішньоекономічної політики України та особливостей їх реалізації в умовах цифрової трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національний досвід з визначення принципів цифрової трансформації зовнішньоекономічної політики може варіюватися від країни до країни. Деякі країни приділяють увагу цим аспектам в рамках міжнародних угод (Австралія, Сінгапур, Нова Зеландія, Чилі та інші), інші – у своїх стратегічних документах (Швейцарія). Однак, слід звернути увагу, що включення принципів зовнішньоекономічної політики до угод про цифрову торгівлю/економіку вдається недоцільним, оскільки кожна країна має свої унікальні особливості та інтереси, які вона намагатиметься захищати. Це може призвести до ситуації, коли принципи, які визначаються в угодах, будуть варіюватися від країни до країни, порушуючи єдність та ефективність зовнішньоекономічної політики України.

В даному контексті цікавим вдається досвід Швейцарської Конфедерації (Швейцарія). У своїй Стратегії зовнішньоекономічної політики країна визначає дев'ять принципів такої політики, серед них: (1) орієнтація на інтереси країни; (2) активне формування мультилатералізму; (3) відкрита та регульована торгівля; (4) пріоритетність ключових партнерів; (5) підвищення стійкості через диверсифікацію (створення оптимальних рамкових умов для диверсифікації ланцюгів постачання та вивчення потенціалу регіональних і багатосторонніх торговельних угод; пошук можливостей для міжнародного співробітництва у постачанні критично важливих товарів); (6) сприяння екологічній та соціальній стійкості (просування сталої торгівлі та глобальних стандартів захисту навколишнього середовища, прав людини та прав працівників, а також корпоративної соціальної відповідальності); (7) інтеграція цифрової економіки (сприяння вільному переміщенню

даних, не забуваючи при цьому про їхній захист та прагнення досягти згоди щодо регуляторних стандартів у цій сфері зі своїми основними торговельними партнерами); (8) підвищення прозорості та участі (реалізація прозорої зовнішньоекономічної політики, доступної для зацікавлених сторін; систематичне надання інформації про нові правила та угоди, а також звітності про свій регулярний обмін думками із зацікавленими сторонами); (9) узгодженість з внутрішньою політикою (вигоди для економіки країни завжди мають пріоритетне значення).

Аналіз вищезазначених принципів дозволяє дійти висновку про їх універсальний характер і застосовність в рамках реалізації ЗЕП в умовах цифрової трансформації. Хоча не всі з них прямо відображають її (цифрової трансформації) особливості. Між іншим слід зазначити, що досвід Швейцарії безумовно є цінним і актуальним для запровадження в Україні, адже країна залишається взірцем економічного розвитку навіть в умовах викликів, що обумовлені цифровою трансформацією економічних відносин. Було б доцільним, щоб імплементація таких принципів на національному рівні відбувалась з урахуванням вимог сучасності.

Загалом принципи (правила) реалізації тієї чи іншої політики, в тому числі і зовнішньоекономічної, формуються відповідно до її цілей та завдань. Зазвичай їх поділяють на загальні (базові) та спеціальні. Де до загальних відносяться принципи, які зберігають свій універсальний характер [8, 38]. Тобто вони залишаються своєрідною методологічною базою формування і реалізації зовнішньоекономічної політики незалежно від тих чи інших зовнішніх викликів. В свою чергу, спеціальні принципи зумовлюються режимом реалізації такої політики в конкретних умовах.

Приміряючи таку класифікацію до принципів зовнішньоекономічної політики Швейцарської Конфедерації, слід зазначити наступне. Зважаючи на, як вже було зазначено вище, їх універсальний характер можна запропонувати віднести такі принципи до загальних, за виключенням принципу «інтеграції цифрової економіки». Так, наприклад, за будь-яких зовнішніх викликів країна реалізує таку політику базуючись на власних економічних інтересах (принцип орієнтації на інтереси країни); на пошуку багатосторонніх рішень глобальних викликів і активній участі у просуванні та забезпеченні дотримання міжнародних правил і стандартів (принцип мультилатералізму); на просуванні відкритої, безбар'єрної

та регульованої торгівлі (принцип відкритої та регульованої торгівлі); пріоритетності ключових партнерів; сприянні сталому розвитку (принцип сприяння екологічній та соціальній стійкості) тощо. В свою чергу принцип «інтеграції цифрової економіки» вдається доцільним виділити, як ключовий спеціальний принцип зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації, оскільки цифровізація впливає на всі її аспекти. Задля ефективного реагування на її (цифровізації) виклики виникає потреба в комплексному та узгодженому із ключовим принципом підході. Іншими словами принцип інтеграції цифрової економіки, як ключовий, впливає на парадигму загальних принципів реалізації зовнішньоекономічної політики, зокрема наповнює їх новим цифровим змістом.

Наочно цю тезу можна обґрунтувати на прикладі принципу сприяння екологічній та соціальній стійкості. Де стійкість розуміється як здатність не тільки протистояти викликам і справлятися з ними, але й проходити зміни стабільним, справедливим і демократичним способом [9]. Загалом відповідний принцип є наскрізним для цілей та заходів, передбачених у документі (Стратегії зовнішньоекономічної політики Швейцарії) [10]. А в контексті цифрової трансформації він набуває особливого значення.

Як відомо, процеси цифровізації, що полягають у інтеграції цифрових технологій у повсякденне життя, можуть не тільки сприяти у досягненні екологічної та соціальної стійкості [11], але й мати негативний вплив на неї в безпосередній спосіб. І це не лише потенційна загроза, а реальні наслідки, які країнам потрібно враховувати і намагатися попередити завчасно.

Щодо впливу цифрової трансформації на екологічну стійкість, слід зазначити наступне. Цифрова інфраструктура потребує великої кількості енергії, що призводить до викидів парникових газів та виснаження природних ресурсів, таких як вугілля та рідкісні метали, які використовуються для виробництва електроніки. За даними звіту Allianz [12] частка інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у глобальних викидах парникових газів становила від 1,8 до 2,8% у 2020 році. За звичайного сценарію, якщо припустити, що інтенсивність викидів від використання електроенергії залишиться незмінною, сектор ІКТ буде відповідальним за 830 млн тонн викидів CO₂ до 2030 року. І це ще не враховуючи бум криптовалют, таких як Bitcoin та Ethereum, які споживають до 240 терават-годин електроенергії на рік,

що більше, ніж річне споживання електроенергії в Австралії. Зважаючи на це, Європейська Комісія прагне зробити цифрову інфраструктуру та технології більш енерго- та ресурсоефективними, вводячи амбітні екостандарти та інновації, спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище [13]. А в основу моделі економічного росту Європи покладено саме цифрову та «зелену» економіку [14; 15]. Багато країн світу, такі як Фінляндія [16] та Південна Корея [17; 18], активно впроваджують стратегії екологізації сектору ІКТ та цифровізації, враховуючи сталість розвитку та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Такі приклади можуть слугувати для України джерелом натхнення та досвіду впровадження подібних стратегій.

Вдаючись до аналізу соціальної стійкості в контексті цифрової трансформації зовнішньоекономічної політики, слід зазначити, що даний принцип передбачає прагнення створити умови, за яких економічні та торговельні відносини сприяють сталому розвитку та соціальному благополуччю в країнах-партнерах. Це може включати заходи для покращення стандартів захисту навколишнього середовища, прав людини, трудових стандартів та інших аспектів соціальної відповідальності, зокрема бізнесу [19]. Крім цього, однією із передумов соціальної стійкості є кібербезпека, адже розвиток цифрових технологій супроводжується збільшеним ризиком кіберзагроз [20] та порушень приватності, що може вплинути на безпеку соціуму, бізнесу і функціонування критичних інфраструктур. У контексті військової агресії російської федерації проти України такі ризики набувають особливого значення. Так, протягом періоду, що передував вторгненню Росії в Україну (4 квартал 2021 року), рівень витоку даних в Україні збільшився майже в три рази (кількість зламаних українських акаунтів зростає з 345 тисяч до 923 тисяч). Це стало початком кібервійни між двома країнами [21]. Щодо ризиків порушення приватності, за відсутності відповідної статистики в Україні, слід навести досвід США. Згідно з дослідженням IBM, 83% американських компаній (з кількості обраних для аналізу) в 2022 році неодноразово стикалися з витоком даних, що коштувало їм у середньому 9,44 мільйона доларів США за один витік даних [22].

Крім цього, цифрова трансформація може призвести до соціальної нерівності, оскільки не всі групи населення мають рівний доступ до цифрових технологій та цифрових можливостей

для розвитку власного бізнесу, торгівлі тощо. Це є особливо актуальним для країн, які розвиваються, зокрема України, де значна частина населення не підключена до Інтернету¹, та ін.

Слід звернути увагу, що в Україні практично не приділяється уваги принципу сприяння екологічній та соціальній стійкості при реалізації зовнішньоекономічної політики в контексті цифрової трансформації, як на рівні законодавства, так і на рівні стратегічних та концептуальних документів. Хоча у Концепції розвитку цифрової економіки суспільства України на 2018–2020 р. та проекті закону «Про цифровий Порядок денний України» була здійснена спроба звернути увагу на дану проблему. Зокрема, у документі зауважувалось на необхідності реалізації ефективної політики з метою мінімізації негативних наслідків використання цифрових технологій для сталого розвитку країни [24]. Однак статус даного документа залишився на рівні проекту. Водночас в нормативно-правових актах, які набули статусу юридичної сили і в, яких наголошується на прискоренні процесів цифровізації економіки країни [25], відповідне питання залишилось поза увагою. Зазначені вище аспекти, а також міжнародний досвід посилюють аргументацію щодо важливості сприяння екологічній та соціальній стійкості при реалізації зовнішньоекономічної політики, зокрема шляхом розробки та закріплення на законодавчому рівні стандартів та правил з відповідних питань.

Такі аспекти мають відображатися і в положеннях угод про цифрову торгівлю, які набувають свого поширення у світі, у тому числі і в Україні. Наприклад, Угода про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією [26], а також Угода між Великобританією та Сінгапуром закріплює положення про забезпечення інклюзивності цифрової економіки, що передбачає серед іншого усунення бар'єрів у доступі до можливостей цифрової торгівлі та сприяння захисту трудових прав працівників, які задіяні у такій торгівлі [27]. Між тим угода обходить питання екологічної стійкості та впливу цифрової торгівлі на довкілля. У цьому контексті є доцільним підтримати підхід та звернутись до положень Партнерської угоди з цифрової економіки, яка була укладена між Республікою Чилі, Новою Зеландією та Сінгапуром. Дана Угода є першою угодою, яка охоплює лише

¹ Згідно з даними спеціалізованого агентства ООН з інформаційно-комунікаційних технологій приблизно 37% населення Землі або 2,9 млрд людей до сих пір знаходяться офлайн і ніколи не користувались інтернетом. Приблизно 96% з них проживають у країнах, що розвиваються [23].

цифрові аспекти і є відкритою для всіх членів Світової організації торгівлі [28; 29]. В її преамбулі наголошується на важливості сприяння корпоративній соціальній відповідальності, культурній ідентичності та різноманітності, захисту та збереженню навколишнього середовища, гендерної рівності, правам корінних народів, трудовим правам, інклюзивній торгівлі, сталому розвитку. А отже для України важливим є не просто приєднуватись до сформованих положень угод про цифрову торгівлю/економіку, а й ініціювати удосконалення їх змісту з урахуванням національних пріоритетів. Зокрема, є важливим проводити попередній аналіз їх регуляторного впливу, в тому числі за результатами реалізації [30, 13].

В контексті аналізу принципу сприяння соціальній стійкості хотілось би привернути увагу на передумови, які її забезпечують, зокрема захист прав людини. Існують випадки, коли такі передумови конфліктують між собою. Наприклад, в деяких випадках захист прав людини може вимагати обмежень у сфері торгівлі чи економічних відносин (що є чинниками суспільного доброту), щоб запобігти співпраці з країнами, які порушують права людини. У таких ситуаціях важливо мати збалансований підхід. Саме тому, чітке визначення передумов, які є запорукою соціальної стійкості в рамках реалізації зовнішньоекономічної політики, та забезпечення балансу між ними є важливим завданням для успішної реалізації відповідного принципу в Україні.

Продовжуючи аналіз основних принципів зовнішньоекономічної політики, слід звернути увагу, що в цифрову еру економічні умови можуть швидко змінюватися. І в таких умовах адаптивність та гнучкість набувають особливого значення. Принагідно зазначимо, що такий принцип є ключовим для реалізації зовнішньої політики деяких країн світу (Філіппіни [31], В'єтнам [32] та інші). Іншими словами уряд в рамках реалізації зовнішньоекономічної політики має бути здатним взаємодіяти з різними партнерами, суб'єктами та процесами в умовах цифрової трансформації, реагуючи на зміни та виклики в глобальній торгівлі та економіці. Цей принцип передбачає готовність адаптувати зовнішньоекономічні стратегії та політику до нових умов, використовуючи цифрові технології, щоб підтримувати національні інтереси та досягати спільних цілей. У такому контексті адаптивність та гнучкість означають ефективне використання цифрових інструментів для забезпечення максимальної відповідності національних стратегій поточним

реаліям і збереження відкритості для співпраці та діалогу з ключовими партнерами, дотримання екологічних та соціальних стандартів, підвищення рівня прозорості та участі в міжнародних процесах, а також гнучке реагування на технологічні зміни. Отже такий принцип є важливим для використання потенційних переваг цифрової трансформації.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про важливість визначення принципів зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації. Підкреслено, що такі мають бути закладені в стратегії відповідної політики, оскільки цим нормативно-правовим актом визначається загальний напрямок дій країни в міжнародному економічному середовищі. Обґрунтовано, що визначення таких принципів в угодах про цифрову торгівлю вдається неефективним підходом, оскільки кожна країна має власні особливості та інтереси, які намагатиметься лобювати в кожному конкретному випадку. За таких обставин існують ризики, що у відносинах України з країнами-партнерами принципи можуть бути відрізнятися від країни до країни. Це порушуватиме єдність та ефективність зовнішньоекономічної політики України.

Враховуючи міжнародний досвід (Швейцарії, Філіппіни, В'єтнам та інших країн) запропоновано наступну класифікацію принципів зовнішньоекономічної політики: загальні (основні) принципи національні інтереси, активне формування мультилатералізму, підтримка відкритої та регульованої торгівлі, надання пріоритету ключовим партнерам, стратегічна диверсифікація, сприяння екологічній та соціальній стійкості, підвищення рівня прозорості та участі, гнучкості та адаптивності, а також узгодженості з внутрішньою політикою. Аргументована доцільність чіткого визначення передумов, які є запорукою забезпечення соціальної стійкості в рамках реалізації зовнішньоекономічної політики, та забезпечення балансу між ними є важливим завданням для успішної реалізації відповідного принципу в Україні.

Крім цього, запропоновано виокремити принцип інтеграції цифрової економіки як спеціальний (ключовий) принцип зовнішньоекономічної політики в умовах цифровізації. Цей принцип враховує важливість технологій та їх вплив на міжнародну торгівлю, іноземне інвестування, економічний розвиток і глобальну конкурентоспроможність. Задля ефективного

реагування на виклики цифровізації виникає потреба в комплексному та узгодженому із ключовим принципом підході. Йдеться про його вплив на парадигму загальних принципів реалізації зовнішньоекономічної політики, зокрема наповнення їх новим цифровим змістом, як це показано у дослідженні.

Стаття робить внесок у розуміння сучасних викликів і можливостей в сфері зовнішньоекономічної політики в умовах цифрової трансформації та надає підстави для розробки ефективних стратегій розвитку країни в глобальному економічному середовищі.

Напрями подальших досліджень можуть включати вивчення конкретних практичних кроків для реалізації виокремлених принципів, аналіз їх впливу на міжнародні відносини та економічний розвиток країни, а також конкретизація їх змісту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Pypenko I.S., Melnyk Y.B. Principles of Digitalisation of the State Economy. *International Journal of Education and Science*. 2021. Vol. 4. № 1. P. 43–50.
2. Різник Н.М. Принципи цифровізації економіки України. *Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування*: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України М.Г. Чумаченка. ТНТ імені Івана Пулюя (Тернопіль, 28 березня 2019 р.). С. 70.
3. Ащеулова, О. М., Гарькава, В. Ф., Іваненко, Р. О., & Циганенко, О. В. Аналіз концепцій напрямів цифрової трансформації економіки. *Академічні візії*. 2023. (16). URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7688416>
4. Stroiko, T., Nazarova, L., & Danik, N. Transformation of economic processes on the basis of digitalisation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. 7(1). С. 102–106.
5. Suh J., Lee J.H., Roh J. On the Non-Discrimination Principles in Digital Trade. SSRN. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4077393
6. G7 Trade Ministers' Digital Trade Principles. URL: <https://www.gov.uk/government/news/g7-trade-ministers-digital-trade-principles>
7. Завгородній А. В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 1. С. 85–93.
8. Гудіма Т.С. Господарсько-правове забезпечення реалізації грошово-кредитної політики держави на засадах сталого розвитку. Київ. 2020. 336 с.
9. Ecological or ecosystem resilience. Glossary. European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/chm-biodiversity/ecological-or-ecosystem-resilience>
10. Switzerland's Foreign Economic Policy Strategy. URL: <https://www.news.admin.ch/news/message/attachments/69222.pdf>
11. Mondejar, M. E., Avtar, R., Diaz, H. L. B., Dubey, R. K., Esteban, J., Gómez-Morales, A., Hallam, B., Mbungu, N. T., Okolo, C. C., Prasad, K. A., She, Q., & Garcia-Segura, S. Digitalization to achieve sustainable development goals: Steps towards a Smart Green Planet. *Science of The Total Environment*. 2021. Vol. 794. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.148539>
12. More emissions than meet the eye: Decarbonizing the ICT sector. Allianz SE report. 2023. URL: https://www.allianz.com/en/economic_research/publications/specials_fmo/decarbonizing-information-technologies.html
13. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of the regions. COM(2021) 118 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118>
14. Towards a green, digital and resilient economy: Our European Growth Model: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. (COM(2022) 83 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/com_2022_83_1_en_act_part1_v5_0.pdf
15. Sustainable Digitalisation. *The European DIGITAL SME Alliance*. URL: <https://www.digitalsme.eu/about-us/>
16. Climate and Environmental Strategy for the ICT Sector. Ministry of Transport and Communication. 2021. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162912/LVM_2021_06.pdf?sequence=1&isAllowed=y
17. The nexus of green and digital: an opportunity of a challenge? *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/digital-development/nexus-green-and-digital-opportunity-or-challenge>
18. Greening Digital in Korea: Korea Case Study for Greening the ICT Sector. *World Bank Group Korea Office*. 2022. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/152001645712665901/greening-digital-in-korea-korea-case-study-for-greening-the-ict-sector>
19. Mohamed, A. M. O., Paleologos, E. K., & Howari, F. (Eds.). Pollution assessment for sustainable practices in applied sciences and engineering. Butterworth-Heinemann. 2020. 42 p.
20. Кібербезпека бізнесу в умовах нестабільності. *PwC*. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/2022/cybersecurity-uncertainty-state.html>

21. Ukraine's invasion and data breaches. Data breach monitoring. Surfshark. 2023. URL: <https://surfshark.com/research/chart/war-impact-on-data-breaches>

22. Data breaches cost an average \$9.44m in the US last year. URL: <https://technologymagazine.com/articles/data-breaches-cost-an-average-9-44m-in-the-us-last-year>

23. Facts and Figures 2021: 2.9 billion people still offline. The UN specialized agency for ICTs. URL: <https://www.itu.int/hub/2021/11/facts-and-figures-2021-2-9-billion-people-still-offline/>

24. Проект Закону України «Про цифровий Порядок денний України». URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>

25. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Діджиталізація». 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>

26. UK/Ukraine: Digital Trade Agreement [CS Ukraine No.2/2023]. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ukukraine-digital-trade-agreement-cs-ukraine-no22023>

27. UK-Singapore Digital Economy Agreement: final agreement explainer. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-singapore-digital-economy-agreement-explainer/uk-singapore-digital-economy-agreement-final-agreement-explainer#open-and-inclusive-digital-markets>

28. Digital economy agreements are the new frontier for trade – here's why. World Economic Forum. 2022. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/08/digital-economy-agreements-trade/>

29. Digital Economy Partnership Agreement. URL: <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-in-force/digital-economy-partnership-agreement-depa/depa-text-and-resources/>

30. Джабраїлов Р.А., Малолітнева В.К., Гудіма Т.С. Перспективи модернізації господарського законодавства України у контексті концепції сталого розвитку. *Економіка та право*. 2018. №2 (50). С. 3–19. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2018.02.003>

31. Rommel Banlao. Marcos Jr fashions a flexible foreign policy for the Philippines. 2023. URL: <https://www.eastasiaforum.org/2023/01/21/marcos-jr-fashions-a-flexible-foreign-policy-for-the-philippines/>

32. Flexibility and adaptability the essence of Việt Nam's foreign policy: int'l experts. July 04, 2023. URL: <https://vietnamnews.vn/politics-laws/1550666/flexibility-and-adaptability-the-essence-of-viet-nam-s-foreign-policy-int-l-experts.html>

REFERENCES:

1. Pypenko I.S., Melnyk Y.B. Principles of Digitalisation of the State Economy. *International Jour-*

nal of Education and Science. 2021. Vol. 4. № 1. P. 43–50.

2. Riznyk N.M. Pryntsyпы tsyfrovizatsii ekonomiky Ukrainy. Innovatsii: aspekty upravlinnia, vyrobnytstva, sfery obsluhovuvannia: Materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii pamiati pochesnoho profesora TNTU, akademika NAN Ukrainy M.H. Chumachenka. TNT imeni Ivana Puliuia (Ternopil, 28 bereznia 2019 r.). С. 70.

3. Ashcheulova, O. M., Harkava, V. F., Ivanenko, R. O., & Tsyhanenko, O. V. Analiz kontseptsii napriamiv tsyfrovoi transformatsii ekonomiky. *Akademichni vizii*. 2023. (16). URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7688416>

4. Stroiko, T., Nazarova, L., & Danik, N. Transformation of economic processes on the basis of digitalisation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. 7(1). С. 102–106.

5. Suh J., Lee J.H., Roh J. On the Non-Discrimination Principles in Digital Trade. SSRN. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4077393

6. G7 Trade Ministers' Digital Trade Principles. URL: <https://www.gov.uk/government/news/g7-trade-ministers-digital-trade-principles>

7. Zavorodnii A. V. Pryntsyпы zovnishnoekonomichnoi diialnosti: natsionalni ta rehionalni vymiry. *Ukrainskyy zhurnal prykladnoi ekonomiky*. 2019. Tom 4. № 1. С. 85–93.

8. Hudima T.S. Hospodarsko-pravove zabezpechennia realizatsii hroshovo-kredytnoi polityky derzhavy na zasadakh staloho rozvytku. Kyiv. 2020. 336 s.

9. Ecological or ecosystem resilience. Glossary. European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/chm-biodiversity/ecological-or-ecosystem-resilience>

10. Switzerland's Foreign Economic Policy Strategy. URL: <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/69222.pdf>

11. Mondejar, M. E., Avtar, R., Diaz, H. L. B., Dubey, R. K., Esteban, J., Gómez-Morales, A., Hallam, B., Mbungu, N. T., Okolo, C. C., Prasad, K. A., She, Q., & Garcia-Segura, S. Digitalization to achieve sustainable development goals: Steps towards a Smart Green Planet. *Science of The Total Environment*. 2021. Vol. 794. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.148539>

12. More emissions than meet the eye: Decarbonizing the ICT sector. Allianz SE report. 2023. URL: https://www.allianz.com/en/economic_research/publications/specials_fmo/decarbonizing-information-technologies.html

13. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Com-

mittee of the regions. COM(2021) 118 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118>

14. Towards a green, digital and resilient economy: Our European Growth Model: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. (COM(2022) 83 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/com_2022_83_1_en_act_part1_v5_0.pdf

15. Sustainable Digitalisation. *The European DIGITAL SME Alliance*. URL: <https://www.digitalsme.eu/about-us/>

16. Climate and Environmental Strategy for the ICT Sector. Ministry of Transport and Communication. 2021. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162912/LVM_2021_06.pdf?sequence=1&isAllowed=y

17. The nexus of green and digital: an opportunity of a challenge? *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/digital-development/nexus-green-and-digital-opportunity-or-challenge>

18. Greening Digital in Korea: Korea Case Study for Greening the ICT Sector. *World Bank Group Korea Office*. 2022. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/152001645712665901/greening-digital-in-korea-korea-case-study-for-greening-the-ict-sector>

19. Mohamed, A. M. O., Paleologos, E. K., & Howari, F. (Eds.). *Pollution assessment for sustainable practices in applied sciences and engineering*. Butterworth-Heinemann. 2020. 42 p.

20. Kiberbezpeka biznesu v umovakh nestabilnosti. PwC. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/2022/cybersecurity-uncertainty-state.html>

21. Ukraine's invasion and data breaches. Data breach monitoring. Surfshark. 2023. URL: <https://surfshark.com/research/chart/war-impact-on-data-breaches>

22. Data breaches cost an average \$9.44m in the US last year. URL: <https://technologymagazine.com/articles/data-breaches-cost-an-average-9-44m-in-the-us-last-year>

23. Facts and Figures 2021: 2.9 billion people still offline. The UN specialized agency for ICTs. URL: <https://www.itu.int/hub/2021/11/facts-and-figures-2021-2-9-billion-people-still-offline/>

24. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro tsyfrovyyi Poriadok dennyyi Ukrainy». URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>

25. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy: materialy robochoi hrupy «Didzhytalizatsiia». 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>

26. UK/Ukraine: Digital Trade Agreement [CS Ukraine No.2/2023]. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ukukraine-digital-trade-agreement-cs-ukraine-no22023>

27. UK-Singapore Digital Economy Agreement: final agreement explainer. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-singapore-digital-economy-agreement-explainer/uk-singapore-digital-economy-agreement-final-agreement-explainer#open-and-inclusive-digital-markets>

28. Digital economy agreements are the new frontier for trade – here's why. World Economic Forum. 2022. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/08/digital-economy-agreements-trade/>

29. Digital Economy Partnership Agreement. URL: <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-in-force/digital-economy-partnership-agreement-depa/depa-text-and-resources/>

30. Dzhabrailov R.A., Malolitneva V.K., Hudima T.S. *Perspektyvy modernizatsii hospodarskoho zakonodavstva Ukrainy u konteksti kontseptsii staloho rozvytku*. *Ekonomika ta pravo*. 2018. №2 (50). S. 3–19. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2018.02.003>

31. Rommel Banlao. Marcos Jr fashions a flexible foreign policy for the Philippines. 2023. URL: <https://www.eastasiaforum.org/2023/01/21/marcos-jr-fashions-a-flexible-foreign-policy-for-the-philippines/>

32. Flexibility and adaptability the essence of Viet Nam's foreign policy: int'l experts. July 04, 2023. URL: <https://vietnamnews.vn/politics-laws/1550666/flexibility-and-adaptability-the-essence-of-viet-nam-s-foreign-policy-int-l-experts.html>

Стаття надійшла до редакції 20.11.2023

УДК 346.7

Кулик О. І.,

Kulyk0001@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1195-9869,

Researcher ID: JPL-0302-2023

к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін,

Київський університет права НАН України, м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Анотація. *Це наукове дослідження присвячено правовому регулюванню проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів. Виявлено, що умовою проведення азартних ігор з віртуальними активами у якості виграшу (призу) або у якості ставки є відсутність у законодавстві заборон щодо використання віртуальних активів для платіжних цілей чи як предмету обміну на майно (товари), роботи (послуги). У контексті цього і з огляду на пряму суперечність положень ч. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» нормам Регламенту ЄС про регулювання ринків віртуальних активів (Markets in Crypto-Assets Regulation, MiCA) в частині можливості використання віртуальних активів для платіжних цілей, обґрунтовано, що положення національного законодавства щодо заборони такого використання віртуальних активів потребують виключення.*

У дослідженні також сформульовано, що особливості здійснення господарської діяльності з організації і проведення азартних ігор знаходять прояв у покладанні додаткових обов'язків на суб'єктів господарювання, зумовлених дотриманням принципів законодавства профільного як для сфери віртуальних активів (Закону України «Про віртуальні активи»), так і для господарської діяльності з організації і проведення азартних ігор (Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»). На підставі проведеного дослідження, з метою сприяння реалізації принципу правової визначеності та приведення національного законодавства у відповідність з рекомендаціями Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (The Financial Action Task Force, FATF) обґрунтовано пропозицію доповнити п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» положеннями про те, що участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів є одним із видів діяльності постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень може бути оподаткування доходу від виграшу віртуальних активів у азартній грі.

Ключові слова: ринок віртуальних активів, віртуальний актив, криптовалюта, постачальники послуг, пов'язані з обігом віртуальних активів, правове регулювання азартних ігор.

Kulyk O. I.,

Kulyk0001@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1195-9869,

Researcher ID: JPL-0302-2023

PhD in Law, Associate Professor at the Department of International Law and Branch Legal Disciplines,

Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

LEGAL REGULATION OF GAMBLING WITH THE USE OF VIRTUAL ASSETS

Abstract. *This study examines the legal regulation of gambling with the use of virtual assets. The author concludes that a condition for conducting gambling with virtual assets as a prize or as a bet is that there are no prohibitions in the legislation on the use of virtual assets for payment purposes or as an exchange for property (goods), works (services). In light of the contradictions between Part 7 of Article 4 of the Law of Ukraine "On Virtual Assets" and the EU Regulation on Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) regarding the use of virtual assets for payment purposes, it is justified to exclude national legislation provisions that prohibit such use of virtual assets in Ukraine.*

The study suggests that businesses engaged in organizing and conducting gambling face additional obligations due to compliance with relevant legislation in the field of virtual assets (as per the Law of Ukraine "On Virtual Assets") and gambling activities (as per the Law of Ukraine "On State Regulation of Activities Related to Organising and Conducting Gambling"). These obligations are specific to the industry and must be taken into account. Based on the provided study, to ensure legal certainty and align national legislation with the recommendations of the Financial Action Task Force (FATF), it is proposed to amend clause 8 of part 1 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Virtual Assets". The proposed amendment will state that "Participation in and provision of financial services related to an issuer's offer and/or sale of a virtual asset" are activities related to the circulation of virtual assets that fall under the responsibility of service providers (VASP).

A promising area for further research could be the taxation of income from winning virtual assets in gambling.

Key words: virtual asset market, virtual asset, cryptocurrency, service providers related to the circulation of virtual assets, legal regulation of gambling.

JEL Classification: K 23

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-07

Постановка проблеми. Незважаючи на значну волатильність віртуальних активів, у тому числі під впливом російсько-української війни [1, с. 4], спектр використання таких активів у господарській діяльності стає дедалі ширшим. Зокрема, набули розповсюдження платформи для проведення азартних ігор в інтернеті, що оперують різними віртуальними активами, у тому числі криптовалютами, в своїй діяльності. Такі платформи отримали назву «крипто казино» [2] та пропонують широкий спектр послуг, включно з онлайн ставками, онлайн покером та віртуальними ігровими автоматами [3]. Поряд із цим ринки азартних ігор стрімко розвиваються та дедалі частішого використання набувають криптовалютні платежі [4, с. 5]. У зв'язку з цим набирає актуальності питання правового регулювання проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів.

Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX, який, при цьому, досі не набрав чинності, не передбачає положень щодо проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів. У свою чергу, профільний для господарського діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор нормативно-правовий акт – Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 № 768-IX також не містить положень, які б стосувались проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушена проблема частково висвітлювалася у працях українських та зарубіжних науковців-правників. Зокрема, М.О. Думчиков опрацював питання запобігання відмивання грошей за допо-

могою криптовалюти при її використанні в крипто казино [5]. С. Браун VII досліджував ігровий бізнес на блокчейні та діяльність крипто казино [6]. С. Вайт опрацювала правове регулювання діяльності крипто казино в межах своєї праці «Ставки на блокчейні» [7]. Предметом дослідження А. Топпса були правові аспекти використання криптовалюти як ставок на спортивні змагання [8]. Побічно порушене питання аналізувалось ученими-економістами О.В. Кузьменко, А.О. Бойко та Т.В. Доценко в межах дослідження, присвяченого ризику легалізації коштів клієнтом банку від азартних ігор, що проводяться в інтернеті [9]. Проте у вітчизняній правовій науці відсутні дослідження стосовно врегулювання згаданої проблеми.

Постановка завдання. Наведене свідчить про актуальність заявленої теми дослідження, мета якого полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо уточнення умов проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів активами та у виявленні особливостей проведення таких ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення азартної гри як будь-якої гри, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця, закріплено у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор».

З урахуванням наведеного визначення вбачається, що крипто казино можуть використовувати віртуальні активи в азартних іграх як ставку та (або) як виграш (приз). На підтримку цієї тези можна привести твердження М.О. Дум-

чикова про те, що «відмивання злочинних доходів через крипто казино виглядає наступним чином. На вебсайт крипто казино вводиться певний обсяг криптовалюти, потім зловмисник робить декілька ставок, і виводить криптовалюту з казино у легальний обіг» [5, с. 417].

В такому контексті варто навести законодавчо закріплене визначення понять «виграш (приз)» та «ставка». Виграш (приз) – кошти, майно, майнові права, що підлягають виплаті (видачі) гравцю у разі його виграшу в азартну гру відповідно до оприлюднених правил проведення такої азартної гри (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»). У свою чергу, ставкою є грошові кошти або ігровий замітник гривні, що передаються гравцем організатору азартної гри, є умовою участі в азартній грі та виходячи з розміру якої відповідно до правил такої азартної гри визначається розмір виграшу (призу) (п. 58 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»).

Як бачимо, поняття виграшу (призу) є ширшим, адже охоплює кошти, майно та майнові права, а, натомість, ставкою можуть бути лише грошові кошти або ігровий замітник гривні.

Щодо віртуального активу слід зазначити, що Законом України «Про віртуальні активи» визначено віртуальний актив як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи»). Дещо інше визначення міститься в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», згідно з яким віртуальний актив – це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей (п. 13 ч. 1 ст. 1). Останнє визначення, вочевидь, йде врозріз із положеннями ч. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» про те, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Такі положення є дискусійними адже, як вірно зазначили Т.С. Гудіма та співавтори, віртуальним активам притаманні ознаки платіжного або

інвестиційного інструменту. Учені також зазначили, що хоча нормами розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про віртуальні активи» передбачено приведення у відповідність до зазначених Законом положень низки нормативно-правових актів, у тому числі Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», включно з термінологією, проте таке звуження функціонального призначення віртуальних активів закладає підґрунтя для порушення принципів юридичної визначеності та легітимних очікувань як складових елементів принципу верховенства права [10, с. 140].

Тим не менш, ураховуючи те, що Закон України «Про віртуальні активи» чинності на даний час не набрав і, більше того, наразі триває активна робота щодо його оновлення та приведення у відповідність до Регламенту ЄС 2023/1114 від 31 травня 2023 року про регулювання ринків віртуальних активів, а також про внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010 та (ЄС) № 1095/2010 та Директив 2013/36/ЄС і (ЄС) 2019/1937 (Markets in Crypto-Assets Regulation, MiCA) [11], який, у свою чергу, передбачає можливість використання віртуальних активів як засобу платежу (що вбачається і змісту статей MiCA та його преамбули [12]), то слід підсумувати, що, вочевидь, віртуальним активам властиві платіжні функції і можливість їх використання у такий спосіб лежить лише у площині дозволу чи заборони законодавця. До прикладу, в Іспанії криптовалюти на законодавчому рівні визнаються як засіб платежу в азартних іграх [13, с. 959]. Також заслуговує на увагу думка С. Чанда та співавторів, які доводять, що використання криптовалюти як засобу платежу в крипто казино має свої переваги, серед яких зручність для користувачів [14, с. 83].

Видається, що віртуальний актив може використовуватись у азартних іграх як виграш (приз) чи ставка за умови відсутності у законодавстві заборон щодо використання віртуальних активів для платіжних цілей чи як предмету обміну на майно (товари), роботи (послуги). Проте, з огляду на пряму суперечність положень ч. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» нормам MiCA, положення національного законодавства щодо заборони використання віртуальних активів як засобу платежу на території України потребують виключення.

Варто також врахувати, що 10 серпня 2023 року Верховна Рада України прийняла в другому читанні та в цілому проект Закону про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав (реєстр. № 6447). Цим законопроектом доповнено ЦК України статтею 179-1, якою унормовано поняття цифрової речі та визначено, що нею є благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення ч. 1 ст. 179-1 ЦК України.

З урахуванням того, що віртуальний актив є цифровою річчю, а окрема річ є майном (ст. 190 ЦК України), то, відповідно, віртуальний актив може підпадати під визначення поняття виграш (приз) в розумінні Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор».

Водночас при зіставленні визначення віртуального активу з поняттям «ставка» вбачається, що для того, щоб кваліфікуватись як ставка віртуальний актив має бути або грошовими коштами, або ігровим замінником гривні. Віртуальний актив, вочевидь, – це не грошові кошти, а тому необхідно звернутись до поняття «ігровий замінник гривні».

Ігровий замінник гривні – матеріальний засіб гри в азартних іграх, зокрема монетоподібний значок, фішка, жетон або електронна картка, а також електронний грошовий замінник, що містить інформацію про його номінал, дає можливість зробити ставку в азартній грі та придбається в обмін на грошові кошти у касі організатора азартних ігор, а після завершення азартної гри підлягає поверненню в касу для обміну його на відповідний грошовий еквівалент (п. 28 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»).

Оскільки, як уже обґрунтовувалось вище, віртуальний актив наділений властивостями, що дозволяють його використання для платіжних цілей, то за умови його використання в азартній грі в якості ставки та відсутності відповідних заборон у законодавстві він може кваліфікуватись як електронний грошовий замінник, тобто ігровий замінник гривні.

Роблячи проміжний висновок можна констатувати, що віртуальний актив при його використанні в азартних іграх може використовуватись

при проведенні азартних іграх з віртуальними активами і в якості виграшу (призу) і в якості ставки. З урахуванням такого можна стверджувати і те, що використання віртуального активу при проведенні азартних ігор не дає можливості суб'єкту господарювання вийти з-під впливу норм Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», зокрема і в частині необхідності отримання відповідної ліцензії.

Водночас постає питання: чи поширюватимуться на суб'єкт господарювання, що організовує та проводить азартні ігри з віртуальними активами приписи Закону України «Про віртуальні активи»?

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (The Financial Action Task Force, FATF) у своїх рекомендаціях робить висновок, що діяльність крипто казино по суті є наданням спеціальних фінансових послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, незалежно від того, як держава може називати, позначати або маркувати таку організацію, установу або постачальника продуктів чи послуг. На думку FATF такий підхід країн допоможе забезпечити рівні регуляторні умови для сектору VASP у всьому світі та рівень нагляду за VASP, який відповідає видам діяльності, якими вони займаються, та є відповідним до них [15, с. 34].

З цього приводу слід зазначити, що участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» віднесено до діяльності постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів (п. 51 ч. 1 ст. 1).

Проте і в цьому випадку наявні суперечності з Законом України «Про віртуальні активи», адже в останньому для постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів передбачено інший вид діяльності замість вищезгаданого – надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами (п. 8 ч. 1 ст. 1).

Оскільки посередницькими послугами, пов'язаними з віртуальними активами, є вчинення правочинів щодо віртуальних активів (у тому числі щодо здійснення публічної пропозиції віртуальних активів) в інтересах третіх осіб (ч. 1 ст. 13 Закону України «Про віртуальні

активи»), то навряд чи діяльність крипто казино можна назвати посередницькими послугами. Варто зазначити, що FATF у рекомендаціях пропонує серед видів послуг постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів закріплювати саме «участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів» [15, с. 14].

Для усунення вищезазначеної суперечності видається необхідним узгодити між собою положення Законів України «Про віртуальні активи» та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в частині видів діяльності постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, доповнивши п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» положеннями про те, що участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів є одним із видів діяльності постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. З урахуванням пропозицій О. Черниха, що на основі міжнародного досвіду в Україні слід визначити правове регулювання захисту прав споживачів послуг на віртуальні активи, що спрямовані на азартні ігри [16, с. 67], можна констатувати, що такі зміни сприятимуть правовій визначеності, а також дозволять привести законодавство у відповідність з рекомендаціями FATF.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнення викладеного вище дає підстави дійти висновку, що умовою проведення азартних ігор з віртуальними активами у якості виграшу (призу) або у якості ставки є відсутність у законодавстві заборон щодо використання віртуальних активів для платіжних цілей чи як предмету обміну на майно (товари), роботи (послуги). Проте, з огляду на пряму суперечність положень ч. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» нормам МІСА, положення національного законодавства щодо заборони використання віртуальних активів як засобу платежу на території України видається доцільним виключити. Реалізація наведених пропозицій потребуватиме внесення відповідних змін до Закону України «Про віртуальні активи».

Особливості здійснення господарської діяльності з організації і проведення азартних ігор знаходять прояв у покладанні додаткових обов'язків на суб'єктів господарювання, зумовлених дотримання приписів законодавства профільного як

для сфери віртуальних активів (Закону України «Про віртуальні активи»), так і для господарської діяльності з організації і проведення азартних ігор (Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»).

Для сприяння реалізації принципу правової визначеності та приведення національного законодавства у відповідність з рекомендаціями FATF необхідно доповнити п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» положеннями про те, що участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів є одним із видів діяльності постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх правових проблем, що виникають у зв'язку з використанням віртуальних активів при проведенні азартних ігор. Зокрема, додаткового опрацювання потребують питання оподаткування доходу від виграшу віртуальних активів у азартній грі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Taera E. G., Setiawan, B., Saleem, A., Wahyuni, A. S., Chang, D. K., Nathan, R. J., Lakner, Z. The impact of Covid-19 and Russia–Ukraine war on the financial asset volatility: Evidence from equity, cryptocurrency and alternative assets. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2023. 9 (3), 100116. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100116> (дата звернення: 24.11.2023).

2. Best Bitcoin Casino Sites: Top Bitcoin Casinos Ranked by BTC Games, Bonuses, and More. *The Mercury News: вебсайт*. URL: <https://www.mercurynews.com/2021/09/17/10-best-bitcoin-casinos-and-cryptocurrency-gambling-sites/> (дата звернення: 24.11.2023).

3. Best Best Crypto & Bitcoin Casino Sites For Players in Ukraine in 2023. *CoinGambling: вебсайт*. URL: <https://coingambling.info/news/best-crypto-bitcoin-casino-sites-for-players-in-ukraine/> (дата звернення: 24.11.2023).

4. Gore A. An assessment of AML risks linked to accepting crypto-payments in the gambling sector (A regulator's guide). *University of Nevada, Las Vegas (UNLV), International Center for Gaming Regulation ("ICGR")*. 2023. URL: <https://www.unlv.edu/sites/default/files/media/document/2023-08/ICGR-Research-AML-Crypto-in-Gaming-Sector.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).

5. Думчиков М.О. Способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у кіберпросторі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №5. С. 330–334. DOI: <https://>

doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.61 (дата звернення: 24.11.2023).

6. Brown VII S. Gambling on the Blockchain: How the Unlawful Internet Gambling Enforcement Act Has Opened the Door for Offshore Crypto Casinos. *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*. 2022. Vol. 24. Issue 3. С. 535–559. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/jetlaw/vol24/iss3/3> (дата звернення: 24.11.2023).

7. C. White. Betting on Blockchain. *Colorado Technology Law Journal*. 2018. vol. 17, С. 421–441. URL: <https://ctlj.colorado.edu/wp-content/uploads/2019/11/9-White-9.10.19-final.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).

8. Topps A. Place Your Bets: The Legal Integration of Sports Betting with Cryptocurrency. *UNH Sports Law Review*. 2023. Vol. 2. Issue 1, Article 5. URL: <https://scholars.unh.edu/unhslr/vol2/iss1/5> (дата звернення: 24.11.2023).

9. Кузьменко О. В., Бойко А. О., Доценко Т. В. Ризик легалізації коштів клієнтом банку від азартних ігор, що проводяться в мережі Інтернет: підходи до вимірювання. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Економіка. 2022. № 3. С. 31–41. DOI: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.3-3> (дата звернення: 24.11.2023).

10. Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р., Черних О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 5. № 46. P. 137–148. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.46.2022.3844> (дата звернення: 24.11.2023).

11. Віртуальні активи в законі: В Україні представлений довгоочікуваний документ для запуску ринку. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: офіційний вебсайт*. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/virtualni-aktyvy-v-zakoni-v-ukraini-predstavlenyi-dovhoochikuvanyi-dokument-dlia-zapusku-rynku/> (дата звернення: 24.11.2023).

12. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) № 1093/2010 and (EU) № 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. *Офіційний вебсайт законодавства Європейського Союзу*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114> (дата звернення: 24.11.2023).

13. Sirenko N., Dubinina M., Melnyk O., Bodnar O., Luhova O. Current Status and Regulation of the Digital Money Market in Ukraine. *Econ. Aff.* 2023. 68 (Special Issue). С. 955–961. URL: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n2sz18.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).

14. Chanda S., Choudhary A., Shah V., Gupta S. Postulating Gambling and Betting Laws for The

New Era: Unearthing A Subterranean Prelim. *Tongji Daxue Xuebao/Journal of Tongji University*. 2023. № 26. С. 72–88. URL: https://www.researchgate.net/publication/374477052_POSTULATING_GAMBLING_AND_BETTING_LAWS_FOR_THE_NEW_ERA_UNEARTHING_A_SUBTERRANEAN_PRELIM (дата звернення: 24.11.2023).

15. FATF. Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. 2019. Paris. URL: www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/Guidance-RBA-virtual-assets.html (дата звернення: 24.11.2023).

16. Chernykh O. S. Rights Of Consumers Of Financial Services. Controversial Legal Regulation Of Virtual Assets (Cryptoassets) In The Legislation Of The European Union, Great Britain And Ukraine. *International scientific conference «European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice»*: conference proceedings (August 2–3, 2023, Wloclawek, the Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 65–68. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-334-7-15> (дата звернення: 24.11.2023).

REFERENCES:

1. Taera E. G., Setiawan, B., Saleem, A., Wahyuni, A. S., Chang, D. K., Nathan, R. J., Lakner, Z. The impact of Covid-19 and Russia–Ukraine war on the financial asset volatility: Evidence from equity, cryptocurrency and alternative assets. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2023. 9 (3), 100116. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100116>.

2. Best Bitcoin Casino Sites: Top Bitcoin Casinos Ranked by BTC Games, Bonuses, and More. The Mercury News: website. URL: <https://www.mercurynews.com/2021/09/17/10-best-bitcoin-casinos-and-cryptocurrency-gambling-sites/>.

3. Best Best Crypto & Bitcoin Casino Sites For Players in Ukraine in 2023. CoinGambling: website. URL: <https://coingambling.info/news/best-crypto-bitcoin-casino-sites-for-players-in-ukraine/>.

4. Gore A. An assessment of AML risks linked to accepting crypto-payments in the gambling sector (A regulators guide). *University of Nevada, Las Vegas (UNLV)*, International Center for Gaming Regulation (“ICGR”). 2023. URL: <https://www.unlv.edu/sites/default/files/media/document/2023-08/ICGR-Research-AML-Crypto-in-Gaming-Sector.pdf>.

5. Dumchikov M.O. Spособы lehalizatsii (vidmyvannia) maina, oderzhanoho zlochynnym shliakhom u kiberprostorii. [Methods of legalization (laundering) of property obtained by criminal means in cyberspace] *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. 2022. №5. P. 330–334. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.61> [in Ukrainian]

6. Brown VII S. Gambling on the Blockchain: How the Unlawful Internet Gambling Enforcement Act Has Opened the Door for Offshore Crypto Casinos. *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*. 2022. Vol. 24. Issue 3. P. 535–559. URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/jetlaw/vol24/iss3/3>.

7. C. White. Betting on Blockchain. *Colorado Technology Law Journal*. 2018. vol. 17, P. 421–441. URL: <https://ctlj.colorado.edu/wp-content/uploads/2019/11/9-White-9.10.19-final.pdf>.

8. Topps A. Place Your Bets: The Legal Integration of Sports Betting With Cryptocurrency. *UNH Sports Law Review*. 2023. Vol. 2. Issue 1, Article 5. URL: <https://scholars.unh.edu/unhslr/vol2/iss1/5>.

9. Kuzmenko O. V., Boiko A. O., Dotsenko T. V. Ryzkyk lehalizatsii koshtiv kliientom banku vid azartnykh ihor, shcho provodiatsia v merezhi Internet: pidkhody do vymiriuvannia. [Risk Of Legalization of Funds By Bank Clients From Gambling Conducted On The Internet: Approaches To Measurement]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Ekonomika*. 2022. № 3. P. 31–41. DOI: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.3-3>. [in Ukrainian]

10. Hudima T., Ustylenko V., Dzhabrailov R., Chernykh O. Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання obihu virtualnykh aktyviv v Ukraini: de-fakto vs de-yure. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. [Features Of Legal Regulation Of Virtual Assets In Ukraine: De-Facto Vs De-Jure]. 2022. Vol. 5. No 46. P. 137–148. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3844> [in Ukrainian]

11. Virtualni aktyvy v zakoni: V Ukraini predstavleni dovhoohikuvanyi dokument dlia zapusku rynku. [Virtual assets in the law: In Ukraine, the long-awaited document for the launch of the market has been presented]. National Securities and Stock Market Commission of Ukraine: official website. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/virtualni-aktyvy-v-zakoni-v-ukraini-predstavleni-dovhoohikuvanyi-dokument-dlia-zapusku-rynku/>.

12. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) № 1093/2010 and (EU) № 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. EUR-LEX website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114>.

13. Sirenko N., Dubinina M., Melnyk O., Bodnar O., Luhova O. Current Status and Regulation of the Digital Money Market in Ukraine. *Econ. Aff.* 2023. 68 (Special Issue). P. 955–961. URL: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n2sz18.pdf>.

14. Chanda S., Choudhary A., Shah V., Gupta S. Postulating Gambling and Betting Laws for The New Era: Unearthing A Subterranean Prelim. *Tongji Daxue Xuebao/Journal of Tongji University*. 2023. № 26. P. 72–88. URL: https://www.researchgate.net/publication/374477052_POSTULATING_GAMBLING_AND_BETTING_LAWS_FOR_THE_NEW_ERA_UNEARTHING_A_SUBTERRANEAN_PRELIM.

15. FATF. Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. 2019. Paris. URL: www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/Guidance-RBA-virtual-assets.html.

16. Chernykh O. S. Rights Of Consumers Of Financial Services. Controversial Legal Regulation Of Virtual Assets (Cryptoassets) In The Legislation Of The European Union, Great Britain And Ukraine. *International scientific conference «European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice»*: conference proceedings (August 2–3, 2023, Wloclawek, the Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 65–68. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-334-7-15>. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023

УДК 342.7+346

Трегуб О. А.,

o.a.trehub@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0660-5783,

Researcher ID: IWE-0080-2023

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ

Гудіма Т. С.,

tsgudima@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1509-5180,

Researcher ID: AAB-6450-2021

доктор юридичних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства,

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджуються різні аспекти посилення захисту персональних даних в Україні при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Метою статті є аналіз проблем правового регулювання у сфері захисту персональних даних в Україні у контексті зовнішньоекономічної діяльності та конкретизація можливих шляхів їх усунення. Проаналізовано окремі положення проєкту Закону України № 8153 «Про захист персональних даних» на предмет їх відповідності підходам Загального регламенту про захист даних Європейського Союзу. Аргументовано віднесення держав та міжнародних організацій до таких, що забезпечують належний рівень захисту персональних даних, якщо на них поширюється Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованим обробленням персональних даних із змінами, внесеними Протоколом СЕТС № 223. Запропоновано надати контролюючому органу право визнавати такими, що забезпечують належний захист персональних даних, не лише держави, але й окремі території та визначені сектори у їхніх межах. Обґрунтовано закріплення вимоги про незалежність контролюючого органу в критеріях, які мають застосовуватися для прийняття рішення про відповідність рівня захисту персональних даних в іноземній державі або міжнародній організації. Запропоновано закріпити в проєкті Закону України «Про захист персональних даних» визначення обов'язкових корпоративних правил, під якими в законодавстві Європейського Союзу розуміється політика захисту персональних даних, якої дотримується контролер або оператор, заснований на території держави-члена, для передання персональних даних контролеру або оператору в одній або декількох третіх країнах у межах об'єднання підприємств, зокрема підприємств, що здійснюють спільну господарську діяльність. Аргументовано розроблення та затвердження порядку обміну інформацією щодо обов'язкових корпоративних правил між контролерами, операторами та контролюючим органом після прийняття нового Закону України «Про захист персональних даних».

Ключові слова: захист персональних даних, зовнішньоекономічна діяльність, Загальний регламент про захист даних, контролюючий орган, обов'язкові корпоративні правила.

Trehub O. A.,

o.a.trehub@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0660-5783,

Researcher ID: IWE-0080-2023

Candidate of Law, Senior Researcher at the Department of Economic and Legal Studies of Economic Security Problems,

State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Hudima T. S.,

tsjudima@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1509-5180,

Researcher ID: AAB-6450-2021

Doctor of Law, Senior Researcher, Deputy Head at the Department of Problems of Modernization of Economic Law and Legislation,

State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

STRENGTHENING THE PROTECTION OF PERSONAL DATA IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Abstract. *This paper examines various aspects of strengthening the protection of personal data in Ukraine in the context of foreign economic activity. The aim of the paper is to analyze the problems of legal framework for personal data protection in Ukraine in the context of foreign economic activity and specify possible ways to eliminate them. Provisions of the draft law No. 8153 «On Personal Data Protection» are analyzed for their compliance with the approaches of the General Data Protection Regulation of the European Union. The paper argues that states and international organizations are classified as those that provide an adequate level of protection of personal data, if they are covered by the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, as amended by CETS Protocol No. 223. It is proposed to give the supervisory authority the right to recognize not only states, but also territories and specified sectors within that states as ensuring adequate protection of personal data. As the study shows, the criteria used to make a decision on an adequate level of personal data protection in a foreign state or international organization should be supplemented with a requirement for an independent supervisory authority. In addition, it is advisable to enshrine the definition of binding corporate rules in the draft law «On Personal Data Protection». In European Union law, these rules mean personal data protection policies which are adhered to by a controller or processor established on the territory of a Member State for transfers or a set of transfers of personal data to a controller or processor in one or more third countries within a group of undertakings, or group of enterprises engaged in a joint economic activity. The development and approval of the procedure for the exchange of information on binding corporate rules between controllers, operators and the supervisory authority after the adoption of the new Law of Ukraine «On Personal Data Protection» are substantiated.*

Key words: protection of personal data, foreign economic activity, General Data Protection Regulation, supervisory authority, binding corporate rules.

JEL Classification: K 20

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-08

Постановка проблеми. Активний розвиток цифрових технологій не лише відкриває можливості для економічного зростання та примноження соціального добробуту, але й створює нові загрози для реалізації прав і свобод людини, зокрема права на захист персональних даних. Одна із сучасних світових тенденцій полягає в тому, що глибоке проникнення інформаційних технологій у різні сфери господарської діяльності веде до збільшення ролі правових гарантій забезпечення безпеки інформаційної сфери, включаючи й захист персональних даних [1, с. 552]. Інша тенденція, багато в чому протилежна, віддзеркалює пошук шляхів лібералізації міжнародної торгівлі, усунення бар'єрів для вільного потоку даних між різними країнами, організаціями та суб'єктами господарювання.

Наближення до європейських стандартів захисту персональних даних є одним із при-

оритетів державної політики України, який можна розглядати з двох ракурсів. Перший із них – антропоцентричний і передбачає ціннісне сприйняття захисту персональних даних з погляду невід'ємних прав і свобод людини в епоху цифровізації. У цьому вимірі право на приватність та право на захист персональних даних репрезентує Національна стратегія у сфері прав людини. У другому ракурсі ціннісний центр зміщується у бік економічних відносин та комерційних інтересів, де забезпечення належного захисту особистих даних фізичних осіб є умовою отримання зовнішньоторговельних та інших економічних переваг. Цей зріз досліджуваної проблематики розкриває Національна економічна стратегія на період до 2030 року, яка з виконанням міжнародних зобов'язань України у сфері захисту персональних даних пов'язує створення кра-

шого середовища для виробництва технологічних продуктів та розвиток електронної комерції.

З огляду на це, постає питання про впровадження в Україні європейських стандартів захисту персональних даних як для забезпечення прав і свобод людини, так і з метою повноцінної інтеграції України до ринків Європейського Союзу (далі – ЄС) та зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній та іншій науковій літературі спостерігається значний інтерес до проблематики забезпечення прав людини та захисту персональних даних.

Серед останніх національних і зарубіжних досліджень варто виділити наукові статті Г. Спіциної та В. Турської (проаналізовано вплив Загального регламенту про захист даних на проведення господарської діяльності з громадянами ЄС) [2], О. Пунди та Д. Арзянцєвої (досліджено забезпечення захисту персональних даних в процесі провадження у справі про банкрутство) [1], О. Братасюк (оцінено перспективи імплементації європейського досвіду в сфері захисту персональних даних в Україні) [3], С. Яковлевої (виявлено особливості передання персональних даних у міжнародній торгівлі та праві ЄС) [4], Ž. Spalević та K. Vićentijević (розглянуто виклики в сфері захисту персональних даних у контексті права ЄС) [5], монографію С. Mondschein та С. Monda (проаналізовано різні положення Загального регламенту про захист даних ЄС) [6], а також інші публікації.

Попри значний внесок наведених авторів у розв'язання різних наукових завдань у сфері забезпечення захисту персональних даних, питання захисту цих даних в Україні при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в контексті останніх законотворчих ініціатив потребують окремого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблем правового регулювання у сфері захисту персональних даних в Україні у контексті зовнішньоекономічної діяльності та конкретизація можливих шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день відносини, пов'язані із захистом і обробленням персональних даних в Україні, регулюються Законом України від 01.06.2010 № 2297-VI «Про захист персональних даних». Норми цього Закону ґрунтуються на застарілих стандартах захисту персональних даних, які були закріплені Конвенцією

Ради Європи від 28.01.1981 № 108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованим обробленням персональних даних» у її первісній редакції (далі – Конвенція 108) та Директивою 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробленні персональних даних і про вільне переміщення таких даних. З моменту прийняття Закону України «Про захист персональних даних» технологічні, економічні і правові умови, що визначають межі та підходи до захисту персональних даних, докорінно змінилися.

У зв'язку з цим у 2018 р. Рада Європи прийняла Протокол СЕТS № 223, яким внесено зміни до Конвенції 108 та по суті схвалено її модернізовану версію (далі – Конвенція 108+). Як роз'яснює Рада Європи, Конвенція 108+ є відповіддю на нові виклики для захисту осіб у зв'язку з обробленням персональних даних з огляду на диверсифікацію, інтенсифікацію та глобалізацію такого оброблення і потоків персональних даних [7].

Своєю чергою, в ЄС у 2016 р. був прийнятий Регламент 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з обробленням персональних даних і про вільний рух таких даних, який скасував Директиву 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних, далі – GDPR). Цей Регламент має подвійну мету, яка розкривається у ст. 1. З одного боку, Регламент спрямований на захист фундаментальних прав і свобод фізичних осіб, зокрема їхнього права на захист персональних даних. Це право прямо гарантується ст. 8 Хартії Європейського Союзу про основоположні права. З іншого боку, GDPR має забезпечити, щоб вільний рух персональних даних у межах ЄС не був обмежений або заборонений на підставах, пов'язаних із захистом фізичних осіб у зв'язку з обробленням персональних даних. Більше того, у п. 6 преамбули GDPR ідеться про те, що новітні технології мають стимулювати не лише вільний рух персональних даних у межах ЄС, але й передавання вказаних даних до третіх країн і міжнародних організацій із одночасним забезпеченням високого рівня їх захисту [8].

Є науковці, які доволі обережно сприймають такий підхід і вказують на те, що ключова роль персональних та інших даних у глобальній цифровій економіці загострює протиріччя між зобов'язаннями щодо лібералізації торгівлі та індивідуальними правами на приватність і захист персональних даних. На практиці це може призвести до парадоксальної ситуації (так звана «пастка-22»), коли ЄС повинен буде обирати

між дотриманням власних конституційних положень у сфері прав людини та виконанням торговельних зобов'язань. На думку С. Яковлевої, для уникнення цієї ситуації необхідно провести реформу винятків міжнародної торгівлі щодо конфіденційності й захисту даних та/або правових рамок ЄС щодо передання персональних даних із орієнтацією на підхід, що ґрунтується на оцінці ризику [4].

Не є однозначними й погляди зарубіжних дослідників на потенціал GDPR як інструменту гармонізації національних правових режимів захисту персональних даних. Результатом прийняття цього Регламенту є простіший та рівноправніший захист прав осіб у межах ЄС [5]. Водночас є науковці, які вважають, що GDPR залишає значний простір для вибору державами шляхів імплементації його норм, що створює передумови для фрагментації національних правил та відступу від положень Регламенту [6].

Представлені міркування та погляди можуть бути корисними для подальшого розвитку правового регулювання у сфері захисту персональних даних на рівні ЄС. Для України ж на цьому етапі першорядне значення має виконання її зобов'язань як сторони Угоди про асоціацію та кандидата на вступ до ЄС. Наприклад, кожна сторона Угоди про асоціацію дозволяє постачальнику фінансових послуг іншій стороні передавати інформацію в електронній або іншій формі на своїй території та поза нею для цілей оброблення даних, однак сторони мають вжити адекватних спеціальних заходів з метою захисту права на приватне життя та основоположних прав і свобод людини, зокрема у зв'язку з переданням персональних даних [9].

Для забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, як це передбачено ст. 15 Угоди про асоціацію, було розроблено проєкт Закону України від 25.10.2022 № 8153 «Про захист персональних даних» (далі – проєкт Закону № 8153). Як роз'яснюють його автори, цей проєкт Закону спрямований на впровадження в Україні підходів до захисту персональних даних, що встановлюються GDPR та Конвенцією 108+. У пояснювальній записці до проєкту Закону № 8153 слушно відзначається, що застаріле законодавство, яке відстає від розвитку технологій, сприяє формуванню негативного іміджу України як держави, яка не забезпечує належний рівень захисту персональних даних. Це створює серйозну перешкоду для під-

тримання й розширення торговельних зв'язків як із ЄС, так і іншими країнами, які гарантують високий рівень захисту персональних даних [10].

Як відзначається у правовому висновку Ради Європи, за багатьма підходами проєкт Закону № 8153 є близьким до європейських стандартів, встановлених у GDPR та Конвенції 108+. Незважаючи на це, низка положень цього проєкту Закону все ще потребує доопрацювання для забезпечення їх відповідності європейським стандартам [11, с. 70].

Так, ст. 39 проєкту Закону № 8153 присвячена оцінці впливу оброблення персональних даних, яке контролер зобов'язаний здійснити до початку оброблення в разі, якщо є ймовірність виникнення високих ризиків для прав і свобод фізичної особи через використання нових технологій або характер, обсяг, контекст та цілі самого оброблення. Ч. 5 ст. 39 встановлює перелік вимог до висновку про здійснення відповідної оцінки, однією з яких є детальний опис запланованого оброблення персональних даних, його цілей та підстави [12]. Наведене положення не повною мірою узгоджується із п. 7 ст. 35 GDPR, оскільки не вимагає опису законного інтересу контролера в тих випадках, коли це є необхідним.

Ще одна істотна розбіжність із GDPR міститься у ст. 40 проєкту Закону № 8153, предметом якої є попередні консультації, які контролер зобов'язаний провести з контролюючим органом у разі ймовірної появи високих ризиків унаслідок оброблення персональних даних. Відповідно до ч. 3 цієї статті, рішення про продовження строку надання рекомендації або прийняття іншого рішення в результаті консультацій має повідомлятися контролеру у п'ятиденний строк з моменту прийняття [12]. На відміну від цього, у п. 2. ст. 36 GDPR передбачено, що контролюючий орган інформує контролера про подовження строку надання рекомендації протягом одного місяця з дати отримання запиту на консультацію разом з інформацією про причини такої затримки [8].

Висвітлені розбіжності відзначаються у висновках щодо проєкту Закону № 8153, підготовлених Комітетом Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу та Віцепрем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України [13; 14].

У контексті теми цього дослідження, яка стосується здійснення зовнішньоекономічної діяльності, окремої уваги потребує розділ VI проєкту Закону № 8153 «Передача персональних даних на територію іноземних держав або міжнародним

організаціям». За загальним правилом, контролер має право передати персональні дані іноземній державі або міжнародній організації у трьох основних випадках: іноземна держава або міжнародна організація забезпечує належний рівень захисту персональних даних; контролер або оператор надав належні гарантії захисту персональних даних; затверджено обов'язкові корпоративні правила (ч. 1 ст. 44).

У першому випадку має застосовуватися презумпція забезпечення належного рівня захисту персональних даних, яка дає змогу вважати держави та організації, на які поширюється дія GDPR або Конвенції 108, такими, що забезпечують належний рівень захисту (ч. 1 ст. 44 проекту Закону № 8153). Необхідно враховувати, що належний рівень захисту персональних даних можуть гарантувати лише держави, що ратифікували Протокол СЕТС № 223, прийнятий Радою Європи в 2018 р. Отже, в ч. 1 ст. 44 проекту Закону № 8153 поряд із GDPR доцільно вказати Конвенцію 108+, яка відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних технологій та актуальним викликам у сфері захисту персональних даних.

Зважаючи на визначені критерії, контролюючий орган має також встановити перелік держав, організацій та осіб, на яких не поширюються GDPR або Конвенція 108+, проте які здатні забезпечити належний захист персональних даних (ч. 2 ст. 45 проекту Закону № 8153). GDPR пропонує гнучкіший підхід, згідно з яким Єврокомісія може прийняти рішення про відповідність рівня захисту не лише щодо третьої країни, але й стосовно окремої території чи одного або декількох визначених секторів у межах третьої країни (ст. 45). Така процедура має свою специфіку, але дозволяє врахувати нерівномірність захисту персональних даних в межах однієї країни. При здійсненні періодичного перегляду рішення про відповідність рівня захисту Єврокомісія може уточнити його територіальне та секторальне застосування. Такий спосіб реагування на зміни полегшує підтримання балансу між захистом персональних даних та їх вільним трансграничним переданням за допомогою електронних засобів у процесі зовнішньоекономічної діяльності. Отже, контролюючому органу доцільно надати право включати до зазначеного вище переліку не лише держави загалом, але й окремі території та визначені сектори у їхніх межах.

Не менш важливим питанням є формулювання критеріїв, на основі яких має прийматися рішення про відповідність рівня захисту пер-

сональних даних в іноземній державі або міжнародній організації. Критерії, викладені в ч. 3 ст. 45 проекту Закону № 8153, майже ідентичні критеріям ЄС, що закріплені в п. 2 ст. 45 GDPR. Однак все ж є принципова відмінність у визначенні статусу контролюючого органу.

Так, проект Закону № 8153 вимагає, щоб при встановленні відповідності рівня захисту персональних даних було враховано наявність та ефективність діяльності контролюючого органу з питань захисту персональних даних у державі, до якої передаються персональні дані, або повноваження якого поширюються на міжнародну організацію, яка є одержувачем персональних даних. Як впливає з GDPR, цей критерій є виконаним лише в тому разі, якщо відповідний контролюючий орган у третій країні є незалежним. Незалежному статусу контролюючого органу присвячено спеціальну секцію в рамках глави VI GDPR, що свідчить про виняткову важливість незалежного статусу для забезпечення високого рівня захисту персональних даних. Наявність такого статусу означає, що контролюючий орган діє цілком незалежно під час виконання своїх завдань та здійснення повноважень. Члени контролюючого органу повинні залишатися вільними від прямого чи опосередкованого зовнішнього впливу та не повинні запитувати або приймати вказівки від будь-якої особи. Не менш важливо, щоб контролюючий орган мав у розпорядженні необхідні людські, технічні, фінансові ресурси, приміщення та інфраструктуру, а також підлягав фінансовому контролю, який не впливає на його незалежність (ст. 52 GDPR).

Не буде зайвим пригадати, що саме недотримання принципу незалежності, який на той час мав юридичне значення для України як сторони Конвенції 108, стало причиною ліквідації в 2014 р. Державної служби України з питань захисту персональних даних, яка спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України. Повноваження у сфері захисту персональних даних тоді було покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який відповідно до закону здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Однак за висновком фахівців й Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не відповідає встановленому в п. 2 ст. 45 GDPR критерію ефективності контролюючого органу, адже відсутність у нього достатніх технічних, організаційних та фінансових ресурсів не дозволяє повноцінно роз-

слідувати порушення законодавства про захист персональних даних та здійснювати просвітницьку діяльність [15].

Оскільки Україна є кандидатом на членство в ЄС та прагне відповідати сучасним європейським стандартам у сфері захисту персональних даних, необхідно закріпити вимогу про незалежність контролюючого органу в критеріях, які мають застосовуватися для прийняття рішення про відповідність рівня захисту персональних даних в іноземній державі або міжнародній організації.

Невизнання у встановленому порядку держави або міжнародної організації такою, що забезпечує належний рівень захисту персональних даних, дещо ускладнює, але не унеможливує передавання цих даних. У цьому разі передавання даних іноземній державі або міжнародній організації стає можливим за умови надання контролером або оператором так званих «належних гарантій захисту». Практика показує, що одним із найзручніших та активно використовуваних інструментів забезпечення цих гарантій є обов'язкові корпоративні правила.

Проект Закону № 8153 містить ст. 47, яка має на меті врегулювати передавання персональних даних на територію іноземної держави на підставі обов'язкових корпоративних правил. Цією статтею визначаються вимоги до змісту вказаних правил, умови їх затвердження контролюючим органом тощо. Хоча в цій частині проект Закону № 8153 здебільшого співпадає з нормами GDPR, є декілька невирішених питань.

По-перше, проект Закону необхідно доповнити визначенням обов'язкових корпоративних правил, під якими у GDPR розуміється політика захисту персональних даних, якої дотримується контролер або оператор, заснований на території держави-члена, для передавання персональних даних контролеру або оператору в одній або декількох третіх країнах у межах об'єднання підприємств, зокрема підприємств, що здійснюють спільну господарську діяльність.

По-друге, п. 3 ст. 47 GDPR передбачає можливість ухвалення Єврокомісією імплементаційних актів для конкретизації формату і процедури обміну інформацією щодо обов'язкових корпоративних правил між контролерами, операторами та контролюючими органами. Імплементаційні акти забезпечують реалізацію положень GDPR та прозорість зазначеної процедури. Після прийняття нового Закону України «Про захист персональних даних» із цією ж метою доцільно розро-

бити та затвердити порядок обміну інформацією щодо обов'язкових корпоративних правил між контролерами, операторами та контролюючим органом.

По-третє, як впливає з ч. 4 ст. 47 проекту Закону України «Про захист персональних даних», обов'язкові корпоративні правила можуть включати інші заходи для забезпечення безпеки оброблення персональних даних, не передбачені ч. 3 ст. 47 (ця частина визначає обов'язкові вимоги до змісту правил і є майже ідентичною GDPR). За висновком Ради Європи, зміст і мета цього положення не є зрозумілими, тому потребують конкретизації у контексті інших положень ст. 47 [11, с. 34].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, основним напрямом посилення захисту персональних даних в Україні при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності є адаптація національного законодавства до європейських та міжнародних стандартів у цій сфері. Юридичне закріплення та практичне застосування підходів, визначених GDPR та Конвенцією 108+, дає беззаперечні переваги як для забезпечення основоположних прав і свобод людини в цифрову епоху, так і для побудови довгострокових зовнішньоекономічних зв'язків з європейськими та іншими країнами в умовах інтенсифікації використання цифрових технологій.

Підходи, які пропонуються проектом Закону № 8153 і спрямовані на досягнення зазначених цілей, мають певні недоліки. Як показує проведене дослідження, потребують удосконалення положення розділу VI цього проекту Закону, які передбачають: умови та критерії передавання персональних даних на територію іноземної держави та міжнародній організації, які забезпечують належний рівень захисту персональних даних; інструменти передавання даних на підставі належних гарантій захисту, зокрема обов'язкові корпоративні правила.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пунда О.О., Арзянцева Д.А. Забезпечення захисту персональних даних в процесі провадження у справі про банкрутство. *Наукові перспективи*. 2023. № 8 (38). С. 552–561. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-552-561](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-552-561)
2. Спіцина Г.О., Турська В.М. Вплив Загального регламенту захисту персональних даних на проведення господарської діяльності з громадянами Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія:*

Юридичні науки. 2022. Вип. 1. С. 34–37. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-7>

3. Bratasyuk O. Personal Data Protection in Ukraine: Realities and Prospects for Implementing the European Experience. *OER Osteuropa Recht*. 2023. Т. 68. №. 4. С. 494–521. <https://doi.org/10.5771/0030-6444-2022-4-494>

4. Yakovleva S. Personal Data Transfers in International Trade and EU Law: A Tale of Two ‘Necessities’. *The Journal of World Investment & Trade*. 2020. № 21 (6). Р. 881–919. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3936747

5. Spalević Ž., Vićentijević K. GDPR and Challenges of Personal Data Protection. *The European Journal of Applied Economics*. 2022. № 19 (1). Р. 55–65. <https://doi.org/10.5937/EJAE19-36596>

6. Mondschein C.F., Monda C. The EU’s General Data Protection Regulation (GDPR) in a Research Context. *Fundamentals of Clinical Data Science* / Kubben P., Dumontier M., Dekker A. Springer Open, 2019. Р. 55–71. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99713-1>

7. Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data. *Council of Europe Treaty Series*. No. 223. URL: <https://rm.coe.int/16808ac918#:~:text=%E2%80%9CThe%20purpose%20of%20this%20Convention,particular%20the%20right%20to%20privacy.%E2%80%9D>

8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *OJ L* 119. 4.5.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про захист персональних даних» (№ 8153 від 25.10.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1517430>

11. Opinion on the Draft Law of Ukraine «On Personal Data Protection» (No. 8153 as of 25 October 2022). Council of Europe Project «Supporting Implementation of the European Human Rights Standards in Ukraine». 2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1804764>

12. Проект Закону України «Про захист персональних даних» (№ 8153 від 25.10.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1517426>

13. Висновок Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу щодо проекту Закону про захист персональних даних (№ 8153

від 25.10.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1562145>

14. Висновок щодо відповідності проекту Закону України «Про захист персональних даних» (№ 8153 від 25.10.2022) відповідним положенням права Європейського Союзу (acquis ЄС) та міжнародно-правовим зобов’язанням України у сфері європейської інтеграції. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1568133>

15. Бруско Ю., Чопик І. Оцінка рівня захисту передання даних із ЄС в Україну: практичні рекомендації. *ЮРИСТ&ЗАКОН*. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015306

REFERENCES:

1. Punda O.O., Arziantseva D.A. (2023) Zabezpechennia zakhystu personalnykh danykh v protsesi provadzhennia u spravi pro bankrutstvo. *Naukovi perspektyvy*, 8(38): 552–561. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-552-561](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-552-561) [in Ukrainian]

2. Spitsyna H.O., Turska V.M. (2022) Vplyv Zahalnoho rehlamentu zakhystu personalnykh danykh na provedennia hospodarskoï diialnosti z hromadianamy Yevropeiskoho Soiuzu. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Seriya: Yurydychni nauky, 1:34–37. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2022-1-7> [in Ukrainian]

3. Bratasyuk O. (2023) Personal Data Protection in Ukraine: Realities and Prospects for Implementing the European Experience. *OER Osteuropa Recht*, 68, 4: 494–521. <https://doi.org/10.5771/0030-6444-2022-4-494> [in English]

4. Yakovleva S. (2020) Personal Data Transfers in International Trade and EU Law: A Tale of Two ‘Necessities’. *The Journal of World Investment & Trade*, 21(6):881–919. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3936747 [in English]

5. Spalević Ž., Vićentijević K. (2022) GDPR and Challenges of Personal Data Protection. *The European Journal of Applied Economics*, 19(1):55–65. <https://doi.org/10.5937/EJAE19-36596> [in English]

6. Mondschein C.F., Monda C. (2019) The EU’s General Data Protection Regulation (GDPR) in a Research Context. *Fundamentals of Clinical Data Science* / Kubben P., Dumontier M., Dekker A., 55–71. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99713-1> [in English]

7. Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data. *Council of Europe Treaty Series*. No. 223. URL: <https://rm.coe.int/16808ac918#:~:text=%E2%80%9CThe%20purpose%20of%20this%20Convention,particular%20the%20right%20to%20privacy.%E2%80%9D> [in English]

8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the pro-

tection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> [in English]

9. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnieceiu storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Uhoda vid 27.06.2014 r. [in Ukrainian]

10. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy «Pro zakhyst personalnykh danykh» (No. 8153 vid 25.10.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1517430> [in Ukrainian]

11. Opinion on the Draft Law of Ukraine «On Personal Data Protection» (No. 8153 as of 25 October 2022). Council of Europe Project «Supporting Implementation of the European Human Rights Standards in Ukraine». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1804764> [in English]

12. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro zakhyst personalnykh danykh» (No. 8153 vid 25.10.2022). URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1517426> [in Ukrainian]

13. Vysnovok Komitetu z pytan intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu shchodo proiektu Zakonu pro zakhyst personalnykh danykh (No. 8153 vid 25.10.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1562145> [in Ukrainian]

14. Vysnovok shchodo vidpovidnosti proiektu Zakonu Ukraïny «Pro zakhyst personalnykh danykh» (No. 8153 vid 25.10.2022) vidpovidnym polozhenniam prava Yevropeïskoho Soiuzu (acquis YeS) ta mizhnarodno-pravovym zoboviazanniam Ukraïny u sferi yevropeïskoï intehratsii. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1568133> [in Ukrainian]

15. Brusko Yu., Chopyk I. Otsinka rivnia zakhystu peredannia danykh iz YeS v Ukrainu: praktychni rekomendatsii. YuRYST&ZAKON. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015306 [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 30.11.2023

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

УДК 342.71/.73+342.4(477)

Медвідь А. Б.,

andrew.medvid.0107@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9044-6505, ResearcherID: G-2979-2019, д.ю.н., проф., професор кафедри теорії держави і права, директор науково-практичного центру дослідження та захисту конституційних прав особи, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Медвідь Ю. О.,

lawyer.medvid@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0483-7775, Researcher ID: G-1036-2019, старший викладач кафедри цивільного права та процесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

КОНВЕНЦІЙНА ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТА ПРЕДМЕТУ СУДОВОЇ ПЕРЕВІРКИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті здійснюється компаративістське дослідження вимог щодо предмету та кола суб'єктів, яким гарантоване право на судову перевірку правомірності позбавлення свободи людини, які встановлені у пункті 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та у частині 5 статті 29 Конституції України. У цьому контексті детально аналізуються вказані положення Конвенції та Конституції України, а також відповідні рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та окремі положення Кримінального процесуального кодексу України.

На підставі проведеного дослідження робиться висновок, що коло суб'єктів яким гарантоване право на судову перевірку правомірності позбавлення їх свободи та предмет такої перевірки, відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції є значно ширшими, ніж коло суб'єктів та її предмет, передбачені частиною п'ятою статті 29 Конституції України. Зокрема, на відміну від конвенційного, конституційний припис до суб'єктів вказаного права не включає осіб, до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою, які згідно з частиною другою статті 29 Конституції України застосовуються лише за вмотивованим рішенням суду, тоді як, власне, арешт та тримання під вартою не визначені як можливий предмет судового оскарження.

Тому, на думку авторів, цілком обґрунтованим та доцільним є розширення регламентованого частиною п'ятою статті 29 Конституції України кола суб'єктів наділених правом судового оскарження правомірності позбавлення їх свободи, зокрема гарантування такого права не лише кожному затриманому, але й особам, до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою, а також, відповідно, розширення предмету можливого судового оскарження, і включення до нього арешту та тримання під вартою, що повністю відповідає положенням Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: предмет та коло суб'єктів, яким гарантоване право на судову перевірку правомірності позбавлення свободи людини, право на свободу та особисту недоторканність, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Medvid A. B.,

andrew.medvid.0107@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9044-6505, ResearcherID: G-2979-2019, Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Theory of State and Law, director of the scientific and practical center for research and protection of constitutional rights of the person, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Medvid Yu. O.,

lawyer.medvid@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0483-7775, Researcher ID: G-1036-2019, senior lecturer at the Department of Civil Law and Procedure, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

CONVENTION AND CONSTITUTIONAL REGULATION OF THE SUBJECT COMPOSITION AND SUBJECT OF JUDICIAL VERIFICATION OF THE LEGALITY OF DEPRIVATION OF HUMAN LIBERTY

Abstract. *The article conducts a comparative study of the requirements regarding the subject matter and the range of subjects who are guaranteed the right to judicial review of the legality of deprivation of liberty, which are established in paragraph 4 of Article 5 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and in Part 5 of Article 29 of the Constitution of Ukraine. In this context, the specified provisions of the Convention and the Constitution of Ukraine, as well as relevant decisions of the European Court of Human Rights, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, and certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine are analyzed in detail.*

On the basis of the conducted research, it is concluded that the range of subjects who are guaranteed the right to a judicial review of the legality of deprivation of their liberty and the subject of such review, in accordance with paragraph 4 of Article 5 of the Convention, is significantly wider than the range of subjects and its subject, provided for in part 5 Article 29 of the Constitution of Ukraine. In particular, unlike the conventional one, the constitutional assignment to the subjects of the specified right does not include persons to whom such temporary measures as arrest or detention have been applied, which, according to the second part of Article 29 of the Constitution of Ukraine, are applied only by reasoned court decision, while, in fact, arrest and detention are not defined as a possible subject of judicial appeal.

Therefore, in the opinion of the authors, it is fully justified and expedient to expand the circle of subjects regulated by the fifth part of Article 29 of the Constitution of Ukraine with the right to challenge the legality of their deprivation of liberty, in particular, to guarantee such a right not only to every detainee, but also to persons to whom the such temporary measures as arrest or detention, as well as, accordingly, the expansion of the subject of a possible judicial appeal, and the inclusion of arrest and detention in it, which is fully in accordance with the provisions of the Convention and the practice of the European Court of Human Rights.

Key words: *The subject and circle of subjects who are guaranteed the right to judicial review of the legality of deprivation of liberty, the right to freedom and security of person, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine.*

JEL Classification: K 10

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-09

Постановка проблеми. *Право людини на свободу і особисту недоторканність є має особливе значення серед каталогу усіх інших прав та свобод, оскільки гарантує одну з основних цінностей людини, без наявності якої, реалізація будь-яких інших прав та свобод є неможливою. Це в черговий раз підтверджується збройною боротьбою Українського народу проти триваючої військової агресії російської федерації.*

Основоположне та невідчужуване право людини на свободу та особисту недоторканність гарантоване не лише статтею 29 Конституції України [1], але й статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2] (надалі – Конвенція). Відповідно до цього, українська держава, зобов'язана не лише не вчиняти порушень та непропорційних обмежень права людини на свободу та особисту

недоторканність, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості його повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. Для цього, на національному рівні має бути закріплена така регламентація усіх елементів права людини на свободу, яка відповідатиме загально-визнаним міжнародним нормам і принципам, а також забезпечить оптимальні правові основи для ефективного захисту та реалізації зазначеного права людини.

Проте, на даний час у вітчизняній правовій системі значущим викликом залишаються проблеми не лише законодавчого гарантування, але й фактичного дотримання та належного забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність загалом, і зокрема, щодо оптимальної регламентації суб'єктного складу та предмету судової перевірки правомірності позбавлення свободи людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що проблематику захисту прав та свобод людини досліджувала значна частина науковців. До прикладу, у спеціальній літературі розгляд вказаного правового інституту, зокрема, у контексті загальних проблем теорії держави і права та конституційного права проводився у працях таких науковців, як: Беддарт Р., Бисага Ю.М., Буткевич В.Г, Ван Марсевен Й., С.П., Гудима Д.А., Де Аречага Е. Х., Дешко Л.М., Дженіс М., Джоргес К., Ковлер А.І., Козюбра М.І., Мішина Н.В., Пошва Б.М., Рабінович П.М., Речицький В.В., Скрипнюк О.В., Соловійов О.В., Степанова С.В., Фулей Т.І., Хаммарберг Т., Хармсен Р., Хервада Д., Шевчук С.В., Шишкін В.І., Юдківська Г.Ю. та інші.

Постановка завдання. Водночас, проблема оптимальної регламентації суб'єктного складу та предмету судової перевірки правомірності позбавлення свободи людини, залишається недостатньо дослідженою. Саме тому, вивчення вказаної проблематики і визначено метою цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснюючи порівняльне дослідження відповідних змістових елементів конвенційної та конституційної регламентації права на свободу та особисту недоторканність окремої уваги заслуговують приписи пункту 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та частини 5 статті 29 Конституції України, які кореспондуються за юридичним змістом. Однак, зазначені приписи містять як спільні риси, так і певні відмінності.

Зокрема, детально досліджуючи юридичний зміст положень пункту 4 статті 5 Конвенції та

частини 5 статті 29 Конституції України пригадаємо, що відповідно до конвенційного положення «Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним» [2]. У свою чергу, конституційний припис наголошує: «Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання» [1].

Як бачимо, хоча наведені положення спрямовані на забезпечення одного і того ж права людини, зокрема права на судову перевірку правомірності позбавлення свободи (внаслідок арешту, тримання під вартою або затримання), проте їх формулювання містять окремі істотні відмінності.

Так, аналізований припис Конвенції суб'єктами гарантованого права визначає «кожного, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою» та наголошує що судова перевірка повинна проводитися «без зволікання» і полягає у «встановленні законності затримання», включно з прийняттям рішення про звільнення особи, якщо затримання є незаконним. Своєю чергою, конституційний припис суб'єктом гарантованого ним права визначає «кожного затриманого» та не закріплює вказаних вимог щодо строків та змісту судової перевірки затримання.

Досліджуючи ці відмінності, варто ще раз зауважити що ні Конвенція, ні Конституція України не розкривають юридичного змісту понять «арешт», «тримання під вартою» та «затримання». Водночас, відзначимо, що застосування усіх цих трьох термінів наявні лише в українськомовній редакції (офіційному перекладі) пункту 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2]. Тоді, як англійський (один із двох автентичних) текст цього міжнародного договору [3] у зазначеному пункті (у тому числі при визначенні предмету оскарження) вживає лише два терміни, а саме: «arrest» (яке у перекладі на українську мову має значення – «арешт, накладення арешту, затримання (підозрюваного тощо)...» [4, с. 84]) та «detention» (яке у перекладі на українську мову має значення – «затримання (підозрюваного тощо); арешт; утримання (під вартою), взяття під варту; попереднє ув'язнення;...» [4, с. 306]).

Водночас, Європейський суд з прав людини, застосовуючи положення пункту 4 статті 5 Кон-

венції, ще у рішенні від 18 червня 1971 року у справі «Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» наголосив, що хоча два офіційних тексти зазначеного припису Конвенції «не цілком ідентичні термінологічно, зокрема англійський на відміну від французького передбачає право не оскарження, а розгляду «proceedings»», але мета вказаного пункту полягає у «забезпеченні права осіб, яких затримано і взято під варту, на судовий нагляд щодо законності застосованого до них заходу» [5, п. 76].

Поряд із цим, у рішенні від 28 січня 2011 року у справі «Молодорич проти України» [6] ЄСПЛ вчергове вказує, що: «пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право заарештованої чи взятої під варту особи «ініціювати провадження» з метою перевірки судом процесуальних і матеріально-правових умов, які з точки зору Конвенції мають суттєве значення для «законності» позбавлення її свободи. Це означає, що процедура судового розгляду питання законності тримання під вартою має бути доступною в національній правовій системі. Така процедура має відповідати принципам, що випливають з практики Суду» [6, п. 97]. Також, у цьому ж рішенні ЄСПЛ зазначає: «Можливість ініціювати таку процедуру має забезпечуватися невдовзі після взяття особи під варту і, в разі необхідності, з розумною періодичністю в подальшому» [6, п. 99].

А от, у рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (із покликанням на пункти 46 і 55 рішення у справі «Чонка проти Бельгії» [7]) ЄСПЛ вказує: «доступність засобу юридичного захисту *inter alia* означає, що умови, які органи влади створили на власний розсуд, мають бути такими, щоб заявники могли реально скористатися цим засобом» [8, п. 239].

З огляду на це зазначимо, що відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України викладеної у рішенні від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003 «затримання треба розуміти і як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний, і як адміністративно-процесуальний заходи, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда» [9, п. 6]. Заразом, розкриваючи юридичний зміст поняття «затримання» вжитого у другому реченні частини 3 статті 29 Конституції України, Конституційний Суд України у рішенні № 10-рп/2011 від 11 жовтня 2011 року наголошує: «з аналізу наведеного конституційного положення вбачається, що в цьому випадку йдеться про затримання особи як про винятковий тимчасовий запобіжний

захід, максимальна тривалість якого без вмотивованого рішення суду не повинна перевищувати сімдесяти двох годин [10, п. 3.5].

Тому, беззаперечним є те, що термін «кожен затриманий» вжитий у частині 5 статті 29 Конституції України за своїм юридичним змістом охоплює лише осіб до яких, без вмотивованого рішення суду, було застосовано «затримання» як винятковий тимчасовий запобіжний захід передбачений частиною 3 цієї ж статті Конституції. На це, також однозначно вказує і безальтернативне визначення «затримання» як єдиного допустимого предмету судового оскарження передбаченого частиною 5 статті 29 Конституції України.

За таких обставин, є достатні підстави констатувати, що коло суб'єктів яким гарантоване право на судову перевірку правомірності позбавлення їх свободи та предмет такої перевірки, відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції є значно ширшими, ніж коло суб'єктів та її предмет, передбачені частиною 5 статті 29 Конституції України. Зокрема, на відміну від конвенційного, конституційний припис до суб'єктів вказаного права не включає осіб, до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою, які згідно з частиною 2 статті 29 Основного Закону України застосовуються лише за вмотивованим рішенням суду, тоді як, власне, арешт та тримання під вартою не визначені як можливий предмет судового оскарження.

Досліджуючи обґрунтованість та доцільність усунення вказаних відмінностей варто звернути увагу, що Європейський суд з прав людини, неодноразово констатував порушення пункту 4 статті 5 Конвенції у справах щодо України. Так, у низці справ ЄСПЛ вказував, що заявники, які були позбавлені свободи через рішення про їх екстрадицію чи депортацію, не мали можливості ефективно оскаржити рішення про їх тримання під вартою ні відповідно до адміністративного процесуального, ні кримінального процесуального законодавства України (рішення у справах «Солдатенко проти України» [11, п. 125-127], «Світлорусов проти України» [12, п. 57-59], «Дубовик проти України» [13, п. 65-68], «Пузан проти України» [14, п. 57-59], «Новак проти України» [15]).

Окрім цього, ЄСПЛ визнав, що «загалом національне законодавство (у тому числі і Кримінально-процесуальний кодекс від 1960 року [16], який втратив чинність 2012 р. – Авт.) не передбачає процедури судового розгляду питання законності продовжуваного тримання під вартою після закінчення досудового слідства,

яка б задовольняла вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції» [6, п. 108]. Також, у рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (із посиланням на рішення у справах «Молодорич проти України» [6] та «Харченко проти України» [17]) ЄСПЛ вказав «що йдеться про проблему, яка має усталений характер у зв'язку з відсутністю чітких і передбачуваних положень, що встановлювали б процедуру на етапі судового розгляду, яка відповідає б вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції» [8, п. 248].

Варто зазначити, що з прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України [18], який набрав чинності 19 листопада того ж року, вказані зауваження не були цілком враховані. Так, у рішенні у справі «Чанєв проти України» від 9 жовтня 2014 року, Європейський суд з прав людини «...із занепокоєнням зазначає, що новий Кримінальний процесуальний кодекс України, на відміну від звіту Уряду Комітетові міністрів..., чітко та точно не врегульовує питання щодо тримання особи під вартою у період після закінчення досудового розслідування та до початку судового розгляду. Отже, частиною 3 статті 331 КПК передбачено, що суд першої інстанції має двомісячний строк для вирішення питання щодо продовження тримання обвинуваченого під вартою, навіть якщо вже закінчився строк дії попередньої ухвали про тримання під вартою, постановленої слідчим суддею, як це мало місце у цій справі. Вищезазначених міркувань достатньо для того, щоб Суд міг дійти висновку, що чинне законодавство дозволяє продовження тримання підозрюваного під вартою без судового рішення протягом періоду тривалістю до двох місяців та що ці положення застосовувалися у справі заявника...» [19, п. 30, 31]. З огляду на вищенаведене ЄСПЛ вважає, що «найбільш доцільним способом вирішення вищенаведеного порушення є невідкладне внесення змін до відповідного законодавства з метою забезпечення відповідності національного кримінального процесу вимогам статті 5 Конвенції» [19, п. 35].

Поряд із цим зауважимо, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України все ж таки містить низку положень, що передбачають право особи, яка перебуває під вартою, ініціювати судову перевірку правомірності підстав її позбавлення свободи. Зокрема, відповідно до пунктів 2 та 3 частини першої статті 309 КПК України під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про застосування запобіжного

заходу у вигляді тримання під вартою та про продовження строку тримання під вартою, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку [18]. Відповідно до частини першої статті 201 КПК України підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду (а у відповідних випадках до Вищого антикорупційного суду) клопотання про зміну запобіжного заходу (у тому числі і тримання під вартою) [18]. Проте, положення частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України [18] не передбачають можливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті.

Окрім цього, важливо вказати, що Конституційний Суд України визнав окремі приписи чинного Кримінального процесуального кодексу України неконституційними. Зокрема, серед іншого наголошуючи, що «запобіжні заходи (домашній арешт та тримання під вартою), які обмежують гарантоване частиною першою статті 29 Конституції України право людини на свободу та особисту недоторканність, можуть бути застосовані судом на новій процесуальній стадії – стадії судового провадження, зокрема під час підготовчого судового засідання, лише за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставі та в порядку, встановлених законом» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини рішення № 1-р/2017) [20], як уже зазначалося, Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України положення третього речення частини третьої статті 315 КПК України [18], згідно з яким «застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних на стадії досудового розслідування, за відсутності відповідних клопотань сторін кримінального провадження вважається продовженим» [20].

Також, згідно з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019, визнано такими, що не відповідають Конституції України положення частини другої статті 392 КПК України «щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під

час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті» [21].

Мотивуючи це рішення Конституційний Суд України, серед іншого, покликається не лише на положення частин 1 та 2 статті 29, статті 55 і 129 Конституції України та на частину 4 статті 5 Конвенції, але й на пункти 18 та 19 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 року № Res (2006) 13 державам-членам щодо Правил застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань [22], які детально визначають стандарти щодо права особи на оскарження рішення про тримання під вартою. Також, КСУ покликається на Резюме *amicus curiae* від 18 березня 2019 року № 939/2018 (CDL-AD(2019)001) ухвалене на 118-му пленарному засіданні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), в параграфі 49 якого зазначається, що «національний (конституційний) законодавець може передбачити можливість апеляційного оскарження тимчасових заходів, як наприклад, тримання під вартою за рішенням суду першої інстанції та надати апеляційному органу повноваження вирішити це питання» [23].

На підставі цього, Конституційний Суд України дійшов висновку, що «положення частини другої статті 392 Кодексу в частині неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам статей 1, 3, 8, 21, 29, частини першої статті 55 Основного Закону України» [21, п. 2.4.]. Однак, слід звернути увагу, що у цьому Рішенні Конституційний Суд України не вказує яким конкретно приписам статті 29 Конституції України суперечать проаналізовані положення частини другої статті 392 ККУ.

Своєю чергою, суддя Конституційного Суду України Литвинов О.М. у Окремій думці стосовно вказаного Рішення КСУ [21] наголошує, що: «при дослідженні оспорюваного положення частини другої статті 392 Кодексу необхідно виходити з того, що ухвала суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою, постановлена на стадії судового провадження до ухвалення судового рішення по суті,

не перешкоджає подальшому розгляду справи та не визначена законодавцем як така, що підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення, ухваленого судом першої інстанції по суті», а тому «перегляд такої ухвали не може вважатися переглядом справи у розумінні пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, яким гарантовано забезпечення права на апеляційний перегляд справи, розглянутої судом першої інстанції по суті» (пункт 3 Окремої думки судді Конституційного Суду України Литвинова О.М. стосовно рішення КСУ у справі № 4-р/2019 від 13 червня 2019 року [21]). З огляду на це, та керуючись й іншими аргументами, суддя КСУ Литвинов О.М. дотримується думки, що положення частини другої статті 392 Кодексу «щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті» не суперечить, серед іншого, й вимогам статей 29, 55, 129 Конституції України.

Водночас, суддя Конституційного Суду України Сліденко І. Д. у Окремій думці стосовно цього ж Рішення КСУ [21], наводить низку аргументів стосовно того, що: «насамперед підхід, застосований у Рішенні, коли право на апеляційне оскарження і право на судовий захист фактично ототожнюються не є продуктивним...», а також зазначає, що: «Конституційний Суд України так і не зміг визначити в Рішенні, у чому власне полягає проблема і якими засобами її слід вирішувати» (пункти І.І.І. та І.І.ІІ. Окремої думки судді Конституційного Суду України Сліденка І. Д. стосовно рішення КСУ у справі № 4-р/2019 від 13 червня 2019 року [21]).

На наш погляд, наведені твердження суддів Конституційного суду України є достатньо обґрунтованими, з огляду на те, що чинна редакція частини 5 статті 29 Конституції України гарантує лише затриманому право на судове оскарження його затримання, і не встановлює такого права для осіб до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На підставі усього вище викладеного ми доходимо висновку, що коло суб'єктів яким гарантоване право на судову перевірку правомірності позбавлення їх свободи та предмет такої перевірки, відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції є значно ширшими, ніж коло суб'єктів та її предмет, передбачені части-

ною п'ятою статті 29 Основного Закону України. Зокрема, на відміну від конвенційного, конституційний припис до суб'єктів вказаного права не включає осіб, до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою, які згідно з частиною другою статті 29 Конституції України застосовуються лише за вмотивованим рішенням суду, тоді як, власне, арешт та тримання під вартою не визначені як можливий предмет судового оскарження.

Поряд із цим, вважаємо, що закріплення саме на конституційному рівні права особи на судове оскарження її арешту та тримання під вартою, не тільки усуне будь-які підстави для фахової полеміки, щодо можливості застосування у цьому випадку, вже на стадії судового розгляду справи, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України (яким гарантовано забезпечення права на апеляційний перегляд справи), але й гарантує можливість реалізації цього права особами, до яких застосовано вказані тимчасові заходи, на будь-якому процесуальному етапі їх здійснення, що повністю відповідає положенням Конвенції.

Тому, цілком обґрунтованим та доцільним є розширення регламентованого частиною п'ятою статті 29 Основного Закону України кола суб'єктів наділених правом судового оскарження правомірності позбавлення їх свободи, зокрема гарантування такого права не лише кожному затриманому, але й особам, до яких застосовано такі тимчасові заходи як арешт або тримання під вартою, а також, відповідно, розширення предмету можливого судового оскарження, і включення до нього арешту та тримання під вартою.

На нашу думку запропоновані зміни усунуть існуючу на даний час невизначеність у вирішенні питання, чіткого встановлення суб'єктного складу та предмету судової перевірки правомірності позбавлення свободи людини. А це є необхідною гарантією забезпечення принципу юридичної визначеності та «якості закону», особливо коли йдеться про позбавлення свободи людини, на чому неодноразово наголошував у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Офіційний

вісник України від 16.04.1998 р., № 13, № 32 від 23.08.2006, стор. 270.

3. Jessup Ph. *Transnational Law* / Ph. Jessup. New-Haven, 1956.

4. Карабан В. І. *Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників*. Вінниця, Нова книга, 2004. 1088 с.

5. *Справа «Де Вільде (De Wilde), Оомс (Ooms) і Версіп (Versyp) проти Бельгії»*. Рішення від 18.06.1971. Європейський суд з прав людини. Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/980_161.

6. *Справа «Молодорич проти України» (Заява № 2161/02)* (Рішення від 28 січня 2011 року) Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 20.01.2012 – 2012 р., № 3, стор. 181, стаття 114.

7. *Справа «Чонка проти Бельгії» (Заява № 51564/99)* (Рішення від 15 січня 2002 року). Європейський суд з прав людини. URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20\[Ukrainian%20Translation\].pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20[Ukrainian%20Translation].pdf).

8. *Справа «Нечипорук і Йонкало проти України»*. Заява № 42310/04. Рішення від 21 квітня 2011 року. Європейський суд з прав людини. Офіційний вісник України від 21.11.2011 р., № 88, стор. 188, стаття 3225.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканості) від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003 // Офіційний вісник України. 2003 р. № 28, стор. 119, стаття 1381.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011 // Вісник Конституційного суду України. 2011 р. № 6, стор. 121.

11. Справа «Солдатенко проти України» (Заява № 2440/07) (Рішення від 23 жовтня 2008 року) Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 16.04.2010 – 2010 р., № 25, стор. 212, стаття 1005.

12. Справа «Світлорусов проти України» (Заява № 2929/05) (Рішення від 12 березня 2009 року) Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 19.03.2010 – 2010 р., № 17, стор. 116, стаття 802.

13. Справа «Дубовик проти України» (Заяви № № 33210/07 і 41866/08) (Рішення від 15 жовтня 2009 року) Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 05.05.2010 – 2010 р., № 30, стор. 34, стаття 1128.

14. Справа «Пузан проти України» (Заява № 51243/08) (Рішення від 18 лютого 2010 року) Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 02.11.2012 – 2012 р., № 81, стор. 303, стаття 3300.

15. Справа «Новак проти України» (Заява № 60846/10) (Рішення від 31 березня 2011 року). Європейський суд з прав людини. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/1551.docx>.

16. Кримінально-процесуальний кодекс України: Кодекс України. Закон від 28.12.1960 № 1001-05// Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961 – 1961 р., № 2, стаття 15 – втратив чинність.

17. Справа «Харченко проти України». Заява № 40107/02. Пілотне Рішення від 10 травня 2011 року. Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 29.08.2011 – 2011 р., № 64, стор. 81, стаття 2529.

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, стор. 475, стаття 88.

19. Справа «Чанєв проти України». Заява № 46193/13. Рішення від 9 жовтня 2014 року. Європейський суд з прав людини. Страсбург // Офіційний вісник України від 13.03.2015 – 2015 р., № 18, стор. 245, стаття 513.

20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Офіційний вісник України. 2017 р. № 98.

21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року

№ 4-р/2019 // Вісник Конституційного Суду України. 2019 р. № 4, стор. 103.

22. Правила застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань: Рекомендація REC (2006)

13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-учасникам від 27 вересня 2006 р. URL: <https://rm.coe.int/16806f40e5>.

23. Ukraine. Amicus curiae brief on separate appeals against rulings on preventive measures (deprivation of liberty) of first instance courts. Adopted by the Venice Commission at its 118th Plenary Session (Venice, 15–16 March 2019). Opinion No. 939 / 2018 CDL-AD(2019)001. European commission for democracy through law (Venice commission). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)001-e).

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy. Pryiniata na V sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. iz zminamy ta dopovnenniamy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.

2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. Rada Yevropy; Konventsiiia, Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950 r. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 16.04.1998 r., № 13, № 32 vid 23.08.2006, stor. 270.

3. Jessup Ph. Transnational Law / Ph. Jessup. – New-Haven, 1956.

4. Karaban V. I. Anhliisko-ukrainskyi yurydychnyi slovnyk: ponad 75 tysiach sliv ta slovospoluchen yurydychnoi pidmovy ta blyzko 160 tysiach ukrainskykh perekladnykh vidpovidnykiv. – Vinnytsia, Nova knyha, 2004. 1088 s.

5. Sprava «De Vilde (De Wilde), Ooms (Ooms) i Versip (Versyp) proty Belhii». Rishennia vid 18.06.1971. Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/980_161

6. Sprava «Molodorych proty Ukrainy» (Zaiava № 2161/02) (Rishennia vid 28 sichnia 2011 roku) Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 20.01.2012 – 2012 r., № 3, stor. 181, stattia 114.

7. Sprava «Chonka proty Belhii». Zaiava № 51564/99. Rishennia vid 15 sichnia 2002 roku. Yevropeyskyi sud z prav liudyny. URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20\[Ukrainian%20Translation\].pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/CASE%20OF%20CONKA%20v.%20BELGIUM%20-%20[Ukrainian%20Translation].pdf).

8. Sprava «Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrainy». Zaiava № 42310/04. Rishennia vid 21 kvitnia 2011 roku. Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Ofitsiinyi

visnyk Ukrainy vid 21.11.2011 r., № 88, stor. 188, stattia 3225.

9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 56 narodnykh deputativ Ukrainy pro ofitsiine tлумachennia polozhen chastyn pershoi, tretoi statti 80 Konstytutsii Ukrainy, chastyny pershoi statti 26, chastyn pershoi, druhoi, tretoi statti 27 Zakonu Ukrainy «Pro status narodnoho deputata Ukrainy» ta za konstytutsiinym podanniam Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy pro ofitsiine tлумachennia polozhennia chastyny tretoi statti 80 Konstytutsii Ukrainy stosovno zatrymanna narodnoho deputata Ukrainy (sprava pro harantii deputatskoi nedotorkannosti) vid 26 chervnia 2003 roku № 12-rp/2003 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2003 r. № 28. stor. 119. stattia 1381.

10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen statti 263 Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta punktu 5 chastyny pershoi statti 11 Zakonu Ukrainy «Pro militsiiu» (sprava pro stroky administratyvnoho zatrymanna) vid 11 zhovtnia 2011 roku № 10-rp/2011 // Visnyk Konstytutsiinoho sudu Ukrainy. 2011 r. № 6. stor. 121.

11. Sprava «Soldatenko proty Ukrainy» (Zaiava № 2440/07) (Rishennia vid 23 zhovtnia 2008 roku) Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 16.04.2010 – 2010 r., № 25, stor. 212, stattia 1005

12. Sprava «Svitlorusov proty Ukrainy» (Zaiava № 2929/05) (Rishennia vid 12 bereznia 2009 roku) Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 19.03.2010 – 2010 r., № 17, stor. 116, stattia 802.

13. Sprava «Dubovyk proty Ukrainy» (Zaiavy № № 33210/07 i 41866/08) (Rishennia vid 15 zhovtnia 2009 roku) Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 05.05.2010 – 2010 r., № 30, stor. 34, stattia 1128.

14. Sprava «Puzan proty Ukrainy» (Zaiava № 51243/08) (Rishennia vid 18 liutoho 2010 roku) Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 02.11.2012 – 2012 r., № 81, stor. 303, stattia 3300.

15. Sprava «Novak proty Ukrainy» (Zaiava № 60846/10) (Rishennia vid 31 bereznia 2011 roku). Yevropeyskyi sud z prav liudyny. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/1551.docx>.

16. Kryminalno-protseusualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy. Zakon vid 28.12.1960 № 1001-05// Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR vid 12.01.1961 –1961 r., № 2, stattia 15 – vtratyv chynnist.

17. Sprava «Kharchenko proty Ukrainy». Zaiava № 40107/02. Pilotne Rishennia vid 10 travnia 2011 roku. Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 29.08.2011 – 2011 r., № 64, stor. 81, stattia 2529.

18. Kryminalnyi protseusualnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy, Zakon vid 13.04.2012 № 4651-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. № 9 10. stor. 475. stattia 88.

19. Sprava «Chaniev proty Ukrainy». Zaiava № 46193/13. Rishennia vid 9 zhovtnia 2014 roku. Yevropeyskyi sud z prav liudyny. Strasburh // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 13.03.2015 – 2015 r., № 18, stor. 245, stattia 513.

20. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia tretoho rechennia chastyny tretoi statti 315 Kryminalnoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy vid 23 lystopada 2017 roku № 1-r/2017 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – 2017 r. № 98.

21. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinomu skarhoiu Hlushchenka Viktora Mykolaiovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny druhoi statti 392 Kryminalnoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy vid 13 chervnia 2019 roku № 4-r/2019 // Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. 2019 r. № 4, stor. 103.

22. Pravyla zastosuvannia trymanna pid vartoiu, umov, u yakykh vono vidbuvaetsia, i zaprovadzhennia harantii vid zlovzhyvan: Rekomendatsiia REC (2006) 13 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-uchasnytsiam vid 27 veresnia 2006 r. URL: <https://rm.coe.int/16806f40e5>.

23. Ukraine. Amicus curiae brief on separate appeals against rulings on preventive measures (deprivation of liberty) of first instance courts. Adopted by the Venice Commission at its 118th Plenary Session (Venice, 15–16 March 2019). Opinion No. 939 / 2018 CDL-AD(2019)001. European commission for democracy through law (Venice commission). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)001-e).

Стаття надійшла до редакції 28.08.2023

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.9

Чабан О. М.,

olepau@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3507-7609

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного і господарського права та процесу

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Горецька Х. В.,

kgoretska@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-2004-5903

к.ю.н., доцент,

завідувачка кафедри теорії держави та права

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Анотація. Договір міжнародної купівлі-продажу товарів – це домовленість продавця та покупця, які знаходяться у різних державах, про поставку товарів. Відносини міжнародної купівлі-продажу товарів насамперед регулюються зовнішньоекономічним договором (контрактом), який укладається у письмовій (електронній) формі.

Крім договору міжнародної купівлі-продажу товарів, регулятором правовідносин міжнародної купівлі-продажу товарів є національне законодавство. Згідно з законодавством про міжнародне приватне право України застосовне право може бути обране сторонами правочину, це називається автономія волі. Обрати право, що застосовується до договору, це є право, а не обов'язок учасників правочину. Якщо ж сторони не скористалися принципом автономії волі, то згідно зі ст. 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» до відносин за договором купівлі-продажу товарів застосовується право продавця.

Правовідносини міжнародної купівлі-продажу товарів регулюються міжнародними договорами. Положення міжнародного договору застосовується до приватноправових відносин після того як він став частиною національного законодавства. Для цього є процедура імплементації положень міжнародного договору у національне законодавство, яка визначена Законом України «Про міжнародні договори України». Щодо пріоритетного застосування за юридичною силою міжвідомчі договори можна порівнювати з актами міністерств, відомств, міжурядові договори – з нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, а міждержавні, згода на обов'язковість яких дається Верховною Радою України, – з законами. Правове регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів забезпечується Віденською конвенцією про договори міжнародної купівлі-продажу від 11 квітня 1980 року, яка для України набула чинності 1 лютого 1991 року, Конвенцією про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року, для України діє з 1 травня 1994 року, особливості застосування яких визначені у відповідних положеннях цих Конвенцій.

До відносин міжнародної купівлі-продажу застосовуються також міжнародні звичаї, зокрема правила Інкотермс. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати, якщо сторони договору міжнародної купівлі-продажу товарів домовилися про це. Сторони у міжнародному договорі купівлі-продажу можуть застосувати будь-яку редакцію цих звичаїв, вказавши рік. Якщо у договорі є домовленість про застосування правил Інкотермс, а не вказаний рік видання, то застосовується остання редакція цих правил.

Ключові слова: договір, міжнародна купівлі-продаж товарів, національне законодавство, міжнародний договір, міжнародний звичай.

Chaban O. M.,

olenauf@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3507-7609

PhD in Law, Associate Professor,

Senior Lecturer at the Department of Civil and Business Law and Procedure

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Horetska Kh. V.,

kgoretska@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-2004-5903

PhD in Law, Associate Professor,

Head of the Department of Theory of State and Law

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF THE INTERNATIONAL PURCHASE AND SALE OF GOODS

Abstract. *The contract for the international sale of goods is an agreement between the seller and the buyer, who are located in different countries, about the supply of goods. Relations of the international purchase and sale of goods are primarily regulated by a foreign economic agreement (contract), which is concluded in written (electronic) form.*

In addition to the contract of international sale of goods, the regulator of legal relations of international sale of goods is national legislation. According to the legislation on international private law of Ukraine, the applicable law can be chosen by the parties to the transaction, this is called autonomy of will. It is the right, not the obligation, of the parties to the transaction to choose the law applicable to the contract. If the parties did not use the principle of autonomous will, then according to Art. 44 of the Law of Ukraine "On International Private Law", the right of the seller is applied to the relationship under the contract of sale of goods.

Legal relations of the international purchase and sale of goods are regulated by international agreements. The provision of an international treaty applies to private law relations after it has become part of national legislation. For this purpose, there is a procedure for implementing the provisions of an international agreement into national legislation, which is defined by the Law of Ukraine "On International Agreements of Ukraine". In terms of priority application in terms of legal force, interdepartmental agreements can be compared with acts of ministries, agencies, intergovernmental agreements with normative legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and interstate agreements, the binding consent of which is given by the Verkhovna Rada of Ukraine, with laws. The legal regulation of the international sale of goods is provided by the Vienna Convention on International Sales Contracts of April 11, 1980, which entered into force for Ukraine on February 1, 1991, and the Convention on the Limitation of Claims in the International Sale of Goods of 1974, effective for Ukraine since May 1 of 1994, the specifics of their application are defined in the relevant provisions of these Conventions.

International customs are also applied to international sales relations, in particular the rules of Incoterms Official rules of interpretation of trade terms of the International Chamber of Commerce, if the parties to the contract of international sale of goods have agreed on this. The parties to an international sales contract may apply any version of these customs, specifying the year. If there is an agreement on the application of the Incoterms rules in the contract, and the year of publication is not specified, then the latest version of these rules is applied.

Key words: contract, international purchase and sale of goods, national legislation, international contract, international custom.

JEL Classification: K 12, K 20

DOI: 10.32782/2616-7611-2023-14-10

Глобалізація суспільства, економіки, розвиток демократичних принципів сприяє міжнародній купівлі-продажу, яка опосередковується укладенням договору. Суть цих договірних відносин зводиться до співпраці двох сторін (продавця і покупця), які знаходяться в різних державах, щодо набуття, зміни та при-

пинення прав та обов'язків у сфері поставки товарів. Актуальним є визначення правового регулювання цих відносин. Звісно, основним регулятором міжнародної купівлі-продажу є зовнішньоекономічний договір. Але ж у договорі сторони можуть не включити всі умови (пункти), які необхідні для належного виконання дого-

вору або вирішення спору, що виник з договору, оскільки достатньо передбачити істотні умови, щоб договір вважався укладеним. У такому випадку відносини міжнародної купівлі-продажу будуть регулюватися законодавчими актами відповідної держави та міжнародними договорами. Тому пропонуємо обговорити саме питання регулювання міжнародної купівлі-продажу за принципом автономії волі, національним законодавством, міжнародними договорами, міжнародними звичаями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Темі правового регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів, особливо порядку укладення та виконання зовнішньоекономічного договору купівлі-продажу та практиці застосування положень Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів присвячено достатньо наукових публікацій, статей, монографій, дисертацій. Так, заслуговують на увагу дисертації С.Т. Амджад Договір купівлі-продажу у міжнародному приватному праві [1] (2003 рік), К.Г. Цірат Автономія волі сторін у Гаазьких принципах вибору права у міжнародних комерційних договорах [2] (2018 рік), С.А. Абросімова Адаптація цивільного законодавства України про договори купівлі-продажу до законодавства ЄС [3] (2021 рік). Досліджували особливості правового регулювання відносин міжнародної купівлі-продажу товарів такі вчені як Б.В. Дерев'яно, В.М. Коссаєв, І.І. Олексин, Т.В. Кисіль, Г.С. Фединак, Ю. Черних.

Мета статті. Метою статті є визначити особливості правового регулювання відносин міжнародної купівлі-продажу товарів.

Виклад основного матеріалу. Відносини міжнародної купівлі-продажу товарів регулюються зовнішньоекономічним контрактом, національними та міжнародними джерелами. Договір міжнародної купівлі-продажу товарів – це домовленість продавця та покупця, які знаходяться у різних державах, про поставку товарів. Згідно з реч. 2 ч. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року [4] зовнішньоекономічний договір (контракт) складається відповідно до цього та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності при складанні тексту зовнішньоекономічного договору (контракту) мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній

формі цим та іншими законами України. Такий договір укладається у письмовій формі. Так, у ч. 3 ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року [5] передбачено, що зовнішньоекономічний договір, якщо хоча б однією стороною є громадянин України або юридична особа України, укладається у формі, передбаченій законом, незалежно від місця його укладення, якщо інше не встановлено міжнародним договором України. Правові наслідки недодержання вимоги щодо письмової форми зовнішньоекономічного договору визначаються правом, що застосовується до змісту правочину. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» вказується, що зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укладатися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги.

Отже, договір, а саме договірні умови (пункти) регулюють відносини сторін щодо міжнародної купівлі-продажу товарів. Крім договору міжнародної купівлі-продажу товарів, регулятором правовідносин міжнародної купівлі-продажу товарів є національне законодавство. Важливим є визначення, право якої держави застосовується у даному випадку. Право продавця, право покупця чи право третьої держави? Згідно з законодавством про міжнародне приватне право України, застосовне право може бути обране сторонами правочину, це називається автономія волі. Є певні правила, які сторони повинні дотримуватися при обранні застосовного права, вони викладені у ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право». Звісно обрати право, що застосовується до договору, це є право, а не обов'язок учасників правочину. І також слід звернути увагу, що сторони договори обирають застосовне матеріальне право, а не процесуальне. Якщо ж сторони не скористалися принципом автономії волі, то у такому випадку керуємося положеннями ст. 44 Закону України «Про міжнародне приватне право», і до відносини за договором купівлі-продажу товарів буде застосовуватися національне право продавця. У разі, якщо

продавцем є учасник зовнішньоекономічної діяльності України, то матеріальним правом будуть положення Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року [6], а саме параграф 1 та 3 глави 54.

Сфера дії обраного права до договору визначена у ст. 47 Закону України «Про міжнародне приватне право». Як вказує К.Г. Цірат, згідно Гаазькими Принципами право, обране сторонами, регулюватиме всі питання, пов'язані з договором, включаючи, але не обмежуючись: тлумачення; права та обов'язки, що випливають з договору; виконання та наслідки невиконання договору, включаючи оцінку збитків; різні способи погашення зобов'язань позовна давність; дійсність і наслідки недійсності договору; тягар доказування та правові презумпції; переддоговірні зобов'язання [2, с. 10].

Правовідносини міжнародної купівлі-продажу товарів регулюються міжнародними договорами. Так, згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року [7] законодавство України – це взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів. Є певні вимоги до міжнародних договорів, для того щоб вони могли застосовуватися до приватноправових відносин. Насамперед міжнародний договір має стати частиною національного законодавства. Для цього є процедура імплементації положень міжнародного договору у національне законодавство, яка визначена Законом України «Про міжнародні договори» від 29 червня 2004 року [8]. Міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про міжнародні договори України» згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору. Згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони. Коли міжнародний договір став частиною національного законодавства важливим є визначення його юридичної сили. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правотворчу діяльність» юридична

сила – це властивість нормативно-правових актів та встановлених ними норм права, що є основою для визначення співвідношення їх взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів, зумовленого сукупністю ознак, що впливають із: 1) засад конституційного ладу в Україні; 2) компетенції та територіальної юрисдикції суб'єкта правотворчої діяльності, визначених Конституцією України та (або) законом; 3) інших особливостей, визначених Конституцією України та (або) законом.

Міжнародні договори є міждержавними, міжурядовими та міжвідомчими. Якщо чинним міжвідомчим міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені в нормативно-правовому акті міністерства чи відомства, яке уклало цей договір, то застосовується правило міжнародного договору. Що ж до міжурядових міжнародних договорів, то вони мають пріоритет у застосуванні перед постановами Кабінету Міністрів України або актами законодавства ще меншої юридичної сили. Якщо ж міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлюються інші правила, ніж ті, що передбачені законами, застосовуються правила міжнародного договору. В частині пріоритетного застосування за юридичною силою міжвідомчі договори можна порівнювати з актами міністерств, відомств, міжурядові договори – з урядовими нормативно-правовими актами, а міждержавні, згода на обов'язковість яких дається Верховною Радою України, – з законами [9, с. 66–67].

Правове регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів забезпечується Віденською конвенцією про договори міжнародної купівлі продажу від 11 квітня 1980 року [10], яка для України набула чинності 1 лютого 1991 року, Конвенцією про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року [11], для України діє з 1 травня 1994 року. Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів має свої особливості. А саме застосовується до договорів купівлі-продажу товарів між сторонами, комерційні підприємства яких перебувають у різних державах: а) коли ці держави є Договірними державами; або б) коли згідно з нормами міжнародного приватного права застосовано право Договірної держави. Другий пункт означає, що сторони зовнішньоекономічного договору купівлі-продажу, скориставшись принципом автономії волі, обрали застосовне мате-

ріальне право Договірної держави, хоча самі не суб'єктами Договірних держав Конвенції.

Конвенція про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів застосовується лише в тих випадках, коли комерційні підприємства сторін договору міжнародної купівлі-продажу товарів у момент його укладення перебувають у Договірних державах. Оскільки ця Конвенція не передбачає інше, вона застосовується незалежно від права, яке могло б підлягати застосуванню на підставі норм міжнародного приватного права. Ця Конвенція не застосовується в тих випадках, коли сторони договору купівлі-продажу в ясній формі виключили її застосування.

До відносин міжнародної купівлі-продажу застосовуються також міжнародні звичаї, зокрема правила Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати [12], якщо сторони договору міжнародної купівлі-продажу товарів домовилися про це. Ці звичаї вперше були зафіксовані в документі, розробленому Міжнародною торговою платою у 1936 році. Потім вони неодноразово переглядалися, доповнювалися і, як правило, це відбувається кожні 10 років. Остання редакція правил Інкотермс 2020 року [13]. Сторони у міжнародному договорі купівлі-продажу можуть застосувати будь-яку редакцію цих звичаїв, вказавши рік. Якщо у договорі є домовленість про застосування правил Інкотермс, а не вказаний рік видання, то застосовується остання редакція цих правил.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна сказати, що правове регулювання відносин міжнародної купівлі-продажу товарів не обмежується тільки зовнішньоекономічним договором (контрактом). Досить часто з договору можуть виникати певні розбіжності, спірні питання у сторін, які договором не врегульовані, тоді застосовується національне законодавство, міжнародні договори. Міжнародні звичаї регулюють відносини сторін договору міжнародної купівлі-продажу товарів, якщо про це є домовленість у договорі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амджад С.Т. Договір купівлі-продажу у міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. Т. Амджад; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2003. 20 с.
2. Цірат К.Г. Автономія волі сторін у Гаазьких принципах вибору права у міжнародних комерційних договорах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / К. Г. Цірат; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2018. 19 с.

3. Абросімов С.А. Адаптація цивільного законодавства України про договори купівлі-продажу до законодавства ЄС: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С.А. Абросімов; Хмельн. ун-т управління та права ім. Л. Юзькова. Хмельницький, 2021. 217 с. URL: http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Ambrosimov.pdf

4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#top> (дата звернення: 12.09.2023).

5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-ІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

6. Цивільний кодекс України: Закон України. Кодекс від 16 січня 2003 року № 435-ІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

7. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-ІХ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

8. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-ІV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

9. Котуха О. С., Чабан О. М. Особливості застосування положень міжнародного договору при регулюванні приватних відносин з іноземним елементом. Право і суспільство. 2018. № 6-1. С. 63–68.

10. Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу від 11 квітня 1980 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 22.09.2023).

11. Конвенцією про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002#Text (дата звернення: 22.09.2023).

12. Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати (редакція 2000 року) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988_007#Text (дата звернення: 22.09.2023).

13. Застосування нової редакції правил Інкотермс URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/primenienie-novoj-redaktsii-pravil-inkoterms/>

REFERENCES:

1. Amdzhad S.T. Dohovir kupivli-prodazhu u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / S. T. Amdzhad; Nats. un-t "Odeska yurydychna akademiia". Odesa, 2003. 20 s.
2. Tsirat K.H. Avtonomiia voli storin u Haazkykh pryntsypakh vyboru prava u mizhnarodnykh komert-

siinykh dohovorakh : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / K. H. Tsirat; Kyivskyi nats. un-t im. T. Shevchenka. K., 2018. 19 s.

3. Abrosimov S.A. Adaptatsiia tsvyilnoho zakonodavstva Ukrainy pro dohovory kupivli-prodazhu do zakonodavstva YeS: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / S.A. Abrosimov; Khmel'n. un-t upravlinnia ta prava im. L. Yuzkova. Khmelnytskyi, 2021. 217 s. URL: http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Ambrosimov.pdf

4. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16 kvitnia 1991 roku № 959-XII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#top> (data zvernennia: 12.09.2023).

5. Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23 chervnia 2005 roku № 2709-IV/ Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (data zvernennia: 12.09.2023).

6. Tsvyilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy. Kodeks vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (data zvernennia: 04.09.2023).

7. Pro pravotvorochu diialnist: Zakon Ukrainy vid 24 serpnia 2023 roku № 3354-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (data zvernennia: 12.09.2023).

8. Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 29 chervnia 2004 roku № 1906-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (data zvernennia: 12.09.2023).

9. Kotukha O. S., Chaban O. M. Osoblyvosti zastosuvannia polozhen mizhnarodnoho dohovoru pry rehuliuvani pryvatnykh vidnosyn z inozemnym elementom. Pravo i suspilstvo. 2018. № 6-1. S. 63–68.

10. Videnska konventsiiia pro dohovory mizhnarodnoi kupivli prodazhu vid 11 kvitnia 1980 roku URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (data zvernennia: 22.09.2023).

11. Konventsiiieu pro pozovnu davnist u mizhnarodnii kupivli-prodazhu tovariv 1974 roku URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002#Text (data zvernennia: 22.09.2023).

12. Inkoterms Ofitsiini pravyla tlumachennia torhovelynykh terminiv Mizhnarodnoi torhovoii palaty (redaktsiia 2000 roku) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988_007#Text (data zvernennia: 22.09.2023).

13. Zastosuvannia novoi redaktsii pravyl Inkoterms URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/primenenie-novoj-redaktsii-pravil-inkoterms/>

Стаття надійшла до редакції 19.10.2023

НОТАТКИ

ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Випуск 14

Літературний редактор – Муравицька Н. О.

Коректор – Мох О. П.

Комп'ютерний макет видавництва

Львівського торговельно-економічного університету

Електронна версія : <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law>

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 7,47. Ум. друк. арк. 8,6. Зам. № 0124/001

Підписано до друку 29.12.2023 року. Наклад 300 прим.

Віддруковано в друк. видавництва Львівського торговельно-економічного університету
79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10. Тел. 244-40-19. e-mail drook@ukr.net
Свідоцтво Держкомітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
серія ДК № 5149 від 15.07.2016 р.